

**קונטרס  
מראי מקומות  
למסכת שבת  
על כל פרק "הבונה" (פרק יב)**

**- מהדורת טיוטא -**

**נכתב בס"ד ע"י  
יחיאל מיכל בלאאמו"ר יהושע זליג שליט"א פליסקין  
ירושלים**

**הערות והארות יתקבלו בברכה**

**טל: 05276-14899**

**פקס 1532-5870698**

**דוא"ל: [ymp803@gmail.com](mailto:ymp803@gmail.com)**

# הקדמה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, שזכיתי להוציא לאור קונטרסי מראי מקומות על פרקים שונים בש"ס.

באשר זיכני השי"ת ללמוד עם תלמידים מקשיבים בכמה ישיבות, ובמשך הזמן ראיתי כי חלק מהתלמידים מתקשים להתרכז באופן הלימוד המקובל בישיבות, ולכן יגעתי ומצאתי בס"ד אופן לימוד קל יותר, וממילא נעים ומתוק יותר. במהלך הלימוד כתבתי דפי מראי-מקומות מדי יום [כמעט], וב"ה שהתלמידים קיבלו מזה תועלת מרובה, ונתחדש אצלם שלהבת אש ללימוד התורה ועיונה, ולכן אמרתי להפיצם כדי לזכות גם אחרים.

ואבאר מעט את האופן שעל-פיו כתבנו:

א] בחרנו בדווקא פרקים [ולפעמים חצאי פרקים] קלים ללימוד, ובדרך כלל כאלו שיותר נוגעים לענייני הלכה למעשה.

ב] בכל סוגיא הבאנו ראשונים ואחרונים עיקריים, בשימת דגש על הלומדות, ומתוך השתדלות להביא בעיקר קטעים קלים, מובנים, ולא-ארוכים.

ג] לאחר מכן הבאנו הפניות לספרי הלכה; טור, בית יוסף, משנ"ב, ופוסקי זמננו. אופן לימוד זה - כאשר מקשרים בין העיון לבין הלמעשה - יש בו מן התפארת של השלמות, וחותרם האמת ניכר עליו, וגם מביא סיפוק ותענוג רב ללומדים.

יש להדגיש, כי המגמה העיקרית שעמדה לנגד עיני בכתיבת הדברים היא, להביא תועלת ויגעשמאק' לתלמידים, ולכן היו פעמים שקיצרתי במקום שהסוגיא דרשה להאריך, ולפעמים להיפך הארכתי בדברים צדדיים מעט, הכל לפי מה שהיה נראה לתועלת לתלמידים שהיו לפני באותה שעה. ועל כן, באם יהיו מגידי-שיעורים שירצו להשתמש במראי-מקומות אלו, טוב יעשו אם יתבוננו תוך כדי לימוד, האם הדברים אכן מתאימים לרמה של התלמידים שלהם, ובמידת הצורך יעלו או יורידו את הרמה של הדברים, הכל בכדי שהתלמידים יקבלו את הטוב ביותר עבורם לפי מצבם וענינם.

ואמנם לעת עתה הדברים עדיין בגדר "טייטא", ואינם מושלמים כלל, אך גם בצורה כזו יוכלו להביא תועלת בעז"ה.

ואשא כפי אל השי"ת, שיעזרני עוד לפתח ולשכלל את המראי מקומות בכמות ובאיכות כאשר עם לבבי, ולהוציאם לאור עולם, וכן את השיעורים עצמם, ולהרבות כבוד שמים בעולם.

יחיאל מיכל בלאאמו"ר יהושע זליג שליט"א פליסקין

ניתן להשיג בדוא"ל: [ymp803@gmail.com](mailto:ymp803@gmail.com)

מראי מקומות למסכתות:

ברכות [פרק תפילת השחר, ופרק שלשה שאכלו]

שבת [פרק הבונה, ופרק שואל]

קידושין [סוף פרק ראשון]

ראש השנה [כח.-לד:]

פסחים [פרק ערבי פסחים]

סוכה [סוף פרק הישן - ענייני ישיבת סוכה ומצטער]

סנהדרין [פרק בן סורר]

בבא מציעא [פרק אלו מציאות]

###

**כמו"כ ניתן להשיג בדוא"ל הנ"ל**

**את ספרי "ארזים בגן" - דרכי חינוך לבחורים מתמודדים**

**מותר ורצוי להעתיק ולהשתמש**

**במראי מקומות אלו בכל צורה שהיא**

**על מנת להגדיל תורה**

# מראי מקומות (1)

## שבת קב:

### בענין מלאכת מכה בפטיש

[א] משנה דף קב, ורש"י.  
[ב] מה פירוש "והמכה במעצד" – עיי מאירי ד"ה ובמעצד.  
[ג] נסה לעשות סדר במשנה: כמה אבות מלאכות נכתבו בה, וכמה תולדות. כל תולדה לאיזה אב היא שייכת. [ענין זה יבואר היטב בגמרא, בינתיים אפשר לנסות לפרש לבד].

#### במחלוקת רש"י ותוס' על מכה בפטיש

##### שיטת רש"י בסוגיתנו

[ד] עיי תוס' ד"ה מכה בפטיש. ויל"ע מה יענה רש"י לקושית תוס'.  
[ה] עוד קשה על רש"י, דהוא עצמו בדף עג. ד"ה מכה בפטיש, פ"י באופן אחר מכאן.  
[ו] ועיי מגיני שלמה [בקובץ מפרשים, הספר האחרון] קב: ד"ה מכה בפטיש [רק הקטע הראשון].

##### פשט דברי רש"י בדף עג.

[ז] ברם, עדיין צ"ב דברי רש"י בדף עג. שלכאורה לא מובן מדוע הכאת הפטיש על הסדן היא גמר מלאכת הכלי, וצ"ע.

##### במחלוקת בין רש"י לתוס'

[ח] האם לדעתך יש מחלוקת בהלכה בין רש"י לתוס' או רק בפשט.  
[ט] עיי בגמ' עה: המסתת את האבן חייב משום מכה בפטיש, מוכח לכאן כרש"י.

##### קושיא הרי האבן עדיין צריכה סיתות

[י] לכאורה קשה על רש"י בסוגיין, והרי האבן שנחצבה עדיין צריכה סיתות וא"כ עדיין לא נגמרה מלאכתה.  
[יא] ועיי רש"י ד"ה כל העושה.  
[יב] ויל"ע דלפי זה אם אדם יעשה לאבן חמשה שלבי עיבוד, שבכל שלב יש אנשים המשאירים כן אך הוא ממשיך לעבד שלב נוסף, האם יעבור חמשה פעמים על מכה בפטיש.

##### מה פירוש מכה בפטיש "כל שהוא"

[יג] לכאן יל"ע מה הפשט "מכה בפטיש כלשהו", והרי רש"י [ד"ה המכה בפטיש] כתב שזה "מכה גדולה".  
[יד] ועיי ברכת אברהם [מובא במסגרת].

##### ברכת אברהם בסוגיין

ומה שאמרו כלן שזכל שהוא חייב, לרש"י י"ל דגם נחיצור  
כל שהוא, שהוא מנדיל מן ההר, סגי, א"י באבן קטן  
כלי שיעור, ולתוס' צ"ל דאין שיעור בגודל הכלי, א"י נחיצור  
המכה. וצ"ב.

שבת ב ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 207הודפס עי"י תכנת אוצר החכמה

[טו] ויל"ע לרש"י אם יתן לאבן הרבה מכות קטנות והיא תתפרק מההר, האם לא יעבור משום מכה בפטיש.

##### דוגמאות מעשיות למכה בפטיש כל שהוא

[טז] עיי מגן אברהם סי' שמ ס"ק יא [עד הסוגריים].  
[יז] ארחות שבת ח"א פרק שמיני סעיף לה.

##### מקום שנחלקו בו האם זה "מכה בפטיש כל שהוא" או פחות מ"כל שהוא"

[יח] עיי ארחות שבת ח"א פרק ח' סעיף לו.  
[יט] עיי הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' נה מ"וכן יש ליזהר", ובהערה 6.  
[כ] האם יש לך דעה בענין.

## מראי מקומות (2)

### שבת קב:

### בענין מלאכת מכה בפטיש [ב]

במחלוקת הראשונים האם מכה בפטיש זה גמר המלאכה עצמה או ה"נימור" שבא בסוף המלאכה

#### שיטת המאירי

[א] עיי' גמ' קד: תנא כתב אות אחת והשלימה לספר ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב.  
[ב] ועיי' מאירי קד: ד"ה אף על פי שביארנו.

#### שיטת שאר ראשונים

עתה יש לעבור על שאר הראשונים ולראות האם מסכימים למאירי או לא  
[ג] עיי' רש"י קב: ד"ה המכה בפטיש.  
[ד] עיי' תוס' קב: ד"ה מכה בפטיש.  
[ה] עיי' חידושי הר"ן/ריטב"א/ריטב"א החדשים עג. ד"ה מכה בפטיש.

#### לסיכום הראשונים לעת עתה

[ו] נסה לסכם לעת עתה את שיטות הראשונים בחקירה הנ"ל.

#### מאן דשקיל אקופי מגלימי

[ז] עיי' גמ' עה: א"ר יהודה האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש. וברש"י ד"ה דשקיל אקופי.  
[ח] עיי' שו"ע סי' שב סעיף ב', ובמשנה ברורה שם.  
[ט] עיי' ביאור הלכה שם ד"ה הלוקט יבולות.  
[י] להבנת הראיה שלו, עיי' בגמ' קג: והתניא הקודח כל שהוא חייב – עד עד שיצור כולו.

#### דיון בענין מאן דשקיל אקופי מגלימי

[י] האם חידושו של הביאור הלכה תלוי במחלוקת הראשונים דלעיל.  
[יא] יש לעיין מה יענו רש"י ותוס' על ראייתו של הביאור הלכה מצר צורה בכלי כל שהוא.

#### דוגמאות מעשיות למכה בפטיש

#### האם ניתן לעבור על מכה בפטיש ע"י שפיכת מים או שמן

[יב] ארחות שבת ח"א פרק ח' סעיף כט, ל.  
[יג] ולכאוי צ"ע דא"י דומה כלל למלאכת מכה בפטיש, כי שם הוא מכה על גוף החפץ עצמו וכאן הוא רק שופך עליו שמן או מים.  
[יד] ובפרט קשה לגבי ציר, שהרי החפצא שלו כבר מוכנה לגמרי ושפיכת השמן איננה חלק מתהליך ייצור הציר.

#### דוגמאות נוספות

[טו] עיי' קונטרס וביום השבת עמ' מז-מח סעיף א-ד.  
[טז] יש להתבונן בכל דוגמא שהביא אם מובן לנו.

#### ניפוח כלי זכוכית ובלון

[כ] עיי' גמ' עה: והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש.  
[כא] עיי' הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' נד סעיף ב', ובהערה 3 [רק השורה הראשונה].  
[כב] ולכאוי צע"ג מה שדימה ניפוח בלון לניפוח כלי זכוכית, דלכאוי יש מקום גדול לחלק ביניהם.

### מראי מקומות (3)

#### שבת קב:

#### בענין שיעור מלאכת בונה

א] גמ' קב: "כל שהוא למאי חזיא" – "מטיף לתוכה אבר וסותמו". ורש"י.

ב] לכאוי יל"ע מדוע חופר גומא נחשב לבונה, והרי לכאוי הוא לא בנה כלום, אדרבה אולי זה סותר.

#### בביאור קושית הגמרא "כל שהוא למאי חזיא"

ג] עיי' תוס' ד"ה כל שהוא.

ד] והדברים מבוארים יותר בריטב"א החדשים ד"ה גמרא כל שהוא.

ה] ולכאוי צ"ע, דאם אכן מצד הסברא אין חשיבות לבונה כל שהוא, מה יועיל לנו שהיה במשכן, הרי לא כל דבר שעשו במשכן היה מלאכה.

ו] עוד צל"ע בגמרא, דהנה כשהקשתה "למאי חזיא" פירוש המילים הוא "למה זה ראוי", וא"כ היה מספיק לתרץ מה השימוש לזה, ומדוע היתה צריכה להוסיף על התירוצ' גם את השימוש שהיה במשכן.

ז] ועיי' שבת של מי ד"ה כל שהוא. ועדיין צל"ע.

ח] ועיי' רבינו חננאל תחילת פרק י"ב, מה שביאר.

#### האם השיעור הוא אכן "כל שהוא"

ט] לכאורה קשה דבמשנה כתוב דהשיעור הוא "כל שהוא" ואילו בתירוצ' הגמ' הראשון צריך שיעור להצניע בו מחט, ולתירוצ' השני שיעור לעשות פטפוט לסיר, וא"כ זה לא כל שהוא.

י] ועיי' חידושי החתם סופר ד"ה פטפוט.

יא] ויל"ע לפי תירוצ' הגמ' השלישי שסותם הנקב בקרש, האם זה גם בנקב של 1 מילימטר. והאם גם בשני תירוצי הגמ' הראשונים מספיק 1 מ"מ. וכן אדם שיבנה בית בגודל של 1 על 1 מ"מ האם יעבור על בונה.

יב] יש לעיין אם אדם בונה דבר פחות כשיעור, האם זה מותר, או שאסור מדרבנן, או שאסור מדאורייתא מדין "חצי שיעור".

#### מסקנת הגמרא

יג] יש לעיין לאחר שהגמ' דחתה ב' המקורות הראשונים ונשארה עם המקור של קרש שנפל בו דרנא, האם בכל זאת שיעור מלאכת בונה הוא כל שהוא גם בחופר גומא ועושה פטפוט.

יד] ועיי' רמב"ם הל' שבת פרק י' הלכה י"ב.

טו] ועיי' מאירי ד"ה אמר המאירי המשנה, שהביא רק את תירוצ' הגמ' השלישי. ויל"ע אם זה ראייה שלא פסק את התירוצים הראשונים.

#### בונה בכלים

טז] האם ניתן להוכיח מהתירוצ' השני והשלישי של הגמ', שיש מלאכת בונה גם בכלים? עיי' מאירי ד"ה אמר המאירי המשנה [עד "וכך שנאזה שם"].

(נ.ב. נידון זה של בניה בכלים אינו פשוט, ונעמוד עליו בעז"ה בקרוב).

#### דוגמא מעשית לתירוצ' הראשון של הגמרא

יז] עיי' ארחות שבת ח"א פרק יח סעיף לז והערה ס-סא. וסעיף לח [-שני הקטעים הראשונים].

#### דוגמא מעשית לתירוצ' השלישי של הגמרא

יח] עיי' ארחות שבת ח"א פרק ח' סעיף כח.

## מראי מקומות (4)

### שבת קב:

### בענין מלאכת בונה – סוגי בונה שונים

#### בונה הרגיל

א[ הציור הכי פשוט של בונה זה כשאדם בונה ממש כגון בלבנים וכד'.  
ב[ עיי' תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז' דף נב:, מ"מה בנין היה" עד "אדנים כקרקע הן". ובפירוש קרבן העדה שם. ובפירוש פני משה שם.

#### חפירת גומא

ג[ גמ' קב: שכן עני חופר גומא להצניע פרוטותיו.  
ד[ ויש לעיין האם נשארנו בדעה שזה בונה גם לאחר שהגמ' דחתה תירוץ זה. ויל"ע האם זה אב או תולדה.  
ה[ ועיי' רמב"ן צו: ד"ה ולרבי אליעזר, בתחילת הקטע המתחיל: "ויש לפרש", שכתב בתוך דבריו שחופר גומא זה תולדה דבונה. ומבואר דהוי תולדה.  
ו[ עיי' תוס' שבת צד. ד"ה רבי שמעון, מתחילת התוס' עד "וזב בכיס שלא יטנפו כליו". התוס' מחדשים שהיה במשכן מלאכת "עשית גומא". [ומה שכתבו התוס' לנעוץ בו, אפשר שכוונתם לנעוץ היתדות, המבוארים ברש"י שמות כז יט].  
ז[ ויש לעיין האם מה שתוס' ציינו לזה מקור במשכן, אם זה אומר שהם סוברים שזה אב. ועיי' תוס' צו: ד"ה ולרבי אליעזר.

#### יישור קרקע

ח[ עיי' גמ' שבת עג: "אמר רב ששת היתה לו גבשושית" – עד "אמר רבי אבא".  
ט[ הטעם מדוע זה בונה, עיי' רש"י שבת פא: ד"ה בבית.  
י[ עיי' רמב"ם י' יב משמע להדיא שיישור זה אב ולא תולדה.  
יא[ לכאוי' צ"ע מדוע יישור הקרקע ראינו כעת שזה אב, ואילו חפירת גומא ראינו לעיל שזה רק תולדה.  
יב[ האם יש מקור למלאכת יישור קרקע במשכן? במשכן לא היה צריך ליישר הקרקע כלל, עיי' רש"י במדבר י, לד. אבל אולי יש לזה מקור מדין קרש שנפל בו דרנא שזה דומה ליישור קרקע. ואולי לא צריך לזה מקור.

#### עשיית חריץ

יג[ בגמ' עג: מבואר דחורץ הוא תולדה דחורש.  
יד[ עיי' רש"י כב. ד"ה הלכה כר"ש, דמשמע דהעושה חריץ בבית עובר משום תולדה דבונה.  
טו[ ולכאוי' צ"ב מדוע חריץ זה בונה, וכי איזה מעשה בנין שייך בעשיית חריץ.

#### חפירת מערה

טז[ בקהילות יעקב שבת ס"י כז, הביא שבעל האבן האזל כתב שהעושה מערה זה רק תולדה דבונה, והוכיח זאת מהרמב"ם הל' שבת פ"ז ה"ו, עיי"ש.  
יז[ ואילו הקהילות יעקב עצמו שם, סובר שעשיית מערה היא אב דבונה.  
יח[ האם ניתן לפשוט דין זה מדין חפירת גומא דלעיל.

## מראי מקומות (5)

### שבת קב:

### בענין מלאכת בונה – יישור קרקע

**גמרא ורש"י**

[א] גמ' עג: "אמר רב ששת היתה לו גבשושית" – עד "אמר רבי אבא".

**נפקא מינה**

[ב] האם תוכל למצוא מאי נפקא-מינה למעשה האם זה בונה או חורש.

**מקום שאינו מיועד לא לזריעה ולא לבית**

[ג] יש לעיין אם מיישר קרקע במקום שאינו מיועד לזריעה ואינו משמש כבית, האם עובר, ובאיזו מלאכה.

[ד] ועיי' אגלי טל מלאכת חורש הערה טז.

[ה] ועיי' ארחות שבת פרק יח סעיף לה והערה נה.

**המיישר קרקע הסוכה, האם עובר ובמה**

[ו] עיי' ארחות שבת פרק יח סעיף לו, והערה נו-נז.

**פיזור מלח ותבן על גבי קרקע**

[ז] עיי' גמ' עירובין קד. מתני' בוזקין מלח – עד הנקודתיים "אלא בשולי קופה", וברש"י.

[ח] עיי' שו"ע סי' שיג סעיף י' ובמשנה ברורה שם.

[ט] אם יש סכנת החלקה בבית או בחצר או ברחוב, האם מותר לפזר שם מלח או תבן. עיי' קונטרס וביום השבת עמ' כג סעיף ו'.

[י] יש לעיין, אדם שבנה סוכה על המדרכה, ויש במדרכה שקיעות שמפריעות לו להשתמש בסוכה, והוא מניח איזה חפצים בתוך השקיעות כדי ליישר השטח, האם זה אסור, ומחמת איזה מלאכה, והאם זה דאורייתא.

**פינוי אבנים מן הקרקע האם חייב משום בונה**

[יא] עיי' הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' יב סעיף ו' ובהערה 16.

[יב] יש לעיין, אדם שרוצה ביום השבת להתיישב על שביל בלתי סלול, ויש שם אבנים שמפריעות לו ומזיזם, האם עובר משום בונה.

**פינוי זבל מן הרחוב האם זה בונה דאורייתא**

[יג] עיי' מגן אברהם סי' רמד ס"ק ח' ד"ה פה בעירנו, שפינוי זבל זה בונה דאורייתא.

[יד] עיי' חיי אדם הלכות שבת נשמת אדם כלל מ' ס"ק א', שחילק בין מחובר ללא מחובר, ובין עיירות גדולות לעיירות קטנות, עיי"ש.

**פינוי שלג**

[טו] עיי' פסקי תשובות סי' שלח אות יג ד"ה ומותר.

**למעיינים - בשדה חייב משום חורש ובבית משום בונה - האם זה תלוי במציאות או בכוונתו?**

[טז] עיי' רש"י עג: ד"ה בבית. ולכאוי' צ"ב מדוע כתב "שמתכוין להשוות קרקעיתו", והרי אפילו אם אינו מתכוין מכל מקום הוא עושה את פעולת היישור.

[יז] ועיי' פני יהושע עג: ד"ה מכדי, שחידש דאף בשדה אם אינו מתכוין לזריעה אלא ליישור פני הקרקע אין בזה משום חורש אלא משום בונה. ולכאוי' צ"ב, שהרי יש כאן מעשה חרישה.

[יח] ועיי' גמ' שבת פא: "אמר רב הונא אסור לפנות בשדה" – עד "בשדה חייב משום חורש". ולכאוי' מכאן מוכח שלא תלוי בכוונתו כלל, שהרי הוא לא מתכוון לא לבנות ולא לחרוש ובכל זאת חייב בבית משום בונה ובשדה משום חורש.

[יט] ויש לעיין אם זה שדה שמיועדת לזריעה, אבל האדם חופר בכדי להטמין שם דבר, האם זה חורש או בונה. וכן להיפך, אם זה בבית, אבל הוא חופר כדי ליטוע שם עץ, האם זה חורש או בונה.

**מראי מקומות (6)**  
**שבת קב:**  
**בענין המצדד את האבן**

**גמרא**

[א] גמ' קב: "אמר שמואל המצדד את האבן" – עד הנקודתיים "והמסתת". ורש"י.

**הערות בפשט הגמרא**

- א-1] עיי' ריטב"א ד"ה ומה שאמרו תתאה.  
א-2] עיי' שפת אמת ד"ה שם בגמרא אמר שמואל.

**מדוע זה בונה**

[ב] צ"ב מדוע זה נחשב בונה והרי לא חיבר.

[ג] ועיי' רש"י ד"ה המצדד, שביאר משום דיש מקיימין כן בלא טיט. ויל"ע לכמה זמן צריכין להשאירו שם כדי להקרא "מקיימין כן".

[ד] ובפסקי רי"ד כתב: אע"פ שלא נתן בה טיט חייב משום בונה, שדרך בניין בכך, עכ"ל.

[ה] ועיי' מאירי ד"ה המצדד, וז"ל: שמתוך שהוא מצדדה מכינה ומישיבה בקרקע להיות יושבת שם לעולם, עכ"ל.

[ו] ומעתה יש לעיין במי שמניח בטונאדות במחסום צבאי, או שמניח בקתת שמירה, או בקתת מפעל הפיס, שכל אלו אינם מחוברים לקרקע, ויש שמפנין משם אחרי תקופה, האם עובר משום בונה.

[ז] מצוי בגינות ציבוריות סלעים גדולים המונחים ואינם מחוברים לקרקע, והם נועדו להשאר שם בקביעות כגדר לגינה, האם מי שיזיז אותם בשבת יעבור על סותר ועל בונה?

**דוגמאות שונות**

[ח] הזזת ארון כבד האם יש בזה משום בונה - עיי' ארחות שבת ח"א עמ' רסג ד"ה ודע, וד"ה ונמצא. ויש לעיין מה הגבול, מתי הצבת דבר כבד היא בונה ומתי לא.

[ט] עיי' ארחות שבת ח"א עמ' רסט סעיף יב לגבי וו-ואקום.

[י] מגנט – ארחות שבת שם סעיף יג.

**מרצפת שנעקרה ממקומה**

[יא] יש לעיין אם נעקרה ממקומה מרצפת או "פאנל", האם מותר להחזירו בשבת למקומו בלי להדביקו, או שאסור מדרבנן, או מדאורייתא. ועיי' מעבר לדף תשובות הרב זילברשטיין והרב זעפראני.

[יב] וכן יש לעיין לגבי אבנים משתלבות שבמדרכה.

## ספר חשוּקי חמד להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, בסוגיתנו

דף קב ע"ב  
המצדד את האבן חייב

### הכנסת מרצפת למקומה

**שאלה** מרצפת [בלטה] שיצאה ממקומה בבית אבות או בבית חולים, ועלולים ליפול שם חולים וקנים, האם מותר להחזירה למקומה?

**תשובה** איתא בשבת דף קב ע"ב אמר שמואל המצדד את האבן חייב, [ופרש"י "מושיבה ומצודה עד שמתיישבת בקרקעית הבנין... ואפילו לא נתן טיט היו בונה כל שהוא, דיש מקיימין כן בלא טיט"], ומסקינן שם בגמרא דשלושה סוגי אבנים יש בבנין, תחתונה ואמצעית ועליונה, ובתחתונה בעי צדודי ועפרא, ופירש"י יסוד החומה תחתית שמושיבין האבנים על הארץ בלא טיט בצדודי ועפרא, עיי"ש. והרמב"ם (פ"י מהלכות שבת ה"ה) כתב ד"ל: "המצדד את האבן ביסוד הבנין ותקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה, שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 453הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

חייב משום מכה בפטיש", והכ"מ הביא מהרמ"ך: "והוא שישים סביבותיה צרורות ועפר, כמבואר בגמרא, ותימה איך הניח הוא מלפרש כן, עכ"ל. ועיין באור שמח (שם) שתירץ דהרמב"ם היה לו גירסא, "דתתא לא בעי כי אם צדודי בעפרא", [היינו כבי"ת, ולא בוי"ו].

**ועיין** בשו"ת לב חיים (ח"ג סימן סג) שדן בשאלה כעין זו, והביא את המחלוקת רש"י והרמב"ם, וכתב ד"ל: מבואר דלסברת הרמב"ם כיון שמצודה ומתקנה היטב במקומה אפילו שלא הניח צרורות ועפר, חייב משום בונה כל שהוא בשבת, שהוא אב מלאכה, ומינה משמע לנדרן שלפנינו, דאסור להחזיר האבן בשבת למקום קביעותה, דאפילו אם לא הניח טיט ואפילו צרורות ועפר אפילו הכי חייב משום בונה בשבת, עכ"ל.

**ויש** להעיר על דברי קדשו, דהרמב"ם כתב דחייב משום מכה בפטיש, והוא = כתב דחייב משום בונה? ונראה משום דהגמרא והרמב"ם מייירי במצדד את האבן הראשונה של בנית קיר, אבל במרצפות אין שייך רק משום בונה. אלא דלפי זה לכאורה אף בלא עפר צריך להיות חייב, וגם לשיטת רש"י יהיה חייב משום אשווי גומות, דחייב בבית משום בונה. ועוד נראה שאפילו יש רק נקב ברצפה, ומטאטא ומניח על החור עפר, יש בו איסור תורה של אשווי גומות, דבבית חייב משום בונה.

**אמנם** בעניינו דמיירי בבית אבות או בית חולים, כשיש לחשוש שעלולים אנשים חלושים ליפול, אולי אפשר להקל ע"י עכ"ם, ואם אין עכ"ם והוא חשש סכנה, אולי יחזירנו בשינוי.

ונראה דלסברת הלב חיים דהחייב בהכנסת מרצפת הוא משום מצדד את האבן, צ"ע אם בימינו גם יהיה חייב על הכנסת מרצפת למקומה, כיון דכתב רש"י דהטעם דחייב דיש מקיימין כן בלא טיט, ובזמננו נשתנה המצב שלא מחזירים מרצפת בלא טיט, וצ"ע.

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 454הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

=====

## ספר ויזרע יצחק להג"ר שלמה זעפראני שליט"א [רב בהר נוף] מלאכת בונה:

**ב) והנה יש לדון אם נפל "הפנל" בשבת ורוצה להחזירו למקומו (כגון ברגל ואין זה טלטול מוקצה אליבא דהמשנ"ב סי' ש"א ס"ק ל') לתוך השקע שנוצר בקיר לאחר נפילתו. דהנה ודאי שאינו חייב משום בונה שהרי אינו נוטן טיט. אך יש לדון אי שרי לעשות כן מדרבנן.**

**והנה בגמ' מס' ביצה (לא:):** נח' התנאים בבית המלא פירות שנפחת (נפלו אבניו). דעת רבנן שאם נפחת מאליו מותר להינות מהפירות ור"מ סובר שמותר אף לפוחתו לכתחילה. וביארה הגמ' שמדובר באבנים המסודרות בלא טיט ולכן לר"מ מותר לכתחילה לסותרן (עיין בשטמ"ק שם שגם ר"מ מודה שאסור לסתור את כל הבית), ולרבנן אסור מדרבנן ולכן מותר לאכול הפירות ואינם מוקצים מחמת איסור כיון דהוי איסור דרבנן ולא דאורייתא. מר"מ שמעינן לרבנן דאיידי בלא טיט, ואעפ"כ אסור לסתור מדרבנן, ולכן יהיה אסור להחזיר הפנל למקומו עכ"פ מדרבנן.

הלכות שבת זעפראני, שלמה בן יצחק עמוד מס 28הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**מראי מקומות (7)**  
**שבת קב:**  
**בענין המצדד את האבן [ב]**  
**שיטת הרמב"ם**

א] גמ' קב: "אמר שמואל המצדד את האבן" – עד הנקודתיים "והמסתת". ורש"י.

**מחלוקת רש"י ותוס' עם הרמב"ם האם זה בונה או מכה בפטיש**

ב] עיי' רש"י ד"ה המצדד, ותוס' ד"ה הכי גרסינן.

ג] עיי' רמב"ם הלי' שבת פ"י הלכה יח.

**למה הרמב"ם לא סובר שזה בונה**

ד] צ"ב מדוע מיאן הרמב"ם לפרש שזה בונה. וכתב במרכבת המשנה [הלי' שבת י' יב] בביאור דעת הרמב"ם וז"ל: ואין בנין בלא טיט המחבר, עכ"ל. ואולי אפשר להוכיח כן מהרמב"ם [הלי' שבת פ"ז ה"ו].

**למה הרמב"ם סובר שזה מכה בפטיש**

ה] לכאוי' יל"ע מה יענה הרמב"ם לשתי ראיות התוספות.

ו] ועיי' מאירי ד"ה המצדד את האבן [עד "ומעתה נתן אחד את הטיט"].

ז] ויל"ע לפי המאירי האם כל הבונה קיר עובר על כל אבן ואבן משום מכה בפטיש.

**קושיות על הרמב"ם**

ח] והנה עיי' גמ' עירובין קד. מתני' בוזקין מלח – עד הנקודתיים "אלא בשולי קופה", וברש"י ד"ה דלא מבטל לה. ובטור סוף סי' שיג כתב דהאיסור משום מוסיף על הבנין. ולכאורה קשה לפי הרמב"ם כיון שזה לא מחובר מדוע עובר משום בונה.

ט] עיין בהלכות שבת בשבת ח"ב פרק ט"ו הערה 16 שהביא בשם הירושלמי דהמסקל [-מפנה] אבנים בבית הוי בונה. וקשה לפי הרמב"ם כיון דהאבנים לא היו מחוברות מדוע עובר משום בונה.

**פרטי דינים**

י] יש לעיין במי שיציב קראוון בשבת, באופן שאינו מחובר לקרקע, ומניחו לתמיד, האם חייב לפי הרמב"ם. ואם לא, מדוע העמדת הקרשים במשכן כן נחשבה לבונה.

יא] נפקא-מינה בין רש"י לרמב"ם, האם המפרק אבן מצודדת יעבור משום סותר, דעיי' ארחות שבת ח"א עמ' רעז ד"ה ויש לדעת, עד הציון להערה נד, כולל ההערה [לא כולל הסוגריים שבהערה], שכשאין בונה אין גם סותר.

## מראי מקומות (8)

### שבת קב:

### בענין מסתת

א[ גמ' קב: "מסתת משום מאי מיחייב – עד סוף העמוד. ורש"י. [התוס' מומלץ לא ללמוד היום].

#### מה פירוש המילה מסתת

- ב[ ע"י רש"י עה: ד"ה מסתת את האבן.  
ג[ ע"י תוס' עה: ד"ה והמסתת את האבן.  
ג-1[ ע"י ר"ן עה: ד"ה והמסתת, בשם יש מפרשים.  
ד[ ע"י רש"י קב: במשנה, ד"ה מסתת.  
ה[ לסיכום: מה פירוש המילה "מסתת" לפי רש"י, ולפי תוספות, ולפי הר"ן.

#### מדוע סובר רב שמסתת חייב משום בונה

- ו[ לכאוי' צ"ע שיטת רב, למה שמסתת יהיה בגדר בונה, והרי הוא לא בנה כלום.  
ז[ והגמ' הסבירה "דדרך בנין בכך", וצ"ב מה הכוונה.  
ח[ ביאור 1 - ע"י מאירי קב: ד"ה המסתת את האבן.  
ט[ ולכאוי' צ"ע לפי המאירי, האם מי שטווה חוט חייב גם משום תופר? ומי שטוחן קמח חייב משום אופה?  
י[ ביאור 2 – ע"י חתם סופר קב: ד"ה הקודח כל שהוא, מ"וני"ל דקשה לי עוד" עד "משום גמר מלאכת החריצין".

#### האם רב סובר שמסתת זה לא מכה בפטיש, ומדוע

- יא[ האם רב סובר שזה רק בונה או גם בונה  
1[ ע"י שנות אליהו להגר"א בסוף משניות ע"ג פירושים, שבת פרק יב משנה א' ד"ה הקודח, עד ופסקינן כשמואל.  
2[ ע"י מאירי ד"ה המסתת, דמבואר דלא כהגר"א.

#### מדוע שמסתת לא יהיה מכה בפטיש

- יב[ ויש לעיין לשיטת המאירי, מדוע באמת יסבור רב שאין בזה משום מכה בפטיש, והרי לכאוי' יש כאן גמר מלאכה.  
יג[ וע"י ארחות שבת ח"א עמ' תקא-תקכב סעיף-קטן ב'.  
יד[ ע"י חידושי הר"ן עה: (לא מופיע בקובץ ולא בר"ן מוסד הרב קוק, אלא רק בר"ן הישן) ד"ה והמסתת [עד וי"מ]. ויל"ע אם זה מתאים ליסוד שכותב הארחות שבת.

#### מה הנפקא מינה אם זה משום בונה או משום מכה בפטיש

- טו[ ע"י תוס' ב"ק ב. ד"ה ולרבי אליעזר [עד ועי"ל].  
טז[ ע"י רבינו חננאל קג. שורה 2 מלמטה "והני תלתי" – קג: "דלאו תולדה דבונה נינהו".

#### בפשט הגמרא

- יז[ הגמ' בסוף הקטע הקשתה ותירצה "אימא המסתת המכה בפטיש", ולכאוי' עדיין צ"ב מדוע המשנה לא הציגה את המכה-בפטיש בתור אב בפני עצמו, אלא הציגה אותו רק אגב התולדה שלו.

#### הערה ברש"י

- יח[ ע"י רש"י ד"ה מכה בפטיש.  
יט[ משמע מרש"י דגם על חריץ בודד חייב על מכה בפטיש, ולכאוי' צ"ב מדוע לא פירש רשי כפשוטו שגמר בזה את מלאכת האבן.

## מראי מקומות (9)

### שבת קב:

### בענין העושה נקב בלול של תרנגולים וברין נקב שאינו עשוי להכניס ולהוציא

א[ גמ' קב: "העושה נקב בלול של תרנגולים רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש, ורש"י.

ב[ עי' תוס' ד"ה אבל בהנך.  
ב-1[ ועי' מהרש"א [קב: ד"ה תוס', מ"ובד"ה אבל בהנך" עד סוף הקטע].  
ב-2[ ועי' חידושי חתם סופר כאן מה שביאר בתוס'.

ג[ האם לול של תרנגולים הוא מחובר לקרקע או לא. עי' בגמ' שבת קכב: מ"ת"ר דלת של שידה" עד י"ש סתירה בקרקע".

### מדוע לשמואל אינו חייב משום בונה

ד[ עי' תוס' ד"ה לול של תרנגולין.  
ה[ ועי' גמ' קמו. "תנו רבנן אין נוקבין נקב חדש" – קמו: "הלכה כיש אומרים", ורש"י שם. ולכאוי קשה דהתוס' אצלנו הוא דלא כהגמרא שם.  
ו[ ובביאור דברי התוספות אצלנו נאמרו ב' דרכים:  
1 – עי' מהרש"א על התוס' קב: ד"ה לול [מ"ור"ל משום" עד "ופליג אסוגיא דהתם"].  
2 – עי' חכמת שלמה למהרש"ל על התוס' קב: ד"ה לול.  
ז[ יש לסכם את מהלך הסוגיא והתוספו לפי המהרש"א ולפי המהרש"ל.

### ח[ הערה

לכאורה קשה לפי שמואל, מדוע הגמ' בדף קמו. אומרת שכל פתח שאינו להכניס ולהוציא אינו פתח, והרי אפילו שאין בזה בונה מ"מ הרי לפי שמואל צריך להתחייב משום מכה בפטיש. וצ"ע.

### ט[ מה הסיבה שצריך דוקא פתח העשוי להכניס ולהוציא

עי' חזו"א סי' נא ס"ק י', מ"ויש לעיין בטעמא" עד "להכניס או להוציא".

### העושה נקב בבית האם צריך שיהיה להכניס ולהוציא

י[ עי' משנה ברורה סי' שיד ס"ק ח בסוף הס"ק, מ"העושה נקב בקרקע הבית" עד סוף הסעיף.  
יא[ ולכאורה קשה הרי זה לא עשוי להכניס ולהוציא, ואיך חייב על זה.  
יב[ ועי' בשער הציון ס"ק ט'.  
יג[ ולכאורה קשה, הרי לול של תרנגולים הוא לא כלי אלא מחובר לקרקע, ובכל זאת מבואר בסוגינתנו שצריך דוקא פתח העשוי להכניס ולהוציא, וצ"ע.

### מי שמנקב שני חורים בקופסת פח של שמן, אחד להכניס אויר ואחד להוציא שמן, האם זה פתח העשוי להכניס ולהוציא

יד[ עי' חזו"א סי' נא ס"ק יא ד"ה ובקופסא, עד "בנקב השני".  
טו[ ועי' שמירת שבת כהלכתה פרק ט' סעיף ה' והערה כו, מה שהקשה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל על החזו"א.

### האם מותר לנקוב פתח קטן בקופסת שימורים כדי להתיר לפותחה מהצד השני

טז[ עי' הלכות שבת בשבת ח"א עמ' תשנ"ד סעיף לד, ובהערה 77 [עד "ומשום סותר ליכא"].  
יז[ עי' ארחות שבת ח"א עמ' שעב סעיף ב', והערה ח.  
יח[ ולכאוי צ"ע דעת הגר"י קרליץ המובאת בארחות שבת, מדוע יש בזה איסור פתח, והרי אינו עשוי לא להכניס ולא להוציא.

### האם יש איסור עשיית פתח בפתיחת פחית שתיה בשבת

יט[ עי' ארחות שבת ח"א עמ' שסג סעיף מג והערה סא [שני הקטעים הראשונים].  
כ[ ויל"ע לדעת הגרש"א שחושש לאיסור פתח, האם זה פתח דאורייתא או דרבנן.  
פתח רגיל בשקית חלב האם נחשב "עשוי להכניס ולהוציא"  
כא[ ועי' ארחות שבת ח"א פרק י"ב הערה יב, בסוגריים האחרונות שבהערה.

## מראי מקומות (10)

### שבת קב:

### בענין האם יש מלאכת בנין וסתירה בכלים או לא

[א] גמ' קב: "עייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש", וברש"י.

#### הבעיה המרכזית בסוגיא

[ב] איך יתכן שרב מחייב משום בונה, הרי איתא בגמרא [ביצה י.] בית הלל אומרים אין בנין בכלים, והלכה כבית הלל כידוע, וכמבואר ברמב"ם ה' שבת פרק כ"ב ה"ו, וה' יו"ט פ"ד ה"י"ג.

#### שיטת תוספות – ב"בנין גמור" ובמקום שצריך "חיזוק ואומנות" יש בנין בכלים

[ג] עיי' תוספות בסוגיתנו ד"ה האי מאן [עד "ובפ' בכל מערבין"].  
[ד] כדי להבין את דברי התוספות צריך ללמוד את הגמרות המובאות בתוספות:  
1 - מטה של טרסיים וכו' – גמ' שבת מז. "לוי בר שמואל אשכחינהו" – מז: "רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר". וברש"י. ובתוס' מז: ד"ה רבן שמעון בן גמליאל.  
2 - מנורה של חוליות – גמ' ביצה כב. מהנקודתיים "ואין זוקפין את המנורה" – עד "עולא איקלע".  
ה[ לסיכום שיטת התוספות: האם תוכל לבאר בכל אחד מהציורים שבתוספות, מדוע יש או אין בו בנין בכלים.

#### שיטת הרשב"א – בעושה כלי מתחילתו יש בנין בכלים

[ו] עיי' רשב"א בסוגיתנו ד"ה האי מאן דעייל, עד "אבל אין נראה כן דעת הרב אלפסי".

#### בסברת הרשב"א

[ז] יש לעיין מה הסברא בשיטת הרשב"א.

[ח] ועיי' אגרות משה או"ח סי' קכב ענף ה' [מובא במסגרת], שביאר הטעם:

#### שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב

והטעם אולי משום דבקרקע יש חשיבות מלאכה דבונה בכל משהו שעושה שמדבר המיטלטל מחברו להיות קבוע... אבל בכלים... אין שום חשיבות מלאכה על מה שמוסיף, אף שנקבע לכלי, שלא נתחדש איזה חשיבות על הדבר, שהרי הוא מיטלטל כמתחלה, וגם אין חשיבות מלאכה על מעשיו מאחר שבלא מעשיו נמי היה בשם כלי. אבל היכא שבמעשיו נעשה בשם כלי, כגון בעשה כלי מתחלתו או שנתפרק באופן שצריך אומן להחזירו שבטל מתורת כלי, הרי יש כאן חשיבות מלאכה גדולה על מעשיו שהרי ממעשיו נעשה כלי ואין לך בנין גדול מזה.

#### שיטת רש"י – אין בנין בכלים בכלל

[ט] עיי' רש"י ביצה יא: ד"ה דאין בנין בכלים.  
[י] עיי' רש"י שבת עד: ד"ה ואי חייטיה לפומיה.  
יא] עיי' רש"י שבת מז. ד"ה חייב.  
יב] עיי' רש"י שבת קכב: ד"ה גזירה.  
יג] ולכאוי' צ"ע, מה יענה רש"י לכל המקורות שהביאו תוס' והרשב"א שבאופנים מסוימים יש בנין בכלים.  
יד] ועיי' רבינו חננאל שבת קג: מ"וכן מכניס ידי הקורדוס" – "וגרסינן בכלל גדול".  
טו] ועדיין צריך לראות איך יתרץ רש"י את כל שאר המקורות שהובאו בתוס' וברשב"א.

#### מה הנפקא-מינה אם יש בנין בכלים או לא

טז] עיי' ארחות שבת ח"א עמ' רעז ד"ה ויש לדעת, שהביא 2 נפק"מ.

#### להלכה האם יש בנין בכלים

יז] שו"ע סי' שיד סעיף א' [עד ואפ"י נקב בעלמא], ובמשנ"ב ס"ק א' [עד וכתבו האחרונים].  
יח] שו"ע סי' שיד סעיף ז', ובמשנ"ב ס"ק לו-לז.  
יט] לסיכום שו"ע ומשנ"ב: מתי יש ומתי אין בנין בכלים.

#### פרטים מעשיים

כ] ארחות שבת עמ' רעז-רעח בהקדמה.

כא] ארחות שבת פרק ח' סעיף מט-סב.

# מראי מקומות (11)

## שבת קג.

### בענין קודח כל שהוא

א[ גמ' קב: למטה, ת"ש הקודח כל שהוא – עד גמ' קג. בנקודתיים "זה הכללי".

#### מה פירוש "הקודח"

ב[ ע"י רש"י בסוגין קג. ד"ה הקודח.

ג[ ע"י רש"י במשנה קב: ד"ה והקודח. וקצת צ"ב לשונו.

#### מנין לנו שרב ושמואל חולקים לגבי קודח

ד[ לכאוי צ"ב מנין לגמרא שרב ושמואל יחלקו לגבי קודח אם זה בונה או מכה בפטיש, והרי הם כלל לא דיברו על זה אלא על שלשה מקרים אחרים.

ה[ וע"י רש"י ד"ה בשלמא לרב.

ו[ וע"י תוס' ד"ה בשלמא לרב.

ז[ שים לב להבדל בפשט בין רש"י לתוספות.

#### הערות שונות בפשט

ח[ לכאוי צ"ב מדוע אומרת הגמרא "מיחזי" כמאן דחר חורתא לבנינא, הרי המשנה אמרה "חייב" ואיך יתכן שזה רק "מיחזי".

ט[ הגמ' מתרצת לשמואל, שקדח עם מסמר והשאירו שם. ולכאוי צ"ב דיוצא שהוא חייב לא על הקדיחה אלא על הכנסת המסמר, וא"כ מדוע כתבה המשנה "הקודח כל שהוא" היה עליה לכתוב "המכניס מסמר כל שהוא".

י[ ע"י רש"י ד"ה דבזעיה ברמצא. וצ"ב למה דוקא מסמר "ארוך", מדוע לא מספיק מסמר קצר.

#### האם צריך דוקא נקב מפולש

יא[ ע"י בגמ' שבת קג: והתניא הקודח כל שהוא חייב... ר' שמעון אומר עד שיקדח את כולו.

יב[ ולכאוי צ"ב מה פירוש "יקדח את כולו" וע"י רש"י שם ד"ה הקודח כל שהוא, וד"ה את כולו.

יג[ ולכאוי צ"ב דברי רש"י, מדוע אנו נוקטים שקדיחה שלמה היא דוקא כשעוברת את כל הקיר.

יד[ וע"י מאירי במשנה קב: ד"ה והקודח.

#### בשיעור קודח כלשהו

טו[ יל"ע האם מה שאמרה המשנה "קודח כל שהוא" הכוונה כל שהוא כפשוטו, או שצריך שיהא ראוי להכנסת מסמר.

טז[ ע"י בגמ' מנחות נז. מ"גופא אמר רבה בר בר חנה" עד "דחזו לבבא דאקלידא". וברש"י שם.

יז[ ולכאוי צ"ע מדוע הגמ' שם הקשתה "כל שהוא למאי חזי" והרי לכאורה "כל שהוא" הכוונה כשיעור הראוי למסמר קטן.

יח[ וגם צ"ב מדוע יהיה חייב על שלשת החורים לפני שאיחדם לחור אחד גדול, והרי אין זו מלאכה המתקיימת.

#### כמי פוסקים להלכה במחלוקת רב ושמואל

הנה משמעות הגמרא היא שכל ארבעת מחלוקות רב ושמואל נובעות משורש אחד. ויל"ע כמי הלכה.

יט[ ע"י מאירי במשנה קב: ד"ה המסתת. ע"י רמב"ם שבת פרק י' הלכה יד. וע"י בכורות מט: הלכתא כרב באיסורי.

כ[ סכס [לאור מה שראינו בימים קודמים] מה הנפקא-מינות אם זה בונה או מכה בפטיש.

#### שיטת המגיני שלמה בסוגיתנו

כא[ ע"י תוס' קב: ד"ה העושה נקב.

כב[ ע"י מגיני שלמה על תוס' זה.

## מראי מקומות (12)

### שבת קג.

### בענין מוסיף על הבנין

א[ גמ' קב: למטה, ת"ש הקודח כל שהוא – עד גמ' קג. בנקודתיים "זה הכללי".

#### הוספת דלתות וחלונות לבנין

ב[ ע"י גמ' שבת קכב: "ת"ר דלת של שידה ושל תיבה" עד הנקודתיים "שמא יתקע", וברש"י.  
ג[ האם יוצא מגמרות אלו שכל תוספת שמוסיפים על הבנין הוי בונה.

#### הוספת וו-תליה לקיר הבית - האם זה בונה או מכה בפטיש

ד[ ע"י ארחות שבת פרק ח' סעיף ד' והערה י, שהביא מחלוקת האם הוספת וו תליה על הקיר הוי בונה או מכה בפטיש. ובפרק ח' סעיף יב נקט הארחו"ש שזה בונה.  
ה[ וע"י הלכות שבת בשבת ח"ב עמ' כא סעיף יז והערה 34, שכתב שהוספת וו הוא בונה אף לשמואל [!]  
ו[ ויש לעיין היטב מתוך סוגיתנו, האם תליית וו זה בונה או מכה בפטיש.  
ז[ יש לקחת בחשבון, שבמחלוקת רב ושמואל בסוגין, פוסקים כרב, כמבואר רמב"ם שבת פרק י' הלכה יד, ובמאירי במשנה קב: ד"ה המסתת. ועפ"י המבואר בבכורות מט: הלכתא כרב באיסורי.

#### נפקא מינה אם זה בונה או מכה בפטיש

ח[ הנפקא מינות בין בונה למכה בפטיש מבוארות בארחות שבת פרק ח' עמ' רעז ד"ה ויש לדעת, ובהערה נד [עד הסוגריים]. ואמנם הוא מדבר שם בנושא בנין בכלים, אבל באמת זה נפקא-מינה בכל מקום בין בונה למכה בפטיש.

#### ביאור החילוק בין המקרים

ט[ יל"ע מדוע לעיל לגבי תליית דלתות וחלונות פשוט שזה בונה, ואילו כאן לגבי הוספת מתלה, זה לא פשוט [אלא לפי המשנ"ב זה מכה בפטיש, ולפי הכלכלת שבת זה מחלוקת רב ושמואל].

#### הוספת חפצים שונים על הבנין בימינו

י[ המוסיף ברז, מסננת, נורה - ע"י ארחות שבת ח"א פרק ח' סעיף ה'.  
יא[ המחזק הברגה של ברז או ידית – ארחות שבת ח"א פרק ח' סעיף ו'.  
יב[ כיסוי קופסת חשמל וכיסוי חוט חשמל – ארחות שבת פרק ח' סעיף עו, והערה קט.

#### גדר הדין בהוספת חפצים הנ"ל

יג[ יש לעיין בכל החפצים המוזכרים בקטע הקודם, האם הם דומים לציר דלת שזה ודאי בונה, או שדומה להוספת מתלה שזה מחלוקת אם זה בונה או מכה בפטיש.  
יד[ ונפקא מינה למעשה – 1] מי שיוריד דברים אלו מן הקיר, האם חייב חטאת או פטור. 2] מי שיתקין אותם חלקית, האם חייב חטאת או לא.

#### תוספת לנוי

טו[ ע"י בספר משנה ברורה, ברמ"א סי' שטו סעיף א', ובמשנ"ב ס"ק ו-ז.  
טז[ ולכא' צ"ב, כיון שזו תוספת קבועה על הבנין, מדוע זה מותר.  
יז[ וע"י ארחות שבת פרק ט' הערה יד אות ב'.  
יח[ בדין תליית תמונה בשבת, ע"י ארחות שבת פרק ח' סעיף יד ובהערה יט.

# מראי מקומות (13)

## דיני פתיחת אריזות

### בסוגיא דשובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות פתיחת קופסאות שימורים

#### סוגיא דשובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות

##### המשנה

[א] משנה קמו. שובר אדם את החבית וכו', וברש"י.  
[ב] ולכאורה קשה מדוע אין זה אסור משום סותר.

##### שיטת רש"י

[ג] ע"י רש"י שם ד"ה שובר אדם חבית. ולכא"ו צ"ע דבריו.  
[ד] וע"י רשב"א שם ד"ה מתניין שובר [עד "משום צורך שבת מותר לכתחילה"].  
[ה] וע"י חתם סופר שם ד"ה שובר אדם.  
[ו] סכם את נקודת החילוק בין הרשב"א לחתם סופר, בדעת רש"י.

##### שיטת הרא"ש

[ז] ע"י רא"ש עירובין פרק ג' ס"י ה', [עד "ולא כמו שפירש"י בפרק כלל גדול וכו'"].

##### פסק השו"ע

[ח] ע"י שו"ע ס"י שי"ד ס"א ובמשנ"ב שם.

#### פתיחת קופסאות שימורים

##### הקדמה לפתיחת קופסאות שימורים

[ט] יש להקדים שכאשר באים לדון אם מותר לפתוח קופסת שימורים בשבת, יש מקום לדון בזה מצד ג' חששות נפרדים:  
1 - האם יש בזה איסור בונה, כלומר האם נאמר שעד עכשיו זה לא היה כלי כי לא היה ניתן להשתמש בו, וכעת וכשפתחו עושהו לכלי.  
2 - האם יש בזה איסור סותר, כלומר האם נאמר שעד עכשיו זה היה כלי כי זה שימש לאחסון חשוב, וכעת הופכו לקופסא חד-פעמית לא חשובה המושלכת לאשפה לאחר השימוש.  
3 - האם יש בזה איסור עשיית פתח.

##### חשש בונה

[י] דעת החזו"א - ע"י חזו"א ס"י נ"א ס"ק יא. וכיון שלשונו קצת קשה להבנה, ע"י ארחות שבת פרק שנים עשר הערה ו', שהסביר דבריו בלשונו.  
[יא] דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - ע"י שמירת שבת כהלכתה פרק ט' סעיף ג' ד"ה אולם יש המקילים, ובהערה י'. וע"י בספר בנין שבת עמ' קמה-קמז [סעיף א כולל].

##### חשש סותר

[יב] ע"י הלכות שבת בשבת ח"א עמ' תשנ"ג הערה 74 בשם התהלה לדוד שאסר הפתיחה משום סותר.  
[יג] וע"י בחזו"א [שם] ובדברי הגרש"ז בשמירת שבת כהלכתה [שם] שסוברים שאין בזה משום סותר.

##### לפי שיטת האוסרים האם יש עצה לנקב בתחתית לפני הפתיחה

[יד] ע"י הלכות שבת בשבת ח"א עמ' תשנ"ד סעיף לד ובהערה 77.  
[טו] וע"י ארחות שבת ח"א עמ' שעב סעיף ב' והערה ח'.

הפותח קופסת שימורים [אם משום שנוהג כהגרש"ז, או שפותח ע"י נקב] האם צריך להשליך את הקופסא מיד, או שמוותר להשאירו עד סוף השימוש, או שמוותר אפילו להשתמש בו שימושים חוזרים  
[טז] ע"י שמירת שבת כהלכתה פרק ט' סעיף ג', סוף ד"ה אולם יש המקילים, ובהערה יד.  
[יז] ע"י הלכות שבת בשבת ח"א עמ' תשנ"ד סוף סעיף לד ובהערה 78.

##### קופסת שימורים שיש בה לשוניית ומושכים כדי לפתוח

[יח] הלכות שבת בשבת ח"א עמ' תשנ"ג סעיף לג ובהערה 75, דיש בזה חשש מחתך.  
[יט] וע"י ארחות שבת פרק י"א סעיף מג והערה סא דהגרש"ז לא חשש למחתך בפחית, ולכא"ו הוא הדין לקופסת שימורים.  
[כ] ילי"ע באדם הרוצה לפתוח קופסת שימורים שיש בה לשוניית, וחושש משום מחתך, האם יש לו עצה.

## מראי מקומות (14)

### שבת קג.

### בענין מלאכת חורש

א[ דף קג. מתני' החורש – עד "לקלח אחד של סמנין". וברש"י.

#### האם והיכן היתה מלאכת חורש במשכן

ב[ עיי' מנחת חינוך חלק א' עמ' קמט ס"ק ו', מה שהקשה והביא ב' תירוצים.  
ג[ עיי' בגמ' שבת מט: "דתניא אין חייבין" – עד "מאי קא עביד". ולכאורה קשה מכאן על תירוץ המנחת חינוך.

ד[ עיי' אגלי טל בפתיחה דף ב: ד"ה אך י"ל שכוונת הגמרא.

#### האם השיעור הקטן של חרישה היה במשכן

ה[ בגמ' כתוב שחרישה כלשהיא מועיל לקלח אחד של סממנים. ויש לחקור אם הכוונה שבאמת חרשו במשכן עבור קלח אחד של סממנים, או שתיאורטית יכלו לעשות כן.

ו[ ועיי' רש"י ד"ה לביזרא.

ז[ ועיי' מאירי קג. ד"ה אמר המאירי המשנה השנית.

ח[ ויש לעיין במה נחלקו רש"י והמאירי.

ט[ לכאורה יש להקשות על רש"י, דלעיל קב: רצתה הגמ' לומר דבונה כל שהוא חזי לפטפוט קדירה קטנה, ודחתה דאין עניות במקום עשירות עיי"ש. וא"כ גם כאן יש להקשות דאין עניות במקום עשירות ואיך יתכן שחרשו עבור קלח אחד, וצע"ג.

## מראי מקומות (15)

### שבת קג.

#### בענין מלאכת חורש [ב]

מחלוקת רש"י ורמב"ם במהות מלאכת חורש אם זה לרפות או ליפות

[א] עיי' מסכת מועד קטן ב: מ[שורה 9] "אתמר המנכש והמשקה" עד "הכא נמי מצמח פירי", וברש"י. [מובא במסגרת כאן]

אפילו שדה הבעל אתמר המנכש והמשקה  
מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה  
רבה אמר משום חורש רב יוסף אמר "משום  
זורע אמר רבה כוונתי ידי מסתברא מה  
דדכו של חורש לרפוי ארעא האי נמי מרפוי  
ארעא אמר רב יוסף כוונתי ידי מסתברא מה  
דדכו של זורע לצמחי פירא הכא נמי מצמח  
פירא אמר ליה אביי לרבה לדידך קשיא  
ו (ביצה, תענית, מגילה, מו"ק, חגיגה) תלמוד בבלי עמוד מס 530הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[ב] עיי' רש"י שבת עג: ד"ה גומא וטממה. [להבנת דברי רש"י עיי' בגמרא "אמר רבא היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה משום חורש"].

[ג] עיי' רמב"ם פרק ח' מהלכות שבת הלכה א'.

[ד] בבבאור מחלוקתם עיי' אגלי טל מלאכת חורש ס"ק ט.

[ה] פסק המשני"ב – עיי' משנ"ב בהקדמה לסימן שלו, אם פסק כרש"י או כרמב"ם.

#### נפקא מינות בין רש"י להרמב"ם

[ו] יל"ע אם אדם רוצה לשבת בשבת בגינה ומסלק את האבנים משם כדי שיהיה נח לשבת, האם יש בזה משום חורש. ועיי' ארחות שבת ח"א עמ' תצב בהקדמה בשם הרמב"ם, ובסעיף לב. ויש לעיין אם זה גם לרש"י.

[ז] יל"ע במי שמיישר את הקרקע בשבת ומהדק אותה, האם עובר משום חורש לרש"י ולהרמב"ם.

#### האם חייב על חורש גם כשאין כוונתו לזרוע

[ח] עיי' גמ' עג: אמר רב ששת היתה לו גבשושית – אמר רבי אבא. וברש"י ד"ה משום חורש.

[ט] ולכאוי צ"ע דכיון שאין כוונתו לזרוע מדוע אין זה נחשב "מלאכה שאינה צריכה לגופה".

[י] ועיי' משנ"ב מהדורת דרשו סי' שלו הערה 2 בשם החזו"א.

[יא] ועיי' עוד בגמ' "אמר רבי אבא החופר גומא" – עד הנקודתיים. ויש לעיין מדוע שם אינו חייב משום ריפוי הקרקע.

#### ציורים מצויים של חורש

[יב] עיי' ארחות שבת פרק יח סעיף לז-לח ובהערות שם.

[יג] יל"ע אם אדם נמצא בשבת בגינה, ובוטע בקרקע ועיי' עוקר גושי אדמה ממקומם, מה דינו: האם עובר על חורש דאורייתא, או דרבנן, או שמותר.

#### חרישה ע"י בהמה וע"י מכונה חשמלית

[יד] עיי' משנ"ב מהדורת דרשו סי' שלו הערה 1.

#### חורץ

[טו] עיי' גמ' עג: החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן, וברשי ד"ה החורץ.

#### האם חופר וחורץ הם אב או תולדות

[טז] עיי' רמב"ם פרק ז' מהלכות שבת ה"ב.

[יז] עיי' מאירי שבת עג: ד"ה החורש [5 שורות ראשונות].

יח) גרירת ספסל – עי' שו"ע סי' שלו סעיף א' ומשנ"ב ס"ק ד' בשם המגן אברהם.  
יט) יל"ע אם אדם בשבת מסיע עגלת ילדים על גבי אדמה והיא חורצת, האם זה אסור. ועי' ארחות שבת  
ח"א פרק יח סעיף מב, והערה סח קטע ראשון. ולכאוי' צ"ע מאי נפקא מינה אם היא כובשת או חורצת.  
כ) ויש לעיין אם אדם שנוסע באופניים על אדמה אם יש בזה חשש חורש. ועי' בתורת היולדת עמ' עט.

נ"ט

עדיפויות בנסיעה בשבת, בנהג יכרכב

אוצר החכמה

## ג. נסיעה באופניים או בכרכרה, יש להעדיף את האופניים [ד]. (וכשאינן חשש שיעשה חריץ לדעת הגר"ע הילדסהיימר)

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 83 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ד. שאין בהם איסור מפורש ונמנעים מלנסוע בהם מחשש שמא ינקבו ויבואו לתקנם או לשאתם, וכמו שכתב הכף החיים בסימן ת"ד ח'. ובשו"ת ר"ע הילדסהיימר סימן מ"ט כתב דיש לחוש שמא יטה לדרך שאינה מרוצפת ויעשה חריץ. ויעוין רב פעלים ח"א סימן כ"ה. ואילו הנסיעה בעגלה יש בה איסור דרבנן. ובשער הציון (תקכ"ו נ') כתב שיש ברכיבה זילותא וחוצפא טובא, ובשעת השמד סקלו למי שרכב על בהמה בשבת. אולם לפעמים יש להעדיף את הנסיעה בכרכרה. כגון שיוצא מרשות היחיד לרשות הרבים, שאם יסע בעגלה, יעבור אמנם על איסור רכיבה דרבנן, אך מאידך איסור מחמר או שביתת בהמתו אין כאן, משום ש"חי נושא את עצמו" והעגלה טפילה לאדם, כמבואר במסכת שבת צ"ג: "המוציא את החי במטה פטור אף על המטה, שהמטה טפילה לו", וכך מבואר ב"מגן אברהם" סימן רס"ו. ואם יסע באופניים ויצא בהם מרשות היחיד לרשות הרבים, מסתבר שיעבור על איסור הוצאה בהוצאת האופניים, משום שאין האופניים בטלים לאדם. דדוקא הנושא ב' דברים שאחד מהם עיקר והשני טפל לו, בזה אנו אומרים שאין מעשה ההוצאה מתיחס לטפל כיון שהטפל בטל לעיקר. אבל הרכב עצמו אין הוא נקרא נושא עצמו, ועל כן זה נחשב כאילו מוציא את האופניים בלבד ועובר על איסור הוצאה. וכך מבואר ברב פעלים ח"א סימן כ"ה. ויעוין בכף החיים הנ"ל.

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 83 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## ציורים נוספים

כא) יל"ע אם אדם בשבת מוציא כסא לגינה ומתיישב עליו, ורגלי הכסא חופרים חורים באדמה, האם חייב משום חורש, או שזה מותר.  
כב) ויל"ע אם הוא רואה שהכסא יושב עקום על הקרקע, והוא חופר ומיישר באדמה כדי שהכסא יתיישב טוב, מה דינו: האם עובר משום חורש, או משום בונה, או שזה מותר. ועי' ארחות שבת ח"א עמ' תצג סעיף לו.

# מראי מקומות (16)

## שבת קג.

### בענין חורין

[א] עיי' גמ' שבת עג: החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן, וברשי ד"ה החורץ.

#### האם חופר וחורץ הם או תולדות

[ב] עיי' רמב"ם פרק ז' מהלכות שבת ה"ב.

[ג] עיי' מאירי שבת עג: ד"ה החורש [5 שורות ראשונות].

[ד] ויש לעיין במה נחלקו.

#### גרירת ספסל והסעת עגלת ילדים

[ה] עיי' ביצה כג: ממתניי עגלה של קטן עד סוף הפרק.

שנ מחמת ודמי טמאה משום פשוטי כלי מחמת: ועליונה. שמחשין ושוחקין זה הפלפלין טמאה משום כלי מחמת דמשום כלי עץ ליכא לטמאה דפשוטיהן טהורין אלא משום כפוי המחמין שהוא עיקר והעץ בטל אליו: מר' ג' עגלה של קטן. שעושין לו לשחוק וישב עליה ומטלטלין אותו עליה: טמאה מדרס. אם הטינוק וזנעו העגלה אב הטמאה דמיוחדת לישיבה היא דהא סומך קטן עליה נמלאת שהיא מיוחדת לו לישיבה ואין אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתו דליל לא מיוחד להכי לא הוה אב הטמאה כדמיא יכול כפה סאה וישב עליה כו' (שם דף ע"ג). ונשלח בשבת. דמורם כלי עליה: ואינה נגרדת. בשבת: אלא על גבי כלים. על גבי בגדים מפני שעושה חרץ בקרקע וחופר חייב משום חורש: מפני שכובשת. חרץ הנראה בהלכה לא על ידי חפירה הוא אלא כושש ודורסם הקרקע ונדוש חסמיה ונעשה מקומה נמוך אבל אינו זו עפר ממקומה: גמ' לעשות חרץ גרסין: כובשת אין. כוששת היא אבל חרץ לא עבדל: חרי תנאי ואליבא דרבי יהודה. חד קנר העגלה נמי כשאר כלים דעושה חרץ בגרירתה שפעמים שאין האופן מתגלגל והוא נגרר וחופר ואידך קנר לא שמיא הכי ואינה אלא כוששת חמץ גלגולה:

מרתני \*עגלה של קטן טמאה מדרס ונשלח בשבת ואינה נגרדת אלא על גבי כלים ר' יהודה אומר כל הכלים אין נגרדין חרץ מן העגלה מפני שהיא כובשת: גמ' עגלה של קטן טמאה מדרס דהא סמך עליה ונשלח בשבת משום דאיכא חורש כלי עליה ואינה נגרדת אלא על גבי כלים על גבי כלים אין על גבי קרקע לא מאי טעמא דקא עביד חרץ מני ר' יהודה היא דאמר \*דבר שאין מתכוין אסור דאי ר' שמעון האמר \*דבר שאין מתכוין מותר (\*דחנן) \*דבי שמעון אומר \*גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חרץ אימא סיפא ר' יהודה אומר אין הכל נגרדין בשבת חרץ מן העגלה מפני שהיא כובשת מפני שכובשת אין אבל חרץ לא עבדל חרי תנאי ואליבא דרבי יהודה:

#### הדרן עלך יום טוב

\*אין צדין דגים מן הביכרים ביו"ט ואין נותנין לפניהם מזונות אבל צדין חיה ועוף מן הביכרין ונותנין לפניהם מזונות רשב"ג אומר לא כל הביכרין שוין זה הבלל כל המזוסר

כברות שנ סתות טמאה משום שיש עליה חורש כלי שמקבלת הסוכין שאין יכולין ללחם דרך נקבים והא דקאמר משום כלי כברה ולא קאמר משום בית קיבול ה"ק משום חורש קיבול כלי כברה דחשיב קיבול שלה כדפי': עגלה של קטן - פירש הקונטרס שהקטן יושב בחובה ולא נהירא דמאי קא משמע לן פשיטא הא אין לך כלי מיוחד גדול מה לך נראה לי דהייט כלי שעושין לקטנים להתלמד להלך והיא עומדת על שלשה אופנים ואחרי זה בידיו והיא מתגלגלת לפניו תמיד:

#### הדרן עלך יום טוב

אין צדין דגים מן הביכרין וכו' - פירש רש"י דאמ"ר דאבא דאבא נפח מותר הייט דוקא כגון בשול ואפייה ושחיטה דאי אפשר מערב יום טוב דיותר טוב פת חמה וגם בשול ב"ט ושחיטה שמה יסריח אבל לידה אפשר לטרו מערב י"ט ויניחו צמים במלכות ולא ימות ולא נהירא כדמפרש בריש מילתין (דף ג' וס' ג' גזירה שמה יתלוש ואין לחלק באלו נפש בין אפשר לעשותו מערב יום טוב לאי אפשר אלא דוקא במשירין יש חלוק לך כ"ל \*) כפר"ח מקיטין שפירש לעיל [דף ג' ס"ה גזירה] משום דמני לקצירה:

ו (ביצה, תענית, מגילה, מו"ק, חגיגה) תלמוד בבלי עמוד מס 48 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[ו] ולכאוי צ"ע מה ההבדל בין חורצת לכובשת.

[ז] עיי' שו"ע ס"י שלז סעיף אי' ומשנ"ב ס"ק ד' בשם המגן אברהם.

[ח] ועיי' ארחות שבת ח"א פרק יח סעיף מב, והערה סח.

ט] ויש לעיין אם אדם שנוסע באופניים על אדמה אם יש בזה חשש חורש. ועיי' בתורת היולדת עמ' עט [מודבק כאן]

### תורת היולדת עמ' עט.

אוצר החכמה

עדיפויות בנסיעה בשבת, בנהג יכרכב

נ"ט

**ג. נסיעה באופניים או בכרכרה, יש להעדיף את האופניים [ד].**  
**(וכשאינן חשש שיעשה חריץ לדעת הגר"ע הילדסהיימר)**

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 83הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ד. שאין בהם איסור מפורש ונמנעים מלנסוע בהם מחשש שמא ינקבו ויבואו לתקנם או לשאתם, וכמו שכתב הכף החיים בסימן ת"ד ח'. ובשו"ת ר"ע הילדסהיימר סימן מ"ט כתב דיש לחוש שמא יטה לדרך שאינה מרוצפת ויעשה חריץ. ויעוין רב פעלים ח"א סימן כ"ה. ואילו הנסיעה בעגלה יש בה איסור דרבנן. ובשער הציון (תקכ"ו נ') כתב שיש ברכיבה זילותא וחוצפא טובא, ובשעת השמד סקלו למי שרכב על בהמה בשבת. אולם לפעמים יש להעדיף את הנסיעה בכרכרה. כגון שיוצא מרשות היחיד לרשות הרבים, שאם יסע בעגלה, יעבור אמנם על איסור רכיבה דרבנן, אך מאידך איסור מחמר או שביתת בהמתו אין כאן, משום ש"חי נושא את עצמו" והעגלה טפילה לאדם, כמבואר במסכת שבת צ"ג: "המוציא את החי במטה פטור אף על המטה, שהמטה טפילה לו", וכך מבואר ב"מגן אברהם" סימן רס"ו. ואם יסע באופניים ויצא בהם מרשות היחיד לרשות הרבים, מסתבר שיעבור על איסור הוצאה בהוצאת האופניים, משום שאין האופניים בטלים לאדם. דדוקא הנושא ב' דברים שאחד מהם עיקר והשני טפל לו, בזה אנו אומרים שאין מעשה ההוצאה מתיחס לטפל כיון שהטפל בטל לעיקר. אבל הרכב עצמו אין הוא נקרא נושא עצמו, ועל כן זה נחשב כאילו מוציא את האופניים בלבד ועובר על איסור הוצאה. וכך מבואר ברב פעלים ח"א סימן כ"ה. ויעוין בכף החיים הנ"ל.

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 83הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

### **ציורים נוספים**

י] יל"ע אם אדם בשבת מוציא כסא לגינה ומתיישב עליו, ורגלי הכסא חופרים חורים באדמה, האם חייב משום חורש, או שזה מותר. ועיי' בספר "הלכות שבת בשבת" חלק ב' פרק טו סעיף ז' ד"ה כובש בקרקע.  
יא] ועיי"ש עוד לגבי דין ההולך באדמה לחה ועושה גומא ברגליו.

## מראי מקומות (17)

### שבת קג.

### בענין דבר שאינו מתכוין

א] גמ' קג. מ"ת"ר התולש עולשין" – עד המשנה. ורש"י.  
ב] ולכאוי צ"ע בתירוץ הגמ' במסקנתה, מדוע בארעא דחבריה זה מותר [ונעמוד על זה מחר אי"ה].

### מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון לגבי דבר שאינו מתכוין

ג] ע"י גמ' שבת כב. מ"איתמר רב אמר אין מדליקין מנר לנר" עד "ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ".  
וברש"י ד"ה הלכה כר"ש.  
ד] ע"י ביצה כג: מהמשנה עגלה של קטן – עד סוף הפרק.

**האם מחלוקת זו היא רק בהלכות שבת או גם בשאר הלכות**  
ה] ע"י נזיר מב. מהמשנה נזיר חופף ומפספס – עד המשנה הבאה.

**מה הטעם להתיר דבר שאינו מתכוין**  
ו] ע"י ארחות שבת ח"ג פרק ל' בהקדמה [מתחילת ההקדמה עד ד"ה ונקטו הפוסקים].

**כמי פוסקים להלכה**  
ז] ע"י רמב"ם הלכות שבת פרק א' הלכה ה'.

**מודה רבי שמעון בפסיק רישיה**  
ח] ע"י בגמרא בסוגיין דגם רבי שמעון הסובר דבר שאין מתכוין מותר, מודה שאם זה פסיק רישיה זה אסור.  
ט] ע"י רמב"ם הלכות שבת פרק א' הלכה ו'.

**דוגמאות מעשיות לאינו מתכוין בפסיק רישיה**  
יא] נטילת ידים בגינה – ע"י שו"ע סי' שלו סעיף ג'.

יב] הדורך על נמלים בשבת – ע"י ארחות שבת ח"א פרק יד סעיף כו-כז.

יג] מנגב ידים במגבת רטובה – ע"י ארחות שבת ח"א פרק יג סעיף מב.

יד] קרע אריזת מאכל ובטעות חתך אותיות, האם זה מותר משום שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה – ארחות שבת ח"ג עמ' רסב אות כ' והערה מא.

טו] פתיחת מקרר ונדלקת נורה – ארחות שבת ח"ב עמ' תעט סעיף סח ובהערה קלו.

## מראי מקומות (18)

### שבת קג.

בענין דבר שאין מתכוין [ב]  
פסיק רישיה דלא ניהא ליה

[א] עיי' שבת קג. מהמשנה "החורש כל שהוא" עד המשנה הבאה "הכותב שתי אותיות", ורש"י, ותוס'.

#### עיון בגמרות שמובאות בתוספות

- [ב] עיי' גמ' שבת קז. מ"אמר שמואל כל פטורי דשבת" עד "'ואידך הצד נחש בשבת". וברש"י.  
[ג] עיי' סנהדרין פד: מ"רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא" עד פה. "כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה", וברש"י.  
[ד] עיי' גמ' זבחים צא: מ"אמר שמואל המתנדב יין מביא ומזלפו" עד "הא רבי יהודה הא רבי שמעון" וברש"י.  
[ה] עיי' גמ' סוכה לג: מ"ת"ר אין ממעטין ביום טוב" עד "דאית ליה הושענא אחריתי", וברש"י.

#### בחילוק בין תוספות לבין הערוך

[ו] יש לעיין מה טעם ההיתר של פסיק רישיה לפי התוספות, ומה הטעם לפי הערוך

#### מסקנא להלכה במחלוקתם

- [ז] עיי' ארחות שבת ח"ג פרק ל' עמ' רמט ד"ה שיטת בעל הערוך, ועמ' רנ ד"ה ולהלכה.  
[ח] עיי' ארחות שבת שם הערה ו', [עד סוף עמ' רמט].  
[ט] עיי' ארחות שבת ח"ג פרק ל' סעיף ד-ו ובהערות שם.

#### ספק פסיק רישיה דלשעבר

[י] עיי' ארחות שבת פרק ל' סעיף ז' ובהערה שם.

## מראי מקומות (19)

### שבת קג.

בענין דבר שאין מתכוין [ב]

בענין להסתלק בשבת

א[ גמ' נזיר מב. מהמשנה "נזיר חופף ומפספס" עד המשנה הבאה "נזיר שהיה שותה". וברש"י ובתוספות.

### גמ' נזיר מב.

השניה מהו מי אמרין כיון דלא גילח  
שתי שערות לאו גילוח הוא ששתי  
שערות אינן שערות גילוח או דלמא  
השאה מיהא לאו אלא שער כלל :  
**אמר** [ליה] רב אחא מדפתי לרבינא  
גילח שער מבעיא ליה  
לרבא . כהמיה כלומר הא ודאי גילוח  
הוה כיון שכל גלח הוה שיעור גילוח :  
**אימא** נשירא אחא וגלח אחא .  
כשכל גלח הוה שיעור הוה  
רש"י מי אמרין השאה מיהא שיעור  
[אין כאן] [אין] גילוח אין כאן שיעור  
אין כאן [אין] שיעור אין כאן יש  
כאן גילוח הוה שיעור אין כאן  
מלוח גילוח [אין] כאן. ואולי דתגלחת  
ראשונה שיעור ג' שערות ובתגלחת  
זאת לא היה רק שער א' :  
**מתני' נזיר** חופף ומפספס . פריד  
בלע"ז שחוף ראשו  
בנזיר ובאדמה אף כי פעמים שמשייר  
שיער דבר שאין מתכוין הוא ומוסר  
לר' שמעון : ומפספס. שמכיל שערות  
זו מזו אף כי פעמים שמשייר :  
**אבר** לא סורק. גמ' משמע דסחס  
סורק מתכוין להסיר השער :

**מתני'** \*נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק :  
**גמ'** חופף ומפספס בני ר"ש היא \*דאמר  
דבר שאין מתכוין מתיר א' אבל לא סורק  
אתאן לרבנן רישא ר"ש וסיפא רבנן אמר רבה  
כולה ר"ש היא כל הסורק להסיר נימין  
מדולדלות מתכוין : **מתני'** \*רבי ישמעאל  
אומר לא יחוף באדמה מפני שמשרת את  
השער : **גמ'** איבעיא להו מפני שהיא משרת  
את השער תנן או דלמא מפני המשרת תנן  
למאי נפקא מינה כגון דאיכא אדמה דלא  
סתרא אי אמרת "מפני שהיא משרת תנן  
היכא דידעינן דלא סתרא שפיר אלא אי  
אמרת מפני המשרת כלל כלל לא חיקו :  
**מתני'** \*נזיר שודה שותה יין כל היום אינו  
דייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל  
תשתה והוא שותה דייב על כל אחת ואחת  
היה מגלח כל היום אינו דייב אלא אחת אמרו  
לו אל תגלח אל תגלח והוא מגלח דייב על  
כל אחת ואחת יהיה מטמא למתים כל היום  
אינו דייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל  
תטמא והוא מטמא דייב על כל אחת ואחת :  
גמ'

(דכחמאן דמגלח שתי שערות  
(ומעיקרין דמי ומעכבי או דלמא כיון  
דשפא קא מגלח לאו להאי דהדר  
נחמ לא חיישין ולא מעכבי : גילח  
שערה (ה) קמבעיא ליה לרבא. פשיטא  
דכיון דגילח אח כל ראשו לנר מהני  
ג' שערות דכי הדר גילח אחת מהני  
וגשרה חכמה שפיר) דקאחיל ומגלח  
כי אורחיה כמאן דלחיל ומגלח (ה) שער  
ולהיא דנשרה מאי הוה ליה למיעבד :  
אלא אימא נשרה אחת וגילח אחת  
קמבעיא ליה. מי אמרין כיון דכל  
שער גילח חוץ משער אחת שפיר  
דמי דהא לא שיר שתי שערות בלא  
גילוח או דלמא כיון דמעיקרא שיר  
לו שתי שערות לאו כלום עבד-וכי  
חור וגילח אחת לאחר נשירתה  
דחכמה נמי לאו כלום עבד דכיון  
דלא הוה השאה גרסא חלל שפיר  
אחת לא חיקי גילוח ונשירו שיהיה  
דמי דכי היכי דלא גילח ושיר  
שפיר אחת שפיר גילח דשפיר  
כטולה דמי הכי נמי כי נשרה אחת  
משעת נשירתה היא חכמה  
כטולה וכי חור וגילח לאו כלום  
עבד דכטולה דמיה : א"ל. אי אמרת גילוח אין כאן דמי ליה  
כמי שיש שיעור נכחיה : [הכין קאמינא [אף על פי] ששיער אין  
כאן מצות גילוח אין כאן. ומיהו דניעבד שפיר דמי : **מתני'** נזיר  
חופף ומפספס. חופף כמו חופף עליו כל היום (דגריס ג) לשון  
מגד ובלע"ז פריד : מפספס. שמפריד שערותיו זו מזו. אבל  
לא טמאסר : **גמ'** אתאן. לר"י דאמר דבר שאין מתכוין  
לאסור : להשיר נימין המדולדלים. מן הראש אבל עדיין לא  
נעקרו לגמרי וכיון דמתכוין להסיר כי סורק נמסר הוה ליה  
דבר שמתכוין ואסור : אי אמרת מפני המשרת תנן כלל כלל לא.

**ר"י** אומר לא יחוף . כדאמר בגמ' : **[בב]** הסורק להסיר נימין  
המדולדלות . שאין מחזירות יפה וטוחן להקח :  
**[מפני]** שהיא משרת תנן . לא יחוף (ה) אחת בחלמה מין משמרת  
דוקא : או דלמא מפני המשרת. דכל אדמה גזיקא חסו אחת  
דמשרת : **נזיר** שהיה שותה יין כל היום אינו דייב אלא אחת אמרו  
לו אל תשתה אל תשתה . שהאזינו על כל פעם ופעם שהוא שותה  
דייב על כל אחת ואחת וכמו ק' תגלחת וכן קומאח כדנפרש ואולי :  
(ה) כדאמר אחא

דמשמע לא יחוף בשום אדמה גזירה שאינה משרת מפני המשרת :

ט (נדרים, נזיר, סוטה) תלמוד בבלי עמוד מס 414הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

### מחלוקת רש"י ותוספות

ב[ עיי' רש"י שבת נ : ד"ה אבל לא סורק.

ג[ תוס' שבת נ : ד"ה אבל לא סורק.

ד[ ולכאוי' צ"ע דרש"י אינו מתאים לגמ' בנזיר.

ה[ שו"ת הריב"ש ס"י שצד [מודבק להלן].

ו[ שו"ע ס"י שג סעיף כז ובמשנ"ב שם.

ז[ ארחות שבת פרק יז סעיף י-יב, ובהערות שם.

### שו"ת הריב"ש סימן שצד

אם מותר לסרוק במסרק בשבת?

דבר ברור הוא, שאסור : דתנן במסכת נזיר (מ"ב), ומייתנין לה במסכת שבת, פרק במה טומנין (נ' :), לענין שבת : נזיר חופף ומפספס,  
אבל לא סורק. ומקשינן התם בגמרא, במסכת נזיר : חופף ומפספס ; אתאן לר' שמעון. אבל : סורק ; אתאן לרבנן? ומשיני : אמר רבא :  
כל הסורק, להשיר נימין המדולדלין הוא סורק. ונראה מפשט סוגיא זו : שאין הסריקה פסיק רישיה, אבל אסור : מטעם שהוא  
מתכוין להשיר נימין המדולדלין. ואם כן, הדבר ברור שאסור לסרוק בשבת, אם הוא מתכוין להשיר. ואם באת להתיר, ולהוסיף  
בנוסחא : כל נזיר הסורק וכו' ; מפני חשקך להקל ולהתיר ; אין שומעין לך לשבש הספרים, ולהוסיף על הנוסחאות. וכל המוסיף,  
גורע. והטעם שנתת בדבר : דנזיר, לפי שאינו יכול לגלח כל ימי נזרו, ושערו מכביד עליו, כונתו : לתלוש, ולהסיר שער בשעת סריקה  
להקל שערו ; אבל אינו דעלמא, דיכול להקל שערו בתער ובמספרים, לא. הטעם הזה, לפגם הוא! ואדברנה! אם באנו לחלק, איכא  
מסתברא : שהנזיר שעתיד לגלח בסוף נזירותו, מה לו לסלסל בשער, ולהקפיד בנימין המדולדלין. ונזירות המשובחת היא : להרחיק  
סלסול השער, כההיא דשמעון הצדיק דבפ"ק דנדרים (ט' :). אבל אדם אחר, רגיל הוא להקפיד בהן, ולהשירן. שהרי אסרו (בשבת  
קמ"ט) לראות במראה של מתכת בשבת, גזרה שמא ישיר בה נימין המדולדלין. ועוד, דנזיר הואיל ואסור לו להשיר, מסתמא אינו  
מכוין להשירן : דלא ניחא ליה באסורא. כדאמרין בפרק שלוח הקן (קמ"א :), ובפרק השואל בבבא מציעא (ק"ב) : והשתא דאמר  
רב : אסור לזכות בבצים, כל זמן שהאם רובצת עליהם, שנאמר : שלח תשלח את האם ; והדר : את הבנים תקח לך ; אפילו תימא :  
אע"פ דנפל לחצרו ; כל היכא דאיהו לא מצי זכי, חצרו נמי לא זכיא ליה. כלומר : שכיון שאסור לזכות בהן, אין חצירו זוכה לו בהן,

שלא מדעתו. דמסתמא לא נחא ליה באסורא, ואם אדם אחד אינו מכין להשיר, תמה על עצמך! בהתר אינו מכין להשיר, ונזיר באסור, מכין להשיר! אלא ודאי, לא שנא! וכשאמרו: כל הסורק; לא על נזיר לבד אמרו, אלא הוא לקיחת הוראה משאר אנשים, על הנזיר. כלומר: כל אדם הסורק, להשיר נימין הוא סורק. א"כ, אף בנזיר אסור, מטעם זה. וה"ה לשבת: דכי הדדי נינהו. ואדרבה: לאוי דשבת חמירי, ואסור לראות בו במראה של מתכת, ואפי' קבועה; גזרה משום השרת נימין. ולא מצניע שגזרו כן בנזיר. ועוד, דבנזיר: כל שישאר בהן כדי לכוף ראש לעקרון, לא הוי כעין תער, ולא עבר בלאו; דתער לא יעבור על ראשו; אלא בעשה דגדל פרע. אבל בשבת, בכל ענין הוי מלאכה גמורה, משום גזוז: ואיכא סקילה וכתר. אבל רש"י ז"ל כתב בפרק במה טומנין, טעם אסור הסריקה בנזיר: משום דהוה פסיק רישיה. והוא מן התמה: איך נעלמה הלכה מפורשת במקומי, מעיני מאור הגולה? דבנזיר, משמע: טעמא משום דהוי מתכין, כמ"ש למעלה. ואפשר לומר: שנראה לו לרב ז"ל: שאם היה אסור הסריקה מפני שהוא מתכין, לא היה לו לתנא: להכניס אסור הסריקה, בין החפיפה בנזיר ובחול, והפספוס; ובין החפיפה באדמה, שאסור רבי ישמעאל, מפני שמשרת/מלשון נוסר/השער. והיה לו לתנא לשנות משנה בפני עצמה: נזיר אסור לסרוק על כן הבין הרב ז"ל: שהכל הוא משום פסיק רישיה: היתר החפיפה והפספוס, דלא הוי פסיק רישיה; ואסור הסריקה, משום פסיק רישיה. והוסיף ר' ישמעאל: אסור האדמה, משום פסיק רישיה. ומה שאמרו בגמרא: כל הסורק, להשיר נימין המדולדלין הוא סורק. יש לישבו לדבריו: לפי שהמקשה היה סבור: שיש סריקה, דלא הוי פסיק רישיה: אם יסרוק אדם ראשו, וקווצותיו סדורות לו: תלתלים; ואין בראשו נימין מדולדלין; אז אפשר שלא ישיר שער כלל. ולזה השיב רבא: דפסיק רישיה הוא: שאין אדם סורק, אלא כשיש נימין מדולדלין בראשו, כדי להשירין: שאין הסריקה דבר אחר רק להפסיק הנימין המדולדלין; והנקשרין זו בזו. ולא בשופטני; עסקנין: שיסרוק לבטלה, ואין נימין מדולדלין ונקשרים בראשם. ואפשר שבכלל דברי רבא: שגם כן מכין להסיר; כיון שאין אדם סורק אלא כשיש נימין מדולדלין, וא"א להפרידן מפני קשורן, רק בהשרה. א"כ, על כרחך: מכין הוא להשירין; שהרי אין הסריקה רק להפריד השערות בהשרה, שזהו שיחבתו קצתם מן הקשירה ולמטה, או שיתלשו מעקרון + ע"י בקרן אורה בנזיר שם מ"ב/בד"ב נזיר מ"ש בזה; ונעלם ממנו דברי הריב"ש אלה. + וכבר ידמה: שיקשה לרש"י, מה שפירש הוא עצמו בשם רבותיו בפי' המצניע, (צ"ד:) פוקסת: מתקנת שיערה במסרק. ואמרו שם בגמ': שאסורו משום: בונה; ולא אמרו: משום גזוז; אם הוא פסיק רישיה! אלא שאין כונתם בזה: בסריקה; שהרי לא אמרו: סורקת במסרק. ועוד, דסריקה לא דמיא לבונה כלל, אלא הוא תקון אחר, נעשה במסרק, דומה: לגודלת; שאמרו שם: שאסורו משום: בונה. ואפשר, שהוא התקון שעושים הנערות, שאחר שראשן סרוק יפה, ואין בו חשש השרת נימין, רוחצין המסרק בשמן טרוף במים, ומעבירין המסרק על ראשן: להדביק השערות זו בזו, ולהשכיבן על הראש. וזה דומה לבנין. אבל הסריקה, היא משום גזוז; והוא פסיק רישיה, ואסורה בשבת; כדקיי"ל: דמודה ר"ש = רבי שמעון = בפסיק רישיה. ומה שרצית להכחיש מסברתך: היות הסריקה פסיק רישיה; ונתנת טעם לדברך: דהואיל וחזינן: דאין הסורק תולש כל שער ראשו, עד שלא ישאר בו אפילו אחד, הנה הוברר דלאו פסיק רישיה הוא, שהרי כל שער ושער הוא בגדר האפשר. וכיון שכן, אפשר שלא יתלוש אפילו אחד מהם. זה מבואר הבטול! שאם כן, במסוכריא דנזייתא, תאמר: שאינו פסיק רישיה; כיון שאין כל היין נסחט ממנו, עד שישאר יבש כחרש. ובכתובות (ו') אמרו: שהוא אסור לכ"ע, משום דהוי פסיק רישיה. אלא שכל שיהיה נסחט ממנו בודאי, בשעור הראוי להתחייב עליו, אסור ונקרא: פסיק רישיה. כי מה שאינו נסחט הכל, הוא מפני שאינו מוכן להסחט כמו המשקה היוצא הראשון. אף בסריקה, הוא פסיק רישיה להשיר שתי נימין מדולדלין; שהרי אין אדם סורק לבטלה, אלא כשקצת שערותיו מדולדלין, קשורין זה בזה. וכשהותרו הנקשרים על ידי השרה, נחו שקטו האחרים. ועוד ראינו לסתור דברך: מכבוד הבית, שאסור קצת הפוסקים. דס"ל: דכי אמרי' בפי' המצניע (צ"ה): והאידינא דס"ל כ"י שמעון, שרי לכתחלה: ארבוץ בלחוד קאי; אבל: כבוד; הוי פסיק רישיה, משום שווי גומות. ואע"פ שהרב אלפסי ז"ל, התיר בתשובה: אף הכבוד; כתב הראב"ד ז"ל: שלא התיר, אלא בבית שנתכבד מערב שבת, אלא שרוצה לכבדו בשבת: משום פרוורין. ואז, לא הוי פסיק רישיה: אם מפני שאין שם עפר כדי להשוותה, או מפני שלא יניע מעט עפר שבו לגומא. אבל אם לא נתכבד ערב שבת, כיון דלא אפשר לבית בלא גומות, לא סגי: דלא משוי גומות. ומודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. ובדא, שהמכבד הבית משהו לינו גומותיו, עד שלא תשאר אחת. אעפ"כ, הוי פסיק רישיה: כיון שאי אפשר בלי השואת אחת מהנה. ועוד ראינו לסתור דברך, דגרסינן בפרק במה מדליקין (כ"ט:), על פלוגתא דר"ש = דרבי שמעון = ורבי יהודה: אמר עולא: מחלוקת בקטנים; אבל בגדולים: דברי הכל: אסור. פירוש דהוי פסיק רישיה. ובדאי, אין הגדולים עושין חריץ בכל הבית, וגם במקום שעושין: אין יורד ונוקב עד תהום. ואעפ"כ, נקרא: פסיק רישיה; כיון שאי אפשר בלתי חריץ כשעור, ראינו להתחייב עליו. אלא שלפעמים יקרה פגישתו בקרקע קשה, בלתי מוכן להתפעל בגרירת הספסל, אף בהיותו גדול. ואעפ"כ שיש גורסים שם, בההיא דעולא, וכן הוא ברוב הספרים: אבל בגדולים, דברי הכל: מותר. דרבי יהודה מודה בה דשרי, כיון דלא אפשר אלא בגרירה. הנה הקשו על גרסא זו: דאשכחן לרבי יהודה דאסר, אע"ג דלא אפשר. דתנן בבכורות פרק כל פסולי המוקדשין (ל"ג:): בכור שאחזו דם: אפילו מת, אין מקיזין לו דם; דברי רבי יהודה. וכן נמי במסכת ביצה (כ"ג:): תנן: רבי יהודה אומר: כל הכלים: אין נגררין בשבת, חוץ מן העגלה: מפני שכובשת. ומדקתני: כל הכלים; משמע: בין גדולים, בין קטנים. ועוד, דסתם עגלה: גדולה; וטעמא: מפני שכובשת; הא בעושיין חריץ: אסור לרבי יהודה. והני מתניתין הוו תיובתיה דעולא, לפי גרסא זו. אלא הגרסא הנכונה: היא דברי הכל: אסור; והיא גירסת ריב"א/כנראה = רבי יצחק ברבי אשר הלוי, מראשוני בעלי התוספות/ ז"ל: דבגדולים, הוי פסיק רישיה. והא דמוקימין במסכת ביצה (שם/כ"ג:), מתני' דקתני גבי: עגלה של קטן; ואינה נגררת, אלא על גבי כלים: דלא כרבי שמעון; ולא אמרי': דפסיק רישיה הוא; לא קשיא לגרסא זו. דעגלה של קטן, כלי קטן הוא. ועוד, דעגלה, אפילו בגדולה: כיון דאפשר שכובשת, לאו פסיק רישיה הוא. ואף לפי הגרסא הראשונה, אינה קשה לדברינו: דאף בגדולים אפשר דלא הוי פסיק רישיה, דלפעמים כובשים, ואינן עושין חריץ. ועוד ראינו לסתור דברך, מדאמר רבא, בפי' המוציא יין (פ"א): אמר רבא: אסור למשמש בצרור בשבת, כדרך שממשמש בחול. ופרש"י ז"ל, למשמש בצרור: באותו מקום, כדאמרין התם: הנצרץ לנקביו, ואינו יכול ליפנות: רב המנונא אמר: ימשמש בצרור באותו מקום. ואסור משום השרת נימין. וע"כ אית לן למימר: דהוי פסיק רישיה; דאי לא, אמאי אסור? הא רבא, כר"ש ס"ל. ואם דבר זה הוא פסיק רישיה, הנה דברך בטל. אלא שאתה תאמר: דרש"י אזיל לטעמיה בסריקה; ותפרש למשמש בצרור, כפ"ר"ח ז"ל. והטעם האחר שכתבת: דכיון שאפשר שיקרה שאדם א', יסרוק פעם א' ביובל, ולא ישיר: א"כ לא הוי פסיק רישיה. ולזה אמר שמואל (כתובות ו:). פרצה דחוקה, מותר ליכנס בה בשבת, ואעפ"כ שמשיר בה צרורי'. ומדקאמר: אעפ"כ שמשיר; ולא קאמר: אעפ"כ שאפשר שמשיר; משמע דודאי משיר: כגון בסלע הבא בידים. ואעפ"כ, לא הוי פסיק רישיה; כיון שאם היה כותל גויל, לא הוי פסיק רישיה. וכן, לבעול בתחלה בשבת, שמותר לשאינו בקי, אע"ג דלדידיה הוי פסיק רישיה; כיון דאפשר בהטיה לבקי. והארכת בדברים האלה. בושנו מדברך! חכם שכמותך: איך יעסוק בדברים הללו! והדבר ברור: שאם לעושה המלאכה הוא פסיק רישיה, שאסור לו; אעפ"כ שלאדם אחר לא היה פסיק רישיה! וזהו שהקשו בפ"ק דכתובות (שם ו'/:). יאמרו בקי מותר, שאינו בקי אסור? דקס"ד: דלשאנו בקי, פסיק רישיה הוא, ולא תזדמן לו הטיה, לעולם. אבל הבקי, מותר: כיון דלדידיה לא הוי פסיק רישיה. ושני: רוב בקיאיין הן. ולדברך: למה היו צריכין: לרוב בקיאיין הן? אלא שיתרץ: כיון דלבקי לא הוי פסיק רישיה, אף לשאינו בקי, מותר; אע"ג דלדידיה, הוי פסיק רישיה. ואף אם לא ימצא בקי, כי אם אחד מעיר. אלא ודאי, הוצרכו: לרוב בקיאיין; לומר דכיון דהטיה מצויה, עד שהרוב בקיאיין בה; אף למי שאינו בקי, אפשר שתזדמן, אף ע"פ שאינו מכין לה. ואף לדידיה לא הוי פסיק רישיה. אלא שאעפ"כ, הוא פטור מלקרות ק"ש, דטרוך הוא: כיון שאינו בקי, ומוחזק בעצמו: להטות; כמו שפ"ר"ח ז"ל. וכ"ש, לפרש"י: דרוב בקיאיין הן; ומשום הנהו קאמר סתמא: מותר לבעול; כיון דרובא נינהו. ומיהו שאינו בקי, אסור; דלדידיה הוי פסיק רישיה. ועוד ראינו, דבפרק שמנה שרצים (ק"י) גבי כוס עקריין: אמר רבי יוחנן: לירקונה תרי בשכרא, ומעקר. ואקשינן: ומי שרי? והא תניא: מנין לסרוס וכו'. ומסקינן: דאסיר; ואע"ג דלא מכין לסרוס, אלא לרפואה. ובדאי הך מסקנא, לא אתיא דלא כהלכתא! ועל כרחך, אית לן למימר: דפסיק רישיה הוא. ואם כדברך: דכל שאפשר שימצא אדם אחד, על צד הזרות, שיצא מאותו כלל: לא הוי פסיק רישיה; הכא הא אפשר: שימצא אדם חזק התולדה, שלא יסרסנו, הסם ההוא. כדאמרין בפרק המפלת (ל':). איכא גופא דלא מקבל סמא דנפצא. ובכל אחד ואחד, נאמר: זה, אפשר שיהיה מהם. אלא שהדבר ברור: שאין הולכין במצות

התורה, אלא אחר הדברים המורגלים, ולא אחר מה שיקרה על צד הזרות. וכן נקרא הדבר: פסיק רישיה; אעפ"י שאם היה הדבר, הנעשה בזה המלאכה, בתכונה אחרת, לא היה פסיק רישיה. ולזה אסרו קצת מפרשים ז"ל, כבוד הבית, א"כ הוא רצוף ברצפת אבנים. ונראה: דילפי לה, מדאמרין בהמצניע (צ"ח): רבינא + לפנינו הגירסא: אממר + שרי זילחא, במחוזא. וס"ל שלא מפני: הרבץ; הוצרך רבינא: למחוזא. דבדאי, רבינא כר"ש ס"ל. ולר"ש: שרי: רבץ; לכתחלה. אלא מפני הכבוד הוא; לפי שדרך המרבץ לכבד, קודם רבץ. והכבוד אסור, אפילו לר"ש: דפסיק רישיה הוא. אבל במחוזא, שהיו הבתים רצופים ברצפת אבנים, אין לחוש. ולא התירו הבלתי רצופים, מפני הרצופים, כמו שאתה אומר. ואדרבה! היה ראוי לגזור, ולאסור הרצופים: מפני הבלתי רצופים. וכן נראה: שהרי לא התיר רבינא, אלא במחוזא: שכולה, או רובה רצופה; ולא שייך למגזר: רובה אטו מעוטה. ולא עיר אחת, אטו עיר אחרת, כדאמרין בפרק כל הבשר (ק"ד), גבי: חלת חוצה לארץ. אבל בעיר אחת, ראוי לאסור הרצוף, מפני הבלתי רצוף. כדאמרין בפרק במה מדליקין (כ"ט): גזרה עיליתא דשישא, אטו עיליתא דעלמא. וכן כתב הרא"ש ז"ל. וכל שכן, בענין הסריקה! שאף אם יקרה פעם אחת ביובל, שאדם בקי לסרוק בנחת, לא ישיר שער; או שיהיה ראשו סרוק כבר, ואין בראשו נימין מדולדלין, וקשורין: שראוי לאסור זה, מפני זה. וכל דכן הוא: אם בביתא דשישא, שא"כ חריץ כלל, גזרין אטו: עיליתא דעלמא; דאסיר לרבי יהודה, כיון דהנהו הוו רובא; כ"ש שראוי לאסור הסריקה, שאפשר בהשרה, אע"ג דלא הוי פסיק רישיה; אטו הסריקה! דהוי פסיק רישיה. וכ"ש, דההיא לא הויא, אלא: מעוטא דמעוטא. וכן רבנן גזרי בפ"ב דביצה (כ"ג): קרצוף, דלא עביד חבורה; אטו: קרוד, דעביד חבורה. והוה קיי"ל: כותיהו; אי לאו משום דקיי"ל: כרבי שמעון. ואפי' קרוד; שרי: דדבר שאינו מתכוין הוא. ויש תמה בדברי הרמב"ם ז"ל, שכתב: ואסור לכבד את הקרקע: שמא ישוה גומות; אלא א"כ היה רצוף אבנים. נראה מלשון: שלא אסר הכבוד, משום פסיק רישיה. שאם כן: לא היה לו לומר: שמא. ואם כן, הוא תימה: למה אסרו? דהא קיימא לן: כרבי שמעון; והוא עצמו כתב בזילוף: שהוא מותר; ואינו חושש: שמא ישוה גומות. שהרי אינו מתכוין לכך. ובדאי ג"כ, אפשר: ברבץ; שישוה גומות. שאל"כ, לא היה צריך לומר: שהרי אינו מתכוין לכך. ואם רצה לומר: שהכבוד, לאו פסיק רישיה הוא; אלא שחששו: שמא ישוה גומות, בידים בכונה. וילמד דבר מענינו, ממה שכתב /הרמב"ם/ ז"ל בפרק ההוא, בסמוך לזה: אבל ברבץ, אין לחוש: שהרי אינו מכוין. א"כ נראה מדבריו: שבכבוד הוא מכוין לכך. וא"כ, למה אנו צריכים שישוה בידיו, כיון שהוא מכוין, ואפשר השוואת גומות בכבוד? א"כ, לכ"ע אסור. ועוד, שלא נאמר גזרה זו, אלא באוצר. כדאמר' בפ' מפנין (קכ"ז): ובלבד שלא יגמור את האוצר, דלמא אתי לאשווי גומות; שכן דרך מכבד אוצר, לפנותן מפני האורחים. ועוד דאם כן, טעמא דרבנן: דכבוד משום שבות הוא; מטעם זה: שמא יבא להשוות בידים. והוא הדין והוא הטעם: ברבץ. וא"כ, מהו זה שאמרו בשלהי ההיא סוגיא /שבת/ (צ"ה): והאידינא דקיי"ל כר"ש, שרי לכתחלה? ומה ענין גזרה זו לדר"ש? ונראה: שהיתה כונת הרב, לומר: שהמכבד, מכוין ליפות קרקע הבית, ולתקנה. ואעפ"י שהכבוד לאו פסיק רישיה; מ"מ הכונה שיש לו ביפוי הבית, ובתקונו: חשיבא כונה לענין השוואת גומות. אבל: ברבץ; אינו מכוין ליפוי קרקע, כי אם ללחלח האויר, או שלא יעלה האבק. ולזה, אף אם אפשר שישוה גומות, מותר: שהרי אינו מכוין לכך. ואשר אמרו: והאידינא, דקיימא לן כרבי שמעון, שרי לכתחלה: ארבוץ בלחוד קאי. אבל הכבוד, אסור; דהרי הוא כמכוין. אלא שמפני שאינו מכוין גמור, אינו כי אם שבות. זה נראה שהיתה כונת הרב ז"ל בזה. אבל כל שאר הפוסקים, שאסרו הכבוד, לא אסרוהו אלא משום פסיק רישיה. ומה שדקדקת מלשון: אעפ"י שמשיר בה צרורות; דמשמע: ודאי משיר; חי נפשי, לא דקדקת יפה! שהרי בקרוד אמרו: משום דקא עביד חבורה. והכונה: שלפעמים עביד חבורה. דהא חשיב ליה רבי שמעון: דבר שאין מתכוין. ואף לפי דקדוקך, רצה לומר: אעפ"י שמשיר בה צרורות, אינו עושה אסור, כיון שאפשר שלא ישיר. וכן אמרו, בפרק כל פסולי המוקדשים (ל"ג): רבי שמעון אומר: יקוי, אעפ"י שעושה בו מום. וטעמיה: משום דהוה ליה דבר שאין מתכוין; כדאיתא התם בגמרא. וע"כ, יש לך לפרש: אעפ"י שאפשר שעושה בו מום. וכ"ש במה שאמרו: ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ; שאין הוראת זה הלשון: שעושה בודאי חריץ.

ומה שהבאת ראיה: ממה שלא אסרו: קרוד הבהמה מפני השרת השער; כמה פירש לך יפה, הרב רבי חסדאי נ"ר, טעם הדבר: שאין הקרוד והקרצוף, בסריקת ראש האדם: לפי ששערות הבהמה, קצרים ואין מתערבבין ומתקשרין, זה בזה. ולזה, אין נעקרין אלא אותן שנעקרו כבר; שגם בהעברת היד על גבה, יפלו כמה שערות נעקרין. ואין הקרוד: רק ליפותה, ולהעביר ממנה אבק ועפר, ואין ה"נ = הכי נמי =, שבשערות צוארה, או בזנבה: שהם ארוכים. שאסור לסרוק, דהוי פסיק רישיה. ועוד היה אפשר לומר: ששערות הבהמה, גסים וחזקים; ואינם נעקרין בקל, כמו שערות האדם. וראה בעיניך: כמה אתה עביד דגזים: שלא היה די לך, במה שכתבת: דלא הוי פסיק רישיה; עד שכתבת: דתלישת שער בסריקה, לא שכיח ושריא אפילו לרבי יהודה: דאסר דבר שאין מתכוין; דמשום הכי, לא הזכירו בפרק שני דביצה: גבי קרוד, לרבי יהודה; אלא: דעביד חבורה. ולא אמרו: מפני שהוא תולש שער מעקרו. והנה לדבריך: הסריקה לרבי יהודה, מותרת בשבת; והחפיפה והפספוס, על כרחך: אסורין; כדאיתא, בפרק במה טומנין. ראה איך אתה מהפך הדברים!

עוד אמרת: שאף אם תהיה הסריקה, פסיק רישיה: מותרת; כפי סברת בעל הערוך ז"ל. דלא מודה ר"ש: בפסיק רישיה; אלא היכא דניחא ליה, ונהנה בדבר; אבל היכא דאזיל לאבוד, לא. וכתבת: שהאחרונים ז"ל הכריעו בראיות ברורות, כדבריו...

[כאן מאריך הריב"ש לחלוק על בעל הערוך]... ואחר שנתבאר סתירת דברי בעל הערוך ז"ל: המתיר לכתחלה פסיק רישיה, בדלית ליה הנאה מיניה: הנה, אם השרת השער בסריקה הוי פסיק רישיה, כדברי רש"י ז"ל, וסיעתו; אין דרך להתיר הסריקה בשבת בשום פנים! וכבר כתבתי למעלה: שאף לדברי בעל הערוך ז"ל, אסורה. ונמצא לקצת מחברים ז"ל, כתוב בפשיטות: אסור הסריקה. ובתוכם הגאון רב אחא משבחא ז"ל, שדבריו מקובלים כאלו נכתבו בתלמוד, כתב בשאלות (בפרשת אחרי מות): ואי מתרמי טבילותא בבי שמשו דשבתא, דלא אפשר למסרק: משום דאתיא לאתורי שער: חופפת ביממא, וטובלת בליליא. ע"כ. גם בספר המצות לרבינו משה מקוצי ז"ל, כתוב בהלכות נדה, וז"ל: וטוב ונכון לאשה החופפת מערב שבת, וטובלת למוצאי שבת: שתרחץ מערב שבת, כל גופה, וראשה; ולמוצאי שבת: תחמם קדרה גדולה, מלאה חמין, ולשפשף בס גופה בידיה; גם תסרוק ראשה, במסרק. ואם הוא י"ט במוצאי שבת; או שחל טבילתה, ליל שני בשבתא, והרי שני ימים טובים ארעו: באחד בשבת, שאינה יכולה לרחוץ בחמין כלל, ולא לסרוק כלל ראשה: אז תרחץ בחמין בערב שבת, ותחוף ותסרוק; ותשמור עצמה בימים שבנתיים, כל יכולתה: מן הטנוף וכו'. ע"כ. וזה הלשון בעצמו, כתוב בספר התרומה. ולא נמצא לשום פוסק ומחבר: שיתיר סריקה. ומעולם לא היה נודד כנף, ופוצה פה להתירה: עד שקמת. והעדות שהעדת: שראית בקטלונאי"א, בעיר חכמים וגדולים: שהכלות והבחורות היו סורקין ראשיהם, ולא היו מוחין בידם; גם אני מקטלונאי"א כמוד. ועירי, היתה עיר גדולה לחכמים וגדולים, יותר מעירך. ומעולם לא ראיתי, ולא שמעתי: מי שיהיה חוכך להתיר הסריקה, ולא מי שיפרוץ בה במעשה: גם בחור, גם בתולה, יונק עם איש שיבה! ואף טלטול המסרק, היה להם כטלטול כלי שמלאכתו לאסור! רק שהבחורות מתקנות מעט שער ראשן, בכלי העשוי משערות החזיר. והדבר ידוע, שאין בו משום השרת שער, או: דלא הוי פסיק רישיה גם מבין ריסי עדותך נכר: שגם בעיר ההיא היתה הסריקה אסורה להם, שהרי לפי דבריך: לא ראית רק מהבחורות והכלות. אבל האנשים, לא היו סורקים. כי אם היה אחד סורק בה, היית מעיד גם על האנשים, ולא היית כובש עדות. ואם לא מיחו החכמים והגדולים שהיו בה, על הבחורות והכלות, אולי היה לפי שלא היו מקבלות מהם: ומוטב יהיו שוגגין, ואל יהיו מזידין. כדאמרין גבי תוספות ענוי דיום הכפורים, במסכת (יומא) [שבת קמ"ח].

## מראי מקומות (20)

### שבת קג.

### בענין כתיבה בשמאל

[א] קג. מ"מתני' הכותב שתי אותיות" – עד הנקודתיים בגמרא "א"ר יהודה מצינו".

#### הערות בפשט הסוגיא

[ב] עוד צ"ב, בתירוץ של ר' ירמיה, כיצד הוא מעמיד את המשנה באיטר יד, והרי המשנה אומרת שחייב על שתי ידי. [ג]

[ג] עוד צ"ב, כשאבי העמיד המשנה בשולט בשתי ידי, מדוע אין זה דוחק להעמיד את המשנה בציור כה רחוק לכאורה.

#### מדוע לא אומרים בטלה דעתו

[ד] עיי' חידושי הר"ן [בקובץ מפרשים] ד"ה גמרא א"ר ירמיה. להבנת קושיתו, עיי' בגמ' לעיל צב. [שורה 9 מלמטה] מ"אמר רב משום רבי חייא המוציא משאוי בשבת על ראשו" עד המשנה.

[ה] עיי' שפת אמת ד"ה במשנה הכותב, מה שהקשה על הר"ן. וצ"ע מה יענה הר"ן על זה.

[ו] עיי' במשנה קד: הכותב לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור. ויש לעיין באחד שלא יכול לכתוב בידו, האם יהיה חייב על כתיבות הנ"ל. והאם יש חילוק בין אדם שידו משותקת לתמיד לבין אדם שידיו אסורות או חבושות באופן זמני.

#### מה פירוש שולט בשתי ידי

[ז] עיי' ריטב"א החדשים ד"ה בשולט בשתי.

[ח] עיי' רמב"ם שבת פרק יא הלכה ד, דלא כהריטב"א. וצ"ע מה יענה לקושית הריטב"א, שהקשה פשיטא מה החידוש.

[ט] עיי' משנה ברורה סי' שמ ס"ק כב אות ז' [דף קצ: בדפי המשנ"ב, תחילת טור ראשון], שפסק כהרמב"ם. ויל"ע מדוע לא פסק כהריטב"א.

#### למעיינים - חקירה מה קובע מהו ימין ומהו שמאל

[י] יש לחקור האם ימין ושמאל נקבע לפי המיקום בגוף או לפי חזק וחלש

[יא] עיי' מנחות לו: [שורה 3 מלמטה] "ת"ר ידך זו שמאל" – עד לו. "בשולט בשתי ידי". וברש"י.

[יב] יש לעיין האם גם הגמרא בסוגיין הלכה לפי יסוד זה.

#### למעשה

[יג] יש לעיין מי שצריך לכתוב בשבת לפיקוח נפש, האם צריך לכתוב בשמאל. ועיי' מעבר לדף בציטוטים מספר נשמת אברהם.

[יד] יש לעיין, רופא שיתרגל לכתוב בקביעות בשבת ביד שמאל, האם הוא ייקרא מעתה "שולט בשתי ידי" וכבר לא יועיל לו לכתוב בשמאל.

## ספר נשמת אברהם או"ח [סי' שו ס"ק ב אות 2]

### בדיקת חולה בשבת

א אברהם סופר, אברהם עמוד מס 321הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יש לבקש מעכו"ם לרשום את הפרטים החשובים של תולדות המחלה והבדיקה בגליון החולה. אם אין עכו"ם בנמצא והחולה יש בו סכנה, כי אז, אם יש חשש שהחולה לא יקבל טיפול נכון במשך השבת עקב העדר הפרטים החשובים בגליונו, ירשום אותם הרופא ביד שמאל (אם בדרך כלל הוא כותב ביד ימין). ואמר לי מו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א אם זמנו של הרופא בהול וחייב הוא להתפנות במהירות האפשרית לחולה אחר שיש בו חשש סכנה, יכתוב אפילו ביד ימין. ומוטב לצייר חלקי הגוף ולרשום בקצרה פרטי הממצאים כגון אוושות, גודל הכבד וטחול, ממצאים נוירולוגים וכו' מלכתוב את כל אלה, כי בדרך זו הוא ממעט באיסורי תורה.

א אברהם סופר, אברהם עמוד מס 321הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## ספר נשמת אברהם [או"ח סי' שכח הקדמה ס"ק 10]

ואם אפשר יחתום על ידי סימון כלשהו בלבד. ואסור לחתום בשבת רק כדי לחסוך כסף, כגון להיפטר מתשלום עבור הטיפול<sup>88</sup>.

וכתב לי הרב ד"ר הלפרין שליט"א שמאז שנת תשנ"ו חוק זכויות החולה קובע כי אין חובה לתת הסכמה בכתב בשבת, אלא שמותר להסתפק בהסכמה בעל פה, שתתועד מאוחר יותר.

א אברהם סופר, אברהם עמוד מס 426הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

10. מופם הסכמה. חולה שיש בו סכנה הצריך לעבור ניתוח בשבת, והנהלת בית החולים מתנה את עריכת הניתוח בהסכמתו בכתב, ואינה מסתפקת בהסכמתו בעל-פה ובפני עדים - מותר לחולה או לבן משפחתו לחתום. וכן מותר לחולה או לבן-משפחה לחתום לרופא הדורש זאת לפני טיפולו בחולה שיש בו סכנה, גם אם בוונתו של הרופא היא לצורך עצמו, אם אמנם אי אפשר לשכנעו לוותר על החתימה. ומכל מקום ישתדל לחתום בשינוי, כגון ביד שמאל, וגם ישתדל לחתום בקיצור עד כמה שיוכל למעט בכתיבה, כגון ראשי תיבות בלבד,

א אברהם סופר, אברהם עמוד מס 426הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (21)

שבת קג.

בענין חצי שיעור

[א] קג. מתניי הכותב שתי אותיות וכו' עד סוף המשנה.

### מה הטעם ששיעור כותב הוא שתי אותיות

[ב] יל"ע מה הטעם ששיעור כותב הוא שתי אותיות. ועיי' רש"י עה: ד"ה כתב אות אחת.  
[ג] ודברי רש"י מתאימים לשיטת המהר"ל [בקובץ מפרשים, שבת קב:; ד"ה כל שהוא, במהלך השני] שלא רק עצם המלאכות נלמדו מהמשכן אלא גם שיעורי המלאכות.  
[ד] אמנם שיטת הריטב"א החדשים [קב: ד"ה גמרא כלשהוא], שלא לומדים מהמשכן שיעורי המלאכות, אלא חז"ל קבעו בכל מלאכה את השיעור מסברא. ולשיטת הריטב"א, צ"ב מה הטעם שצריך ב' אותיות.

### יש לעיין מה הדין הכותב אות אחת

[ה] יש לעיין מי שכתב אות אחת, מה דינו.  
[ו] עיי' משנה ברורה סי' שמ ס"ק כ"ב אות ד', עד "וכנ"ל בריש הסימן".  
[ז] עיי' משנה ברורה סי' שמ ס"ק ג'.  
[ח] עיי' ביאור הלכה סי' שמ סעיף א' ד"ה על ב' שערות.

### מקור הדין ד"חצי שיעור אסור מן התורה"

[ט] מקור דין חצי שיעור, עיי' גמ' יומא עד. מ"גופא חצי שיעור" עד "איתביה ר' יוחנן לריש לקיש".  
[י] יש לעיין מהי סברת ר' יוחנן שזה אסור משום ש"חזי לאצטרופי" – היכן כתוב בתורה שחצי שיעור אסור?

### סוגים שונים של חצי שיעור

[יא] עיי' ארחות שבת פרק א' סעיף ח' ובהערה יא.  
[יב] עיי' ארחות שבת פרק א' סעיף יד והערה כה.  
[יג] יש להגדיר מה החילוק בין שתי סוגי החצי שיעור האלו.

### למעיינים – דברי המנחת חינוך

[יד] עיי' מנחת חינוך מוסד השבת מלאכת ביטול אות ד-ה.

### דעת המגן אבות

[טו] עיי' בתוספות עג. ד"ה העושה.  
[טז] ועיי' בספר מגן אבות להגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל, במלאכת אורג [מובא במסגרת], שחולק על המשנ"ב.

### ספר מגן אבות להגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל, מלאכת אורג

הטעם וכו' התו"ט ללריך טעם  
למה נקט באלו השיעור טפי מבאידך וי"ל דלקמן (דף ע"ה) מבואר  
דחצי שיעור אסור מן התורה וא"כ אין ג"מ בשיעור רק לענין חיוב  
מטאת אבל כאן במסד ופוסה שתי כתיב קיימא לן לרצון דאין  
לו סם המלאכה כלל בפחות מב' ב"ג א"כ החצי שיעור אינו אסור כלל  
וכן באורג פחות מב' חוטים א"ל סם אורג כלל וכן

מגן אבות בנט, מרדכי בן אברהם ביהא עמוד מס 11הודפס

[יז] ולכאוי צ"ב מה סברת מחלוקת המשנה ברורה והמגן אבות.

### הכותב חצי אות

[יח] ויש לעיין הכותב חצי אות האם אסור משום חצי שיעור.

### כתיבה בסינית

[יט] ויש לעיין בשפה הסינית שכל אות היא מילה שלמה, האם צריך שני אותיות או אחד. [ועיי' רמב"ם  
הלי שבת פרק יא הלכה יז, שהמצייר ציור חייב ולא צריך שני ציורים].

## מראי מקומות (22)

### שבת קג.

### בענין שני סממניות

#### בדין סממניות

##### בין משתי סממניות

א] עיי' במשנה שכתוב "בין משתי סממניות". ובביאור מילים אלו נאמרו ג' דרכים: 1- רש"י.

2 - פי' המשניות להרמב"ם.

3 - ריטב"א החדשים ד"ה הכותב שתי אותיות.

ב] עיי' ברע"ב ד"ה משני סממניות, שביאר דהפירוש תלוי בגירסא.

##### בדברי התוספות יום טוב

ג] עיי' תוס' יו"ט על המשנה ד"ה מבין משתי סממניות, שביאר שני מהלכים בדעת הרמב"ם. ד] ויש לעיין לאור דברי התו"ט, האם צריך לכתוב דוקא 2 מספרים שיוצרים יחידה אחת, לדוגמא 10, או שגם אם היה כתוב לו למשל: "תפוחים, תפוזים" והוא הוסיף ליד התפוחים מס' 3 וליד התפוזים מס' 4, ג"כ חייב.

##### פסק המשנה ברורה

ד-1] עיי' משנה ברורה סי' שמ ? , שפסק כהרמב"ם דהכותב אותיות כמספרים חייב, וכן פסק כהתו"ט שהכותב 2 מספרים חייב. ולכאוי' יל"ע הרי זה רק לפי פירוש הרמב"ם בסימניות, ואילו לפי פי' רש"י לכאוי' אין מקור לחייב בזה.

##### שאלה לעיון

ד-2] יש לעיין לפי פירוש הרמב"ם והרשב"א בסממניות, מדוע צריך שנים ולא מספיק אחד, דלכאוי' כיון שזה סימנים ולא כתיבה, הרי גם לסימן אחד כבר יש משמעות.

#### כתב אות אחת נוטריקון

##### כתב אות אחת נוטריקון

ה] עיי' במשנה דף קד: כתב אות אחת נוטריקון, מחלוקת תנאים. וצ"ב בהבנת מחלוקתם. ו] ועיי' ר"י מלוניל קד: ד"ה כתב אות אחת על שם נוטריקון. ז] ועיי' רמב"ם [שבת יא יג] שפוסק כרבנן.

##### מה הדין בכותב שתי אותיות נוטריקון

ח] עיי' תוס' קג: ד"ה בגלטורי, שכתבו שלרבנן גם הכותב שתי אותיות נוטריקון פטור. ט] עיי' ברע"ב על משנתנו, ובהגהות הג"ר אלעזר משה הורביץ זצ"ל, דמבואר דלא כתוס'. י] וצ"ב בהבנת מחלוקתם.

##### שאלה לעיון

יא] יש לעיין לפי הדרך של הרמב"ם בביאור "סממניות", מה ההבדל בין "סממניות" [שצריך שתיים לכו"ע] לבין "אות אחת נוטריקון" [שזה מחלוקת אם צריך אחד או שתיים].

##### שאלות נוספות

יב] יש לעיין במי שכותב בשבת תוי נגינה, או טעמים לחומש, תגים לספר תורה, או המנקד מילה, מה גדרו לענין חיוב שבת. יג] יש לעיין במי שכותב נקודה, פסיק, סימן קריאה, סוגריים, סוף פסוק, וכד', מה גדרו.

## מראי מקומות (23)

### שבת קג.

### בענין "רושם"

[א] עיי' במשנה "אמר רבי יוסי לא חייבו" וכו' – עד "איזו בן זוגו".  
[ב] וברש"י ד"ה משום רושם.

#### ג' דרכים בביאור מחלוקת רבנן ור' יוסי

##### מהלך א' - הברכת אברהם

[ג] עיי' רש"י ד"ה משום רושם. ויל"ע במה נחלקו רבנן על ר' יוסי.  
[ד] ועיי' ברכת אברהם בסוגיין [מובא מעבר לדף].  
[ה] ועיי' רש"י עג. ד"ה כותב, דמבואר שלרבנן לומדים כתיבה מהקרשים. ולכאוי צ"ע מכאן על הברכת אברהם.

##### מהלך ב' - החתם סופר

[ו] עיי' חתם סופר ד"ה ועייין לשון פי' המשנה לרמב"ם.

##### מהלך ג' – השפת אמת וכן משמע במאירי

[ז] ועיי' שפת אמת שבת קג. ד"ה שם במשנה א"ר יוסי.  
[ח] ועיי' מאירי ד"ה ונשוב לדברינו.

#### עיונים להלכה בדין רושם

##### האם פוסקים כרבי יוסי או לא

[ט] עיי' שו"ע סי' שמ סעיף ה', ובמשנה ברורה שם, ובביאור הלכה שם ד"ה מותר [עד הסוגריים].

##### האם קשקוש נחשב לרושם, והאם יש אופנים שמותר לקשקש

[י] יש לעיין אם אדם עושה סתם קשקוש חסר משמעות, האם חייב משום רושם, או שצריך דוקא משהו בעל משמעות.  
[יא] עיי' ספר תורת היולדת להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א עמ' קכ [מובא מעבר לדף].  
[יב] עיי' ספר וביום השבת להג"ר ישראל מאיר וייל שליט"א [מובא מעבר לדף].  
[יג] עיי' ארחות שבת ח"א עמ' תלח הערה כח. ויש לעיין מנין פשוט לארחות שבת שאסור לכתוב סימונים כאלו בשבת, והרי אין להם שום משמעות.

##### חתימה ע"י טביעת אצבעות

[יד] עיי' תורת היולדת להג"ר יצחק זילברשטיין עמ' קסב [מובא מעבר לדף].

#### למעיינים - שיטת הרמב"ם

##### שיטה ד' בביאור מחלוקת רבנן ור' יוסי – שיטת הרמב"ם

[טו] עיי' רמב"ם הל' שבת פרק יא הלכה יז, ובמגיד משנה שם.  
[טז] סכס: במה נחלקו רבנן ור' יוסי לרש"י, להחתם סופר, ולהרמב"ם.

##### עיון לפי שיטת הרמב"ם - האם צריך לצייר שני ציורים או מספיק אחד

[יז] עיי' ביאור הלכה סי' שמ עמ' קצא מ"ובענין רושם רשמים" עד "דאף בצורה אחת חייב".  
[יח] ולכאוי צ"ע, הרי במשנה כתוב במפורש לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם, ואיך אומר הביאור הלכה שמספיק רשימה אחת.  
[יט] יל"ע מדוע ברושם לפי הרמב"ם לא צריך שני ציורים כדי להתחייב, ואילו בסמניות לפי הרמב"ם צריך שנים.

## ספר ברכת אברהם להג"ר אברהם ארלנגר שליט"א, שבת דף קג.

(ז) ולרש"י הפי' צרושם לר' יוסי היינו שריטות, וכתב כאלן  
שכן היה צמסכן. לפ"ז לחכמים י"ל דלא ילפינן  
מלאכת כתיבה מזה אלא ממה שכתבו על החושן שמות  
השצמים, ושריטות אינם בכלל מלאכה.

שבת ב ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 215 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## ספר תורת היולדת להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א עמ' קב

### ג. כתיבת צ"ק בשבת.

★ אם אין כסף מזומן וצריך לכתוב צ"ק יכתבוהו. אולם ישתדלו למעט בכתיבה, את ההכרחי בלבד. ולא יכתבו את התאריך והשם. כמו כן לא יכתבו את הסכום, אלא יסכמו את המחיר עם הנהג והוא ימלאנו אחר השבת. ואף שקיים חשש שיכתוב יותר ממה שמגיע לו, בכל זאת אסור לחלל שבת אפילו בכתיבה בשמאל כדי למנוע הפסד ממון. וכן מבואר בביאור הגר"א יו"ד סימן קנ"ז, שהוכיח שאסור לעבור על איסור דרבנן אף אם עי"ז יפסיד כל ממון, מדין איסור כיבוי בשבת, שמפסיד את כל רכושו ואסור לו לכבות. ★ כשחותמים בקשקוש בעלמא, אין עוברים על איסור תורה, כיון שאין זו "כתיבה" וגם לא "רושם". וחתומה בקשקוש קלה יותר מחתימה ביד שמאל, כיון שהיא מלאכה שנעשית בשינוי, משא"כ קשקוש אינו מלאכה כלל. ויעוין להלן פל"ד הערה ל"ו.

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 124 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## ציטוט מתוך ספר וביום השבת להג"ר ישראל מאיר וייל שליט"א [ספר שעדיין לא יצא לאור] פרק כותב סעיף ג.

מותר לרשום קו או קשקוש חסר משמעות בכתב שאינו מתקיים.  
ובהערות – כל הנ"ל [שהמשנה ברורה כתב שיש אוסרים לרשום קו על דבר שאינו מתקיים] הוא מכיון דחיישינן לר' יוסי שגם רושם סימן הוי כותב, אבל קו בעלמא או קשקוש מותר אם אינו כתב המתקיים ואין בזה חצי שיעור כיון שאין כאן אפי' אות אחת ואפי' לא חצי אות, וגם הרושם אין דנין שיהיה חצי שיעור ואסור מן התורה. ואמנם היה מקום לומר שיהיה מותר אפילו בכתב המתקיים מהאי טעמא, אך למעשה אין להתיר אם הוא כתב מתקיים משום שודאי אסור עכ"פ מדרבנן. ולכן מותר לעשות קו או קשקוש בעלמא באצבעו אל אדים הנוצרים מחוס או מקור או על אבק.

## תורת היולדת להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א עמ' קסב

### שאלה:

מעשה ביולדת שהיה צריך לנתחה בשבת. דרש הרופא שבעלה יחתום על הסכמה לנתוח. הבעל שרצה להקל האיסור, טבל אצבעו השמאלית בדיו והטביעה על המסמך, במקום לחתום. האם עשה כדין?

### תשובה:

הבעל חשב לתקן ונמצא מקלקל, כיון שטביעת אצבעות אסורה משום "רושם" והרושם בשמאל חייב, כמבואר ב"ארץ צבי" סימן ע"א וב"דברי יחזקאל" סימן ד'. ובהסכמה לפסקי תשובה כתב הגאון הרוגאצ'ובר, שהמחתים חותמת בידו השמאלית חייב, ואף שהכותב ביד שמאל פטור. והחילוק בין כתיבה בשמאל לחותם בשמאל, הוא משום שהכתיבה בשמאל אינה עולה יפה כבימין, והיא מכוערת, לכן נחשבת הכתיבה בשמאל לשינוי, משא"כ המחתיים בחותמת בשמאל. ומזה יש ללמוד לטביעת אצבעות בשמאל שמאחר ונראה כאילו הטביעם בימין, א"כ אין בשמאל כל שינוי. ועל כן היה אסור לבעל לחתום בטביעת אצבעות שמאלו, אלא היה צריך לחתום בידו השמאלית. ונראה, שאם נכרי יטביל את אצבע הבעל בדיו, ויטביעה על המסמך, יש בזה איסור של "אמירה לנכרי", אבל לא איסור כתיבה, מאחר והבעל לא הטביע אצבעותיו על המסמך, אלא הנכרי. והדבר דומה למה שכתב המש"ב ש"מ כ"ב: "גדול אוהז בקולמוס וקטן אוהז בידו וכותב, פטור". והטעם הוא משום שהגדול לא כתב אלא הקטן כתב בידו של הגדול. כך בענינו אצבעו של הבעל דומה לקולמוס והנכרי כותב בה (אך בתנאי שהישראל לא יסייע בידו). עצה זו עדיפה על כתיבה בשמאל וקשקוש, כיון שהישראל אינו עושה כלום.

אם הבעל אינו חותם בצורה שרגיל תמיד לחתום, אלא מקשקש קשקוש בעלמא שלא ניתן לפענחו, ולא יבינו ממנו את שמו, יתכן שאינו עובר איסור תורה. הגם שמומחה לכתב יוכל לזהות את הכותב, בכ"ז אין זה כתב. וצ"ע לדינא דאורי' בכה"ג הוי בכלל רושם מאחר וניתן לזהות שהסכים לנתוח. ונראה שאם יטבול אצבעו בדיו ויכתוב בה במקום עט, יהיה בכך שינוי. (וכן כשיחתום בגפרור או בקיסם) וראיה לכך מנוטל צפרניו בידיו או בשינוי שנחשב לשינוי, כמבואר בסימן ש"מ משנ"ב כ'. והוא משום שדרך מלאכת הגזיזה היא בכלי, ולכן כשעושה זאת בידו הרי זה שינוי וה"ה בנדוננו. (א. י. זילברשטיין). רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 166 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (24)

### שבת קג.

### בענין "בכל לשון"

#### המשנה

א[ קג. במשנה "בכל לשון חייב".

א-1] יש לעיין כמה אנשים צריכים להכיר את הלשון כדי שיחשב בכל לשון. אם שני אנשים ימציאו שפה משלהם, האם זה יקרא בכל לשון.

ב[ רש"י ד"ה בכל לשון. ויל"ע מדוע הוצרך רש"י לכפול וכתב גם "כתב" וגם "גופן".

ג[ ועי' ברמב"ם ה' שבת פרק י"א הלכה י'. וצ"ע מדוע כפל גם "לשון" וגם "כתב".

ד[ ועי' במגילת אסתר פ"א פסוק כב, פ"ג פסוק יב, פ"ח פסוק ט'. וצ"ע מדוע נכפל "ככתבו" ו"כלשונו", ועי' במפרשים.

#### שיטת האור זרוע

ה[ עי' באור זרוע [ח"ב - הלכות שבת סימן עו] מובא במסגרת.

#### אור זרוע הלכות שבת סי' עו

והכותב שתי אותיות. ותנן לקמן בהבונה הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משתי שמות בין משני סימניות בכל לשון חייב פירש"י כל כתב וגופן של כל אומה ואומה. וה"ר יואל בר יצחק הלוי מבין פירש שכתב כומרים או שאר כתבים לבד מאשורית ויונית אם כתבו ישראל בשבת פטור מן התורה דאינה כתיבה ואינה חשובה מלאכה דגרסינן בירושלמי מהו בכל לשון אלף אלפא ביתא [צ"ל בית. ביאור הלכה סי' שו ד"ה בכתב] ביטא והוא לשון יונית ומשמע או בגופן שלנו או בגופן יונית והיינו דאמר (גיטין ח: ) כותבין עליו אונו ואפילו בשבת וכן אומר לעכו"ם ועושה בגופן שלהם שאין בו אלא שבות דרבנן דגזרו על גופן שלהם אטו גופן דידן שאסור אבל בגופן שלנו זהו שבות שיש בו מעשה דאורייתא.

ו[ להבנת הראיה שהביא מגיטין, עי' בגמ' גיטין ח: מ"והקונה שדה בסוריא" עד הנקודתיים.

ז[ ושיטת האור זרוע הובאה להלכה ברמ"א סי' שו סעיף יא, עיי"ש.

#### קושיא א על האור זרוע

ח[ ולכאורה קשה מאד, דלכאוי זה נגד המשנה שאמרה "בכל לשון חייב".

ט[ ועי' נודע ביהודה תנינא או"ח סי' לג [מובא במסגרת]

#### נודע ביהודה תנינא או"ח סי' לג

הנה דברי רמ"א בסימן ש"ו סעיף י"א בהג"ה דכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן וכתב כן בשם אור זרוע... דברי תימה הם... מדברי משנה מפורשת ב' הבונה הכותב שתי אותיות כו' בכל לשון חייב. ומאד גדלה התמיהה על האור זרוע ועל רמ"א שהביאו. ונראה דסבירא ליה להאור זרוע, דבכל לשון היינו לשון לעז אבל הכתב צריך להיות אשורית ולפי שהכותב שתי אותיות דחייב אינו חייב אלא א"כ השתי אותיות הללו הם בשום מקום תיבה אחת ועל זה אמרה המשנה שאפילו אינם תיבה בלשון הקודש אם הם תיבה בשום לשון וכתבם בכתב אשורית חייב.

#### קושיא ב על האור זרוע

י[ עי' נודע ביהודה תנינא או"ח סי' לג [מובא במסגרת]

#### נודע ביהודה תנינא או"ח סי' לג

ואף על פי כן נראה לענ"ד הוכחה מדברי הגמרא לדעת הרמב"ם והתוס' שכל כתב הוא מן התורה, בגיטין ח' ע"ב ובמרוכה פ' ע"ב הקונה בית בארץ ישראל כותבים עליו אונו בשבת ומתמה הגמרא "בשבת סלקא דעתך? אלא כדרבא אומר לנכרי ועושה". והנה מדקא מתמה "בשבת סלקא דעתך", ואי יש איזה כתב שאינו אסור מן התורה אם כן אין כאן תמיהה כל כך. ואף שבאמת אפילו במקום מצוה לא הותר לישראל שיעשה בעצמו אף דבר שהוא רק שבות אם אינו עושה ע"י שינוי, מכל מקום אף שהדין הוא כן מכל מקום לא שייך לתמוה כל כך על הברייתא המתרת. אלא ודאי שכל כתב הוא מן התורה.

יא[ כיצד יוכל האור זרוע לדחות ראיה זו.

#### קושיא ג על האור זרוע

יב[ עי' ביאור הלכה סי' שו סעיף יא ד"ה בכתב, דף ק. מדפי המשנה ברורה, שורה 1, מ"ועוד דלמה ישתנה" עד "אלמא דדרך כתיבה היא".

יג[ איך נוכל לתרץ קושיא זו.

#### פסק ההלכה בזה

יד] עיי ביאור הלכה שם, דף ק. מדפי המשנ"ב, מ"היוצא מדברינו" עד סוף הדיבור. [ורצוי גם ללמוד חלקים נוספים מהביאור הלכה, רק מה שהולך בקלות].

#### למעשה

טו] מי שצריך לכתוב בשבת בשביל פיקוח נפש, או שצריך לומר לגוי לחתום על קניית בית בארץ ישראל בשבת, באיזו שפה עדיף שיכתוב: 1 – עברית. 2 – אנגלית. 3 – מילים עבריות באותיות אנגליות. 4 – מילים אנגליות באותיות עבריות.

טז] עיי משנ"ב סי' שו ס"ק מז.

יז] ועיי תורת היולדת להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א פרק לד הערה לו [מובא במסגרת להלן]

#### ספר תורת היולדת פרק לד סעיף טו ס"ק ג', והערה לו

**ג. יש להעדיף לכתוב בכתב לועזי [ל"ז]. ויש להשתדל להחסיר**

**אותיות ככל האפשר. יעוין לעיל פרק כ"ה.**

[הדפוס 1234567] [הדפוס 1234567]

**רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 167 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה**

לו. ב"קול מבשר" ח"א סימן מ"ו מבואר שהכותב מילים עבריות באותיות לועזיות כגון:

Ani Maskim, כתיבה זו נחשבת ככותב כשמאל, משום שכותב משמאל לימין. וצ"ע.

גם ללא דברי ה"קול מבשר" הנ"ל יש להעדיף לחתום בכתב לועזי, כמבואר ברמ"א

בסימן ש"ו ד"כתב שלהם" הוי איסור מדרבנן. ואף שהבאו"ה שם דחה דבריו, וכתב

דפשיטא שחייב מן התורה, דשיטת הרמ"א היא שיטת יחידאה שיטת האו"ז, בכ"ז נראה

דלחומרא יש לחוש לשיטה זו.

והעיר הרב מ. ריזל שליט"א שאם בכתב הלעז מתווספות אותיות כגון: משה Moshe

צריך להעדיף ולחתום בכתב רגיל, כדי למעט בכתיבה וכמו שכתב הבאו"ה.<sup>1234567</sup>

**רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 167 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה**

## מראי מקומות (25)

שבת קג. – קג:

בענין "שם קטן משם גדול" [א]

כיון שמדובר בקטע גמרא מורכב, אנו נלמד היום בעז"ה גפ"ת וקצת ראשונים בפשט, ומחר נרחיב את העיון. ולכן חשוב שהיום יצא ברור הגפ"ת

א[ קג. מתנ"י הכותב שתי אותיות – קג: בנקודתיים "א"ר יהודה מצינו שם קטן משם גדול", רש"י ותוס'.

**בגמ' והתניא ועשה אחת וכו'**

כדי להבין את דרשות הגמרא הסובבות סביב פסוק זה, עיין במקור, ויקרא ד' כ"ב. הפסוק מדבר על חיוב חטאת, וכיון שמלאכות שבת חייבות חטאת, לכן אנו לומדים מפסוק זה את גדר מלאכות שבת.

**בגמ' אלא ר' שמעון הא אתא לאשמעינן עד שיכתוב את השם כולו**

האם ר' שמעון חולק על הנאמר במשנה שמלאכת כותב הוא בשתי אותיות. עיי ריטב"א החדשים ד"ה עד שיעבד את כולו.

### וודא את ידיעתך בפשט

**האם כדי להתחייב משום "כותב" צריך לכתוב שתי אותיות שונות או שמספיק גם שתי אותיות זהות**

|                                           |  |
|-------------------------------------------|--|
| שיטת רבי יהודה במשנה                      |  |
| שיטת תנא קמא בברייתא                      |  |
| שיטת רבי יהודה בברייתא                    |  |
| מדוע אין כאן סתירה בין ר' יהודה לר' יהודה |  |

**בברייתא הראשונה [קג. והתניא ועשה אחת], מה החילוק בין שיטת תנא קמא לשיטת רבי שמעון**

|                          |  |
|--------------------------|--|
| תירוץ א' של הגמרא        |  |
| דחיית תירוץ א' ע"י הגמרא |  |
| תירוץ ב' של הגמרא        |  |
| דחיית תירוץ ב' ע"י הגמרא |  |
| תירוץ ג' של הגמרא        |  |

## מראי מקומות (26)

### שבת קג. – קג:

### בענין "שם אחד ושתי שמות"

א[ קג. מתני' הכותב שתי אותיות – קג: בנקודתיים "א"ר יהודה מצינו שם קטן משם גדול", רש"י ותוס'.

#### בענין שם אחד ושתי שמות

ב[ לכאוי צ"ב מה שהמשנה והגמרא דנים אם צריך לכתוב "שתי שמות" או שמספיק מ"שם אחד". דלכאוי צ"ב מדוע זה חילוק, והרי עיקר הדין צריך להיות אם כתב דברים עם משמעות או בלי משמעות, ומאי נפקא-מינה אם זה א' או א' ב'.

#### בענין הכותב אותיות בלי משמעות – מחלוקת רש"י ורמב"ם

ג[ עיי' רש"י במשנה, ד"ה בין משם אחד.

ד[ עיי' רמב"ם שבת י"א **י"ג**?, ובמגיד משנה שם.

ה[ ובספר שלמי ניסן בשם אבני נזר כתב ביאור יפה במחלוקת רש"י ורמב"ם [מובא מעבר לדף]

#### בביאור שיטת רש"י

ו[ עיי' בחידושי רעק"א [בקובץ מפרשים, עמ' כז בקובץ, ד"ה בין משם אחד לשון הרע"ב], שהקשה על רש"י.

ז[ ועוד קשה, דעיי' רש"י סנהדרין ס"ב, ד"ה אחת, שסותר דברי רש"י כאן.

ח[ ותירץ את רש"י בשפת אמת קג. ד"ה שם במשנה בין.

ט[ ואותו תירוץ ביותר הסבר, בביאור הלכה סי' שמ סעיף ד' ד"ה במשקין על השולחן, מ"ובענין כתיבת אותיות שוות העתקנו לשון הרמב"ם" עד "ובענין שתי סימניות העתקנו".

#### להלכה

י[ משנה ברורה סי' שמ ס"ק כב אות ה', עד "ודע דלפי מה שנפסק".

יא[ ועיי' מנחת חינוך ח"א עמ' קעד ד"ה הכותב אות אחת כפולה.

יב[ וצריך לבאר הסברא מדוע כשזה "משם אחד" חייב גם בלי משמעות וכשזה "משתי שמות" חייב רק עם משמעות, וצ"ב.

יג[ יל"ע במי שכותב בימינו "סחורה סוג א א" וכתב בשבת רק "א א" האם חייב או לא. ועיי' בספר חשוקי חמד להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א [מובא מעבר לדף].

#### האם העושה סימניות צריך משמעות

יד[ יש לעיין מה הדין בעושה סימניות שאין להם משמעות, לדוגמא עשה נ' הפוכה [סימניות לפי הרשב"א] בלי שכתוב ליד זה כלום, או מספרים [סימניות לפי הרמב"ם] בלי שייכות לכלום. או שעשה שני סימני קריאה, או שתי נקודות בלי שייכות לכלום. האם חייב.

טו[ יש לעיין במי שעושה שלש נקודות, כזה ... או שעשה שני סימני שאלה כזה ??, האם זה נחשב לשלש או שנים סימניות, או שזה נחשב לסימן אחד?.

#### אות אחת נוטריקון האם צריך משמעות

טז[ עיי' במשנה קד: דכתב אות אחת נוטריקון נחלקו תנאים אם חייב. ויש לעיין האם האות הזו צריכה להיות עם הקשר ומשמעות למשהו, או שגם היא בפני עצמה חייב.

## שלמי ניסן בשם אבני נזר

הרמב"ם ורש"י לשיטתם

ח) ועיין באבני נזר סימן קצ"ט סק"ו שכתב דהרמב"ם דסובר דאותיות כפולות אינו חייב בלא משמעות אזיל לשיטתו במש"כ בפיה"מ דבמשכן היו כותבים על קרש ראשון א ועל קרש שני ב, ולא מצינו במשכן שתי אותיות כפולות

שבת (הבונה) קפלן, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 142הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בלי משמעות ולכן אינו חייב באות כפולה בלא משמעות, אבל אותיות לא כפולות מצינו בלא משמעות ולכן אג חייב אף בלא משמעות. אבל רש"י אפשר דס"ל דס"ל דבמשכן ג"כ היו כותבין אות אחת כפולה בסוף קרש ראשון ובתחילת קרש שני וא"כ מצינו במשכן כתיבת ב' אותיות כפולות בלי שום משמעות.

שבת (הבונה) קפלן, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 142הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין שליט"א

דף קד ע"ב

כתב אות אחת נוטריקון

כתב על שלט קונדיטוריה 'א-א'

שאלה בעל קונדיטוריה כתב שלט שהקונדיטוריה שלו היא סוג 'א-א' וכ שתי אלפין בשבת האם חייב חטאת?

תשובה נאמר במסכת שבת דף קג ע"א הכותב שתי אותיות... בין מ אחד, ופרש"י: שתיהן אלפין. והקשה הרע"א (בהגהותיו על המשנ שלא מצינו מי שיסבור שחייב על שתי אותיות שאין להם שום משמע והוכיח שדעת הרמב"ם שהכותב א א פטור כיון שאין לזה כל משמעות. וזו שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 476הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בביאור הלכה (סימן שמ ס"ד ד"ה במשקין) שציין למחלוקת הראשונים אם חייב על כתיבת א' א'.

ולכאורה כיום בימנו ישנה משמעות ל- 'א-א' וכגון כשאומרים שהסחורה משובחת והיא 'א-א', ויש מקום לומר שהרע"א יודה שחייב בכתיבה זו. אולם נראה דגם בימנו אין 'א-א' מילה מורכבת כגון אב וגג שהם אותיות מורכבות ההופכות להיות שם אחד חדש, משא"כ 'א-א' שאינם מבטאים מילה מורכבת חדשה, כי אם פעמיים א' א' ואין זה ב' אותיות של משמעות מחודשת, וראיה לכך שהרצא לומר שאדם זה הוא אב לבנו אינו אומר לו זהו אלף בית של בנו, אלא אומר אב, משא"כ אלף אלף שמבטאים אותו אלף אלף.

אלא דעדיין צ"ע דאם נאמר דבעינן מילה מורכבת ואם כותב 'א-א' פטור אף על פי שאנו מבינים שהכוונה היא לסוג משובח, אם כן למה כתב רש"י בדף קד ע"ב 'כתב אות אחת נוטריקון פטור', וכתב רש"י שכתב אות אחת והניח נקודה עליה פטור, שיכתוב חידוש גדול יותר שגם הכותב נ"י שפירשו "נרו יאיר", פטור, מכיון שהוא ראשי תיבות ולא מילה מורכבת, וצ"ע.

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 477הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (27)

### שבת קג:–קד.

### בענין "סתום ועשאו פתוח"

א] קג: בנקודתיים א"ר יהודה מצינו שם קטן – קד. אלא שכחום וחזרו ויסדום. ורש"י ותוס'.

#### מדוע הגמ' משווה דין שבת לדין ספר תורה

ב] יש לעיין מדוע הגמ' משווה דין שבת לדין כתיבת ספר תורה, דלכאוי יש מקום לחלק ביניהם, שלס"ת צריך כתיבה מדויקת דוקא, אבל לגבי שבת העיקר שיבינו את הכתוב.

ג] עוד צ"ב, מדוע הגמ' מוכיחה מר' יהודה בן בתירא שרמז ניסוך המים במ' פתוחה, והרי לכאוי שם זה רק רמז, ומה הראיה מזה לכתיבה רגילה, וצע"ג.

ד] ועיי' בספר ברכת אברהם בסוגיין [במסגרת]

ז) ואשר נראה מוכח מזה, לדעת המקשן שמ"ס פתוחה או סתומה, אין צוה דין זה לכונן כתיבת ס"ת ותפילין ומזוזות, אלא שזה אום אחרת בלשון הקודש, וכאילו היו קוראין זה באופן אחר, כמו אלף ועין, או ח' וכ', וכמו שאנו קוראין צ' שאינה דגושה כמו ו"ו, אבל ברור שזו אום אחרת, לכן הקשה, שמאחר שר"י כתב שם משמואל, והקפיד צוה שיהא חיבה בלשון הקודש, א"כ הרי בלשון זה לא מצינו חיבה כזו, דל"ה אום כלל, אם נכתב כן בסוף המיבה, וא"כ צע"כ מוכח מתוך הכתב שאין כאן אלא מקצת חיבה, והרי ר"י פוטר צוה.

ולכן אמר רב חסדא זאת אומרת סתום ועשאו פתוח כשר, הרי שמוזה היה לו הכרח לחדש שהם אומת האותיות, ואין סיבה לפסול אות גם בסת"ס, שהרי אין לנו הלכה מיוחדת לגבי האותיות, שנס"ת יהיה אות אחרת מבכל כתיבה, רק שצעיין כתב אשורית, אבל אין צוה דין מיוחד לכתוב המיבות באופן מיוחד.

שבת ב ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 216הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ג) לפ"ז שפיר הקשו מנרי"חא דצעיין כתיבה תמה, שגם שם לא נחדש כתיבה אחרת מבכל מקום, רק נאמר שמעכב שמהא כתיבה תמה ולא פגומה, ולא דברים הדומין באופן שיהא מובן שרואה לומר חיבה מסוימת שאינה כתובה כראוי, רק שאפשר להצין שטעה הסופר בדבר הדומה לדבר אחר, שהרי נאמר בכלל כתיבה תמה גם אותיות שהן לגמרי אות אחרת, וצע"כ גם ענין כפופין פשוטין, וגם ענין פתוחין סתומין, הן בכלל אומת הספרות, שהן באופן שנכתב בטעות אות אחרת.

לפ"ז גם מתורץ מה שהקשינו, שעכ"פ–רמז בודאי אפשר לדרוש, כיון שיש צוה תוכן של מ"ס ע"י קופי

שבת ב ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 216הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

חיבות, וכילד מוכח מריב"צ שמ"ס סתומה ג"כ כשרה באמצע המיבה. אבל לפי המבואר שס"ל דפסול משום דנחשב אות אחרת, נמצא שאין רמז למי"ס ע"י שמחיל צמ"ס סתומה, כי אין אות כזו בתחילת המיבה.

שבת ב ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 216הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

#### מה פירוש שלא יכתוב אלפין עיינין

ה] עיי' רש"י ד"ה אלפין עיינין.

ו] ולכאורה קשה מהיכי תיתי שיכתבו כן, והרי זה שגיאת כתיב.

ז] עיי' רשב"א ד"ה שלא יכתוב.

ח] וצל"ע ליישב שיטת רש"י.

#### מנצפ"ך צופים אמרום

ט] יל"ע האם הצופים חידשו את אותיות מנצפ"ך הסופיות או הפשוטות.

י] ועיי' רשב"א מגילה ב: ד"ה ועוד האמר רב חסדא.

## מראי מקומות (28)

### שבת קד:

### בענין "כתב שאינו מתקיים"

א[ קד : מתני' הכותב שתי אותיות – עד הגמ' "כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר".

#### החקירה הגדולה

##### חקירה מדוע כתב שאינו מתקיים אינו חייב

ב[ יש לחקור מדוע כתב שאינו מתקיים אינו חייב, ושלשה צדדים בדבר :

1 - האם מחמת דין בהלכות שבת, שאין כאן "מלאכת מחשבת", [וא"כ ה"ה יהיה לענין שאר מלאכות שבת, שצריך שיהיו מתקיימים].

2 - או שזה דין במעשה "כתיבה" שאין כאן מעשה כתיבה, [וה"ה יהיה לענין כתיבת גט וסת"ם].

3 - או שזה דין כללי בתורה, שכל דבר שאינו מתקיים אינו נחשב למציאות, כיון שהוא זמני ולא קבוע, [וה"ה יהיה לגבי כל המצוות והעבירות שבתורה. לדוגמא: אדם שיתפור כלאים בתפירה שאינה מתקיימת, לא יעבור באיסור. וכן אדם שיחבר מזוזה לקיר בדבק שאינו מתקיים, לא יקיים מצות מזוזה].

##### הבהרה בדין מלאכת מחשבת

ג[ למושג מלאכת מחשבת יש ג' פירושים :

1 - שיחשוב על מה שעושה [רש"י חגיגה י' : ד"ה מלאכת].

2 - מלאכה חשובה [רשב"ם בבא בתרא נה : ד"ה במסכת].

3 - מלאכת אומנות [רש"י ביצה יג : ד"ה אלא מאי].

ומה שכתבנו צד שהטעם לפטור כתב שאינו מתקיים הוא משום שאין כאן מלאכת מחשבת, יכול להתאים לפירוש 2 או 3 במלאכת מחשבת, ולא לפירוש 1.

#### ראיות ונפקא מינות לבירור חקירה זו

##### דברי הרשב"א

ד[ ע"י בגמ' שבת קטו. מ"דתניא היו כתובין תרגום" – עד "אמר ר' יוסי מעשה".

ה[ ובגמ' שבת קטו : מ"בעא מיניה ריש גלותא מרבה" עד "אבל הכא כון דלא מיקיים לא".

ו[ וע"י רשב"א שם ד"ה הא דאמרין הני מילי.

##### דין "כתב שאינו מתקיים" בכתיבת גט

ז[ ע"י במשנה גיטין יט.

##### דין "אינו מתקיים" בשאר מלאכות שבת

ח[ ע"י רמב"ם הלכות שבת פרק ט' הלכה יג, ובמגיד משנה שם. ומקורו מהמשנה שבת קב :

ט[ אמנם ע"י רש"י קב : ד"ה בשבת, שפירש באופן אחר.

י[ האם זה מלמד אותנו בקשר לחקירה דלעיל.

##### דין אינו מתקיים בתפירת כלאים

יא[ רמב"ם הלכות כלאים פרק י' הלכה כד, ובפי' הרדב"ז שם.

יב[ ע"י ברא"ש מסכת נדה פרק ט' הלכות כלאי בגדים ס"י יז שכתב "והוא שקשרן".

יג[ האם זה תלוי בחקירה דלעיל.

##### האם צריך לכתוב גם על נייר המתקיים או רק בדיו המתקיים

יד[ ע"י רמב"ם שבת יא טו ומגיד משנה שם, דבשבת בעינן גם נייר המתקיים.

טו[ ע"י רמב"ם גירושין ד' א' לגבי גט שלא הזכיר שצריך נייר המתקיים.

טז[ בביאור הדבר, ע"י פרי חדש אבן העזר ס"י קכד ס"ב ד"ה ועל העליון, וס"י קכה ס"ד ד"ה ויש לדקדק בענין הדפוס.

## מראי מקומות (29)

### שבת קד:

בענין "כתב שאינו מתקיים" [ב]

כמה זמן זה כתב שאינו מתקיים

יש לחקור כמה שיעור הזמן של "כתב שאינו מתקיים"  
א] יש לדון כמה זמן צריך להחזיק הכתב כדי שייקרא "כתב המתקיים".

### הכותב במי פירות

ב] כתוב במשנה הכותב במשקין ומי פירות פטור, ועי' רש"י ור"י מלוניל מה הם "משקין" ומה הם "מי פירות". ויש לעיין מדוע הסבירו הראשונים דוקא כך.  
ג] ויש לבדוק במציאות כמה זמן זה מחזיק כתיבה במי פירות, ולפי"ז נדע ששיעור זמן זה עדיין נחשב כתב המתקיים.

### הכותב באבק דרכים

ד] כתוב במשנה הכותב באבק דרכים פטור, ועי' רש"י, ורע"ב. ויל"ע כמה זמן זה מחזיק בדרך כלל.

### כתיבה במשכן

ה] הנה מלאכת כותב נלמדת מהמשכן, ויל"ע לכמה זמן היו צריכים שהכתיבה תחזיק מעמד. ועי' בתורה חומש במדבר ט' יז-כג.

### מחלוקת הראשונים במשנה הראשונה בפרק הבונה

ו] עי' במשנה קב: זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב.  
ונחלקו הראשונים בהבנת משנה זו

- 1 - עי' רש"י על המשנה שם קב: ד"ה כל העושה. וביתר בהירות ברש"י על הרי"ף לו. מדפי הרי"ף ד"ה ומלאכתו.
- 2 - עי' ברמב"ם הלכות שבת פ"ט ה"יג, ובמגיד משנה שם.
- 3 - עי' ריטב"א החדשים קב: ד"ה זה הכלל.

ז] יש להתבונן, כמה זמן צריך שיתקיים לפי רש"י, לפי הרמב"ם, ולפי הריטב"א.

### שיטת המשנה ברורה שגדר מתקיים הוא "מתקיים על יום השבת"

ח] עי' שו"ע סי' שג סעיף כו, ומשנה ברורה ס"ק פ"ב, ושער הציון ס"ק ס"ח.  
ט] ולכאורה יל"ע האם הכוונה שיחזיק 24 שעות, או שיחזיק מרגע הכתיבה עד סוף שבת.  
י] עוד יל"ע מה הסברא והטעם בזה.

### המנחת יצחק הביא ראיה לדברי המשנה ברורה מדין "כוחלת"

יא] עי' במשנה שבת צד.  
יב] ועי' בגמ' שבת צד: למטה "גודלת כוחלת ופוקסת" – עד צה. "כוחלת משום צובעת".  
יג] ועי' בעין משפט על גליון הגמ' צה.  
יד] עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' טו [מובא במסגרת]

### שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' טו

והנה הא ודאי דלכחול עיני' הוי דבר שאינו מתקיים... וקשה דא"כ מאי טעמי' דר"א דמחייב חטאת, ומכ"ש דקשה על גדולי הראשונים דפסקו כוותי', ועוד קשה דאף לפי גירסא שלנו בש"ס דנדחה הטעם דכוחלת משום כותבת, היינו משום דמקשה וכי דרך כתיבה בכך, אבל לא מקשה משום דהוי דבר שאינו מתקיים ע"ג דבר שאינו מתקיים, הרי ש"מ דאי משום הכי לא קשה, וטעמא מאי. ובזה נראה לומר... דעכ"פ מתקיים ליום השבת, ולשיטת הרמב"ם הוי זה בכלל מתקיים כנ"ל.

### בענין מחלוקת המנחת יצחק והמנחת שלמה בענין "עט הרופאים" שנמחק אחרי שלשה ימים

#### הקדמה

בשנת תשל"ז עורר הרב לוי יצחק הלפרין, מהמכון הטכנולוגי לבעיות הלכה, שבבתי חולים יש בעיה עם כתיבה בשבת, כיון שישנם מקרים שאינם פיקוח נפש ממש, אבל נחוץ מאד לכתוב את המידע הרפואי. והנה הנוהל בבתי חולים דתיים היה, שהיה גוי שאמור להתלוות לביקור הרופאים ולכתוב את כל המידע, אבל למעשה במציאות זה לא היה פרקטי

שהרופא יהיה תלוי בכל כתיבותיו בגוי, ובמציאות הרופאים היו כותבים בעצמם בשבת. ולכן הרב הלפרין הציע שיכתבו בעט שאמור להמחק תוך שלשה ימים [כדי שאם יהיה יומיים ר"ה ושבת זה יחזיק מעמד עד אחרי שבת] שזה כתב שאינו מתקיים, ובמוצ"ש יעתיקו לכתב רגיל, ובצירוף קולות נוספות\* רצה להתיר לכתוב בזה. והתעורר ויכוח בין המנחת יצחק לבין הג"ר שלמה זלמן אויערבאך צ"ל, האם ג' ימים זה כתב המתקיים או לא.

\* [הקולות: יש פוסקים המתירים לעשות איסור דרבנן לצורך חולה. יש פוסקים שסוברים שכתבה בשפת לע"ז וכן "כתב יד" המקובל בימינו זה רק דרבנן. וגם שבלא זה היו הרופאים נכשלים באיסור דאורייתא]

### שיטת המנחת יצחק [שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' יג]

אל כבוד ידי"נ הגאון האדיר וכו' כש"ת מוה"ר שלמה זלמן אויערבאך שליט"א... דברנו אודות אם יש איסור דאורייתא בכתבה בשבת שאינה מתקיימת רק ג' ימים..., וראיתי שלפי המבואר ברמב"ם אם מתקיימת רק ליום השבת לבד יש חיוב דאורייתא וכדלהלן.

דהנה ז"ל הרמב"ם (ה' שבת פ"ט ה"ג)... ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר ע"ג ברזל או נחושת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום, וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור עכ"ל, והפ"י הפשוט הוא שאינה מתקיימת יום השבת אז דוקא פטור, דהנה אף שהרב המגיד שם ציין מקורו למתני (שבת ק"ב ע"ב) דאיתא שם, זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב ע"כ, ושם פירשו רש"י והר"ן והרע"ב ושאר מפרשים, דתיבת בשבת, אעושה מלאכתו קאי, וכאלו תנא כל העושה בשבת ע"י בר"ן שם, אבל עדיין קשה דלמה ליה לתנא לתני בשבת, הרי המתניתין וכל המסכת מיירי בשבת, ובהגהות וחיידושים למהר"א הורו"ק (בש"ס ווילנא) כתב דבא לדיק דבשיעור קטן בעינן כולו בשבת ולא רק גמר מלאכה עיי"ש, ובתוס' חדשים על המשניות כתב בשם פרי חדש דקאי על הסיפא היינו שמלאכתו מתקיימת ונגמרת בשבת שלמחר אינו עתיד להוסיף עליה (היינו לפי מה שפירשו רש"י ור"ן הא דמתקיימת בשבת) עיי"ש... אבל איך שיהיה, כל זה אי אפשר לומר אלא במתני, אבל לא בהרמב"ם דמייירי בפטור כנ"ל, ועל כרחך הפירוש בדבריו דדוקא אם אינה מתקיימת בשבת שעשה המלאכה אז דוקא פטור, אבל אם מתקיימת יותר חייב, וחייב שייך במלאכה דאורייתא, ולדידיה כן הפירוש גם במתניתין, ואז אין צורך לדוחקים הנ"ל. וא"כ כיון שכתב הרב המגיד שם, דזה נלמד מן הכותב בשבת עיי"ש, ועי"ע בדבריו (פ"א ה"ו) הרי זה בא ללמד ונמצא למד, דגם במלאכת כותב אם מתקיים רק לאותו שבת חייב...

והנה גם שאר גדולי הראשונים אף דלא למדו כן הפ"י במתני דהנ"ל, אבל י"ל דבנוגע לדינא מודים להרמב"ם, רק במתני ס"ל דוחק לפרש כהרמב"ם, דה"י צ"ל מתקיימת ליום א', לכן פירשו כנ"ל, וביותר כעין נד"ד, יש משום שכתב בח"י הרשב"א שהביא המ"ב בביאור הלכה (סי' ש"מ), דלענין חיוב שבת לא בעינן שיכתוב במה שמתקיים לעולם, אלא דמקיימו קצת עד שדרך של בני אדם לכתוב בהם דברים שאין עשויין לקיימן לעולם, אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן, לענין שבת מלאכת מחשבת היא, ולא בעינן שיתקיים לעולם כדיו, וכעין זה מוכח ג"כ דעת התוס' עיי"ש, והרי זה ממש כעין נד"ד, דדרך הרופאים או שאר בני אדם להשתמש בכה"ג לזכרון עד שיעתיקו משם למקום הצורך להם, ואין מלאכת מחשבת יותר מזה...

מכל הנ"ל נראה להוכיח דבמתקיים עכ"פ יום א' והוא מלאכת מחשבת שלא ישכח יש חיוב דאורייתא.

ולא אכחד מתחת לשוני כי צ"ע גדול לי דברי הרמב"ם שלא חילק באיזה זמן של היום עשה המלאכה בשבת חייב, וכי אם לא עשה רק קרוב לבין השמשות, דליכא רק שעה מועטת עד הלילה, נאמר דמכל מקום יהיה חייב אם מתקיימת רק עד אחר שבת, ואף דברמב"ם כתב זה על הפטור, וכלל לפטור באיזה זמן מן היום אם אינה מתקיימת עד אחר השבת, אבל מקורו הוא מן המתני, ושם איתא על החיוב, ואם הפירוש כדברי הרמב"ם כנ"ל יוקשה. אבל מ"מ נראה שכן הוא דעתו...

והנה אחר כתבי כל הנ"ל, ראיתי דאף דהמ"ב שם (בסי' ש"מ) לא הביא את דברי הרמב"ם הנ"ל, אבל דברי תורה המה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, והביאו (בסי' ש"ג סעי' כ"ו שער הציון אות ס"ח), וז"ל... עכ"ל, הרי כתב בפירוש דלהרמב"ם גם אם מתקיים על יום השבת לבד הוי בכלל מתקיים וחייב מדאורייתא.

### שיטת המנחת שלמה [שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות יא, תשובה שכתב למנחת יצחק]

אף שלכאורה היה נראה שהטעם דצריכים דוקא כתיבה המתקיימת הוא משום דבעינן דומיא דמשכן וכיון דכתיבה היתה שם כדי שלא יתחלפו סדר הקרשים היו ודאי מקפידים שיתקיים לזמן מרובה ולא סגי כלל במה שיכול להתקיים רק בשבת או ליום אחד בלבד, וכן נראה מלשון הרמב"ם בפ"א מהל' שבת ה"ו עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו וכו' ולא הזכיר כלל שיעור של לא פחות מיום אחד (כמו שכתב בתחילת דבריו), אך כנים הם דבריו שמהרמב"ם והמ"מ בפ"ט ה"ג משמע דשפיר חייב אם מתקיימת בשבת... גם ראיתי במשנ"ב בשעה"צ סי' ש"ג אות ס"ח דסובר נמי בדעת הרמב"ם דלא פטור אלא כשאינו מתקיים כלל אפילו יום אחד, אך אעפ"כ אין אני נמנע להעיר קצת.

1 - מהרשב"א בשבת קט"ו המובא בביאה"ל סי' ש"מ סעיף ד' ד"ה במשקין נראה שסובר דאף שאין צריכים שיתקיים לעולם אבל צריכים עכ"פ שיתקיים זמן חשוב כיון דקרי ליה ספר זכרונות ואין רגילין כלל לכתוב לזכרון בדיו או על דבר שמתקיים רק יום אחד ולא יותר, ומסגנון הדברים משמע שגם המשנ"ב [כלומר: הביאור הלכה] הבין כן, ועיין גם בנשמת אדם כלל כ"ד ד"ה אבל שכתב "דהא אין דרך לכתוב אלא כדי שיעמוד לזמן מרובה".

2 - גם הכותב בדיו על עלה של בצל וחזרין דתניא דפטור מפני שאינו מתקיים חושבני דיכול שפיר להתקיים יום אחד ואולי גם ג' או ד' ימים ואפ"ה פטור.

3 - גם פסק השו"ע שם סעי' ה' שמותר לרשום בצפורן על קלף מפני שאינו מתקיים אף שעיינו ראות דביום אחד ודאי יכול להתקיים.

4 - וכן נראה גם ממ"ש הרמב"ם בהט"ז הכותב על בשרו חייב אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק, וחושבני דכוונתו היא כיון שהיה מת היה מתקיים ורק מפני שהוא חי וחם לכך החמימות מעברת, והרי עיינו ראות שהחמימות אינה מעברת דיו וסיקרא תוך יום אחד כי אם לאחר זמן ואפ"ה כתב הרמב"ם דאינו מתקיים (אך אפשר דכוונתו לחייב אף אם כתב כתיבה קלה שהחמימות מעברת אותה תוך יום אחד).

דעת הארחות שבת בנידון זה

ע"י ארחות שבת פרק טו סעיף כט ובהערה מז.

# מראי מקומות (30)

## שבת קד:

בענין "כתב שאינו מתקיים" [ג]

כמה סוגי כתב שאינו מתקיים

### חקירה - מה נקרא כתב שאינו מתקיים

א[ הנה לכאורה יש חמש סוגי כתיבות שיכולים להכלל בשם "כתב שאינו מתקיים", ואלו הן, [מן הקל אל הכבד]:

- 1 - כתב שאינו מתקיים מצד עצמותו, כגון מי פירות.
- 2 - כתב שאינו מתקיים מחמת סיבה חיצונית טבעית, כגון שבטוח שיבא גשם או שמש וימחקנו.
- 3 - כתב שמצד עצמו הוא מתקיים, אלא שיש דין למחוק אותו, כגון הכותב פרשת סוטה.
- 4 - כתב שמצד עצמו הוא מתקיים, אלא שמצד יעודו של החפץ זה מיועד למחיקה, כגון כתיבה על גבי עוגה, שיעודה לאכילה, או משחקי ילדים מסוימים שהדרך לכתוב ולמחוק כל פעם.
- 5 - כתב שאין שום סיבה למחוק אותו, אלא שהאדם הכותב מתכוון למחקו לאחר זמן קצר. ויש לדון האם כל חמשת הסוגים האלו נקראים "כתב שאינו מתקיים", או רק חלק מהם.

### אבק דרכים

ב[ מבואר במשנה שהכותב באבק דרכים הרי זה כתב שאינו מתקיים. ויש לעיין לאיזה סוג מהסוגים הנ"ל זה שייך.

ג[ ועיי' רש"י ד"ה באבק דרכים. ועיי' רע"ב ד"ה באבק דרכים. ועיי' תפארת ישראל על משנה זו אות מג.

ד[ עיי' מנחת חינוך ח"א עמ' קסז מלאכת צובע אות ב'.

### הכותב על בשרו לביאור הרמב"ם

ה[ מבואר במשנה דהכותב על בשרו חייב, וצ"ב לכאוי' הרי זה כתב שאינו מתקיים.

ו[ ועיי' רמב"ם הל' שבת פי"א הט"ז מה שביאר בזה.

### הכותב על קלף של עיר הנדחת, וכותב מגילת סוטה בשבת

ז[ עיי' מנחת חינוך ח"א עמ' קעו מלאכת כותב אות יג.

ח[ עיי' שו"ת מנחת יצחק להג"ר יעקב יצחק וייס זצ"ל גאב"ד העדה החרדית, חלק ז' סי' יג [מובא במסגרת]

### שו"ת מנחת יצחק חלק ז סימן יג [בשם ספר חמדת ישראל]

בספר חמדת ישראל מהגאון ר' מאיר דן פלאצקי ז"ל, והוא בקונטרס נר מצוה (במלאכת שבת אות כ"א), כתב שם (מלאכת כותב) במה דמסתפק המנ"ח, אם כתב על קלף של עיר הנדחת אם חייב משום כותב, כיון דכותב על דבר שאינו מתקיים, וכתב הגאון הנ"ל דכיון דבשבת אסור לשרפו ולאבדו, א"כ היום הוי בגדר דבר המתקיים עיי"ש, והיינו דבמה שמתקיים רק לאותו שבת הוי דבר המתקיים לחיוב כותב כנ"ל.

ועוד כתב שם בכותב מגילת סוטה בשבת דאף דלמחיקה עומדת, מ"מ הוי כותב גמור, דהא דאינו חייב בכותב כתיבה שאינה מתקיימת היינו במקום שאין תכלית בהכתיבה, אבל הכא דהמצוה כך היא שיהי' כתיבה וימחק אותה אח"כ פשיטא דחייב משום כותב דהוי מתקן גמור בכתיבה, וכתיבה זו כך דרכה וחובתה נראה ברור דהוי כותב גמור, והבן, עכ"ל.

## אותיות הכתובים על חודי הספרים האם נחשב לכתב המתקיים או לא

[ט] עיי' שו"ת הרמ"א סי' קיט [מובא במסגרת]

### שו"ת הרמ"א סימן קיט

אשר שאלתם ממני אם מותר לפתוח או לנעול בשבת ספר הכתוב עליו מבחוץ אותיות כדרך שכותבין על הספרים מבחוץ שם הספרים... קי"ל סוף הבונה [שבת קד:] כתב במשקין במי פירות באבק דרכים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור, וידוע דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מתלת כדאיתא סוף האורג [קז.] ובנדון זה אע"ג דאינו מתקיים כתב זה מ"מ הוה כתיבה ומחיקה, עכ"ל.

[י] עיי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' רי [מובא במסגרת]

### אבני נזר או"ח סי' רי

יג) כתב הרמ"א וזה לשונו: ...דבפרק הבונה כתב במשקין וכו' ובכל דבר שאינו מתקיים פטור. וידוע דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. ובנידון זה אף על גב דאינו מתקיים כתב זה וכו'. והנה מבואר דרמ"א סבירא ל' דחשיב דבר שאינו מתקיים הואיל ועשוי לפתוח ולנעול. וכל הפלפל אם יש בזה איסור מדרבנן, דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. והלבוש [או"ח סי' שמ סעיף ד] שכתב [שהפותח ספר כזה] דקרוב לחיוב חטאת ס"ל דלא נקרא אינו מתקיים אלא אם נסתר מאליו. לא מה שהוא נסתר על ידי מעשה פתיחתו. וגדולה מזה כתב הרמב"ם ז"ל [פ"א הט"ז] בכותב על בשרו דאף שחמימות הבשר מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק עד כאן לשונו. כל שכן זה שמחמת מעשה פתיחתו נמחק:

### **ראיה מדין הקולעת שעה**

יא) עיי' במשנה שבת צד:

יב) עיי' בגמ' שבת צד: מ"וכן הגודלת" [שורה 4 מלמטה] עד צה. "שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא".

יג) ועיי' תוס' צד: ד"ה וכי דרך.

יד) ועיי' אבני נזר או"ח סי' רי [מובא במסגרת]

### אבני נזר או"ח סי' רי

טו) אך בתוס' (דף צ"ד ע"ב) גבי גודלת משום אורגת דפריך וכי דרך אריגה בכך. וכתבו התוס' ואף על גב דקולע נימין חשיב אריגה הכא אין סופה להתקיים שעומדת לסתירה עד כאן דבריהם. ואף שאם קושרת סוף גידול שער אינו נסתר מאליו רק שבעצמה סותרת וסורקת וחוזרת וקולעת אף על פי כן חשיב אינו מתקיים. ואף שעל ידי מעשיו. וגם חוזרת וקולעת אף על פי כן חשיב אינו מתקיים.

### **כתיבה על גבי עוגה – האם נחשב לכתב המתקיים או לאו**

טו) עיי' בחזו"א או"ח סי' סא סק"א, מתחילת הסעיף עד שורה 8 "ואת"ל דעוגה".

טז) עיי' פרי מגדים אשל אברהם סי' שמ ס"ה.

## מראי מקומות (31)

### שבת קד:

בענין "כתב שאינו מתקיים" [ד]

האם כתב שאינו מתקיים זה "פטור אבל אסור" או שמותר

### האם זה אסור או מותר

א[ כתוב במשנה הכותב במשקין וכו' פטור. ויש לדון האם כתב שאינו מתקיים זה "פטור אבל אסור" או שזה מותר, או שיש מקרים כאלו ויש מקרים כאלו.  
ב[ עיי בגמ' קז. "אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור".

### כתיבה במים ובעפר המדולדל

ג[ עיי חידושי הר"ן ד"ה כתב במשקין במי פירות, בשם הרא"ה.  
ד[ עיי חידושי הריטב"א ד"ה כתב במשקין, שחלק על דעת הרא"ה.  
ה[ יש להתבונן מה הפשט "עפר נגוב" ו"עפר המדולדל".  
ו[ האם תוכל למצוא נפקא מינות להלכה בין הרא"ה לריטב"א.

### הכרעת הפוסקים במחלוקת הרא"ה והריטב"א

ז[ עיי שו"ע סי' שמ סעיף ד', ובמשנה ברורה ס"ק יח-כב [הערה: ס"ק כב הוא ארוך מאד ולכן מומלץ לראות רק עד אות ב', שזה יוצא בסוף העמוד של המשנ"ב].

ח[ האם לדעתך מותר לכתוב עם מלח על השולחן.  
ט[ האם לדעתך מותר לכתוב כמין אותיות ממקלות ארטיק או בייגאלך המונחים על השולחן ואינם מחוברים.

### כתיבה במים

י[ עיי בגמ' קד: מ"ובכל דבר שהוא רושם לאתווי" וכו' עד "ובשיחור כשר", וברש"י.  
יא[ ולכאוי צע"ג איך יתכן שמי גשמים חייב חטאת, והרי אפילו מי פירות אינו חייב חטאת.  
יב[ ועיי מאירי קד: ד"ה יתבאר במקומו, מה שביאר בזה.  
יג[ ועיי שער הציון סי' שמ ס"ק כח. ולכאוי דבריו צ"ע.

### כתיבה באדים

יד[ עיי משנ"ב ס"ק כ' לגבי כתיבה באדים.  
טו[ האם לדעתך דין זה תלוי במחלוקת הרא"ה והריטב"א. ועיי שער הציון ס"ק כח מה שכתב בזה.

### לרשום בצפורן על הספר

טז[ עיי שו"ע סי' שמ סעיף ה' ומשנה ברורה ס"ק כג-כה.  
יז[ וצ"ע מדוע זה מותר, והרי לכאוי זה אמור להיות פטור אבל אסור. ועיי ביאור הלכה ד"ה מותר [עד "ודבר ברורי"].  
יח[ וצ"ע לפי זה, האם כל תרי דרבנן יהיה מותר, למשל הכותב ביד שמאל בכתב שאינו מתקיים?

### עשיית צורת אותיות באצבעותיו

יט[ עיי חוט שני ח"א עמ' קנח. [להעתיק כל הקטע שכותרתו "צורות אותיות באויר" וכו']

כ[ עיי ארחות שבת פרק טו סעיף לב והערה נב.

### עשיית צורות ע"י צל

כא[ ועיי בחוט שני ח"א עמ' קנח [להעתיק ד"ה ונראה שמותר, וד"ה מ"מ י"ל, וד"ה ונראה שאסור].

כב[ עיי ארחות שבת פרק טו סעיף לד והערה נד.

כג[ וצ"ב במה נחלקו החוט שני והארחות שבת.

### פרטי דין נוספים בכתיבה

כב[ הליכה בנעל שחקוקות אותיות על סוליתה - עיי ארחות שבת פרק טו סעיף לג והערה נג.  
כג[ ויל"ע במה שנקט שזה כתב שאינו מתקיים, האם זה מדובר גם כשהולך על אדמה רטובה, שכשתתיבש לכאוי הצורה תשאר חקוקה באדמה באופן המתקיים.  
כד[ ועיי בספר תורת ההלכה שבת קד: [עמ' קסג] שכתב דאם זה ילד שנהנה מכך שנשאר סימנים על הקרקע, אסור.

כה[ הכותב אותיות באבק על רכב נטוש, יל"ע מה דינו [חייב, פטור, מותר].

## מראי מקומות (32)

### שבת קד:

#### בענין "אות אחת בטבריא ואות אחת בציפורי"

##### המשנה [קד:]

[א] עיי' ברישא של המשנה - "על שני כותלי זויות ועל שני לווחי פינקס והן נהגין זה עם זה חייב".  
[ב] עיי' בסיפא של המשנה "אחת בארץ ואחת בקורה כתב על שני כותלי הבית על שני דפי פינקס ואין נהגין זה עם זה פטור".  
[ב-1] בביאור המילה "בקורה" עיי' בתפארת ישראל על המשניות.  
[ג] יש לעיין מה נקודת החילוק בין הרישא לסיפא, ועיי' היטב ברש"י על הרישא והסיפא.

##### הגמרא

[ד] בגמרא קד: מ"א"ר אמי כתב אות אחת בטבריא עד "תנא הגיה". וברש"י.  
[ה] תוס' ד"ה התם מחוסר מעשה. ויל"ע מה כוונתם בתירוץ.

#### מחלוקת הראשונים בדין אות אחת בטבריא ואות אחת בציפורי

##### שיטת רש"י

[ו] עיי' רש"י ד"ה מחוסר מעשה דקריבה.  
[ז] ולכאוי' יל"ע ומה בכך שיכול לקרבן, הרי סוף סוף כעת הן מופרדות, ואיך מתקיים כאן הדין של "נהגין זה עם זה".  
[ח] עוד יל"ע לפי רש"י מי שיקרב את ב' האותיות הללו זה לזה, האם יעבור.

##### שיטת הרמב"ם

[ט] עיי' רמב"ם הלכות שבת פרק י"א הלכה י"ב, ועיי' מגיד משנה שם.  
[י] ויש לעיין מהי נקודת החילוק בין רש"י להרמב"ם

##### שיטת רב האי גאון

[יא] עיי' בריטב"א החדשים (ד"ה כתב אות אחת) וברשב"א (ד"ה כתב אות אחת) שהביאו שיטת רב האי גאון.  
[יב] יל"ע במה נחלק רב האי גאון עם רש"י והרמב"ם.  
[יג] יל"ע לפי רב האי גאון, אם אדם אחד יכתוב שני אותיות על שני דפין מרוחקים, ואדם שני יקרבם זה לזה, מי יעבור, האם הראשון, או השני, או שניהם כן, או שניהם לא.

##### שיטת הרשב"א

[יד] עיי' ברשב"א (ד"ה כתב אות אחת) בפירושו הראשון.  
[טו] ולכאוי' צ"ב, כיון שזה על אותו מגילה, לכאוי' פשיטא שחייב. ועיי' שיירי קרבן על הירושלמי כאן [מובא במסגרת]

#### שיירי קרבן על הירושלמי שבת פרק י"ב הלכה ד

וא"ת לפי שיטת הרשב"א שכתב באותה מגלה פשיטא דחייב ומאי קמ"ל רבי אמי, יש לומר דקמ"ל אע"ג שהפסיק ביניהם אפילו הכי חייב.

טז] ולכאוי' יל"ע לפי שיטת הרשב"א, מדוע מקשה הגמ' והתנן כתב על שני כותלי הבית, הרי לכאוי' אין כל שייכות בין שני הנידונים.

##### אות על גבי אות

[יז] עיי' ביאור הלכה סי' שמ, מעמ' קצ שורה 3 מלמטה, "ובענין נהגין" עד עמ' קצא "ועיין בירושלמי".  
[יח] ולכאוי' יל"ע מה הצד לחייב באות על גבי אות, והרי אין הם נקראים יחד.

#### חידושו של השפת אמת בשתי אותיות המשלימות כל אחת מילה אחרת

[יט] עיי' שפת אמת קד: ד"ה שם במשנה כתב.  
[כ] ויל"ע האם דינו תלוי במחלוקת רש"י ורב האי גאון.

# מראי מקומות (33)

## שבת קד:

### בענין ספר שכתוב אותיות על חודי הדפים

#### א] שו"ת הרמ"א סימן קיט

הקדמה: תשובת הרמ"א הוא הפוסק הראשון שדיבר על זה, וכל הפוסקים שאחריו נשאו ונתנו בדבריו. וכן ישנם נושאים נוספים שנלמדים מכאן, כגון קירוב 2 חלקי דף קרוע, פאזל, ופתיחת אריזות. לכן בסוגיא זו תשובת הרמ"א היא כעין "גמרא", וראוי ללומדו בעיון. כדי להקל על המעיין חילקנו את התשובה לסעיפים עם כותרות]

#### 1 - [השאלה]

אשר שאלתם ממני אם מותר לפתוח או לנעול בשבת ספר הכתוב עליו מבחוץ אותיות כדרך שכותבין על הספרים מבחוץ שם הספרים. ואיכא למיחש בזה משום מוחק וכותב בשבת, דהרי כשפותח לא יכולין לקרות האות עוד עד שיחזור וינעלנו, עכ"ל שאלתך.

#### 2 - [צדדי האיסור]

נראה דיש לדקדק בהא טובא, דהא קי"ל סוף הבונה [שבת קד:] כתב במשקין במי פירות באבק דרכים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור, וידוע דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מתלת כדאיתא סוף האורג [קז]. ובנדון זה אע"ג דאינו מתקיים כתב זה מ"מ הוה כתיבה ומחיקה,

ולא מהני אם הוי מחיקה מה שחזור ונועלו וכותבו. דאדרבה משום זה מגרע גרע, דאטו משום דתירתי קא עביד עדיף טפי, ומי שמוחק וחוזר וכותב לא יתחייב...

ומכא מלאכה שאינה צריכה לגופה לא שייך למפטריה דמ"מ הוי אסור לכתחילה, ועוד דאדרבה מלאכה זו צריכה לגופה דהא צריך למחוק ולכתוב כדי לפתוח ולנעול הספר, ומאחר דזה הוי דרך מחיקה וכתיבה איכא למימר דאסור.

וכזה כתב המרדכי בשם מוהר"ם על העוגות הכתובים עליהן אותיות דאסור לשברם ביו"ט ושבת משום מוחק. וכן משמע מדברי האחרונים במה שאסרו לכתוב על השלשה מצות של פסח אותיות א' ב' ג' לידע איזה היא ראשונה, משום דכשעושה הסדר ושוברה מוחק הכתב ביום טוב. וא"כ שמעינן מזה דדרך מחיקה וכתיבה בכך ואסור לעשות אע"ג דלא מתכוין. ואיכא למימר דהכא גרע טפי, דהתם אינו אלא מקלקל דהא מוחק ע"מ שלא לכתוב וא"כ הוי לן למשרי ואפ"ה אוסרין התם, ק"ו הכא. ולפי כל זה הוי לן למיסר ולהחמיר ביה...

#### 3 - [ראיה להיתר]

אכן יש למצוא צד היתר בנדון זה, דאיכא למימר הואיל ועומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך. ותדע דגרסינן פרק הבונה +שבת קד, ב+ : הכותב על ב' לוחי פנקס ונהגין זה עם זה חייב, על ב' דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור. ופירש"י על לוחי פנקס של חנונים כעין אותן של סוחרים שיש להם לוחים הרבה חקוקים וטוחים בשעוה, אם נהגין ונקרין זה עם זה שכתובין על ב' שפתי הלוחין סמוכין זה לזה חייב עכ"ל. ומעתה יש לדקדק אמאי תנא הכותב על לוחי פנקס לתני רבואת טפי, דאפילו היו כתובים כבר אם פותח ונועל הפנקס דהוי כתיבה ומחיקה, דידוע דאלו פנקסים העשויים מלוחים עשויים לפתוח ולנעול אלא ודאי דאין זה מקרי כתיבה ומחיקה...

#### 4 - [עוד ראיה להיתר]

ועוד יש לדקדק בגמרא, דקאמר שם : א"ר אמי כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסרין קריבה. והתנן כתב על ב' כותלי הבית על ב' דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור, התם מחוסר מעשה דקריבה הכא לא מחוסר מעשה דקריבה. פירש"י התם אינו מקרבן אלא ע"י קציצת המפסיק ביניהם, וכי קאמר ר' אמי כגון כתב על שפת לוח זו בטבריא ועל שפת לוח זו בציפורי ואתה יכול לקרבו שלא במעשה רק בקריבה בעלמא, עכ"ל. הרי קמן דקריבה לא מקרי מחוסר מעשה כלל, א"כ ה"ה אם היו אלו ב' אותיות כתובים כבר אחת בציפורי ואחת בטבריה ומקרבן יחד לאו כלום עבד, וה"ה אם היו מקורבים והרחיקם לאו כלום עביד ולא מקרי מוחק... וה"ה בנדון דידן, דאף ע"ג דפותח ונועל אינו עושה אלא הקריבה וההרחקה ולא כלום עבד, דהקריבה אינו מעשה כלל.

#### 5 - [דחיית הראיה, ותשובה על הדחייה]

דאין לחלק דשאני התם דכל אות כתוב לגמרי במקום אחד ואינו מחוסר רק הקריבה, אבל כשפותח [נדצ"ל: כשסוגר] באמצע אות אחד הוי ככותב. דזה אינו, דלענין חיוב שבת ב' האותיות כאות אחד דמיא, ואילו היתה הקריבה מקרי מעשה היה פטור, דהוי חסרון באמצע הכתיבה וה"ה באמצע האות. ותדע דאל"כ מאי פריך אר' אמי ממתניתין דקתני על ב' כותלי הבית על ב' לוחי פנקס פטור, לישני ליה דהתם מייירי דהפסיק באמצע אות ור' אמי מייירי בהפסיק בין האותיות, אלא ש"מ דליכא לחלק בהכי וא"כ ה"ה בנדון דידן מותר. ולא דמי לעוגה שכתובים עליה אותיות דאסור לשוברן דהואיל ואכלן קא עביד מעשה דאי אפשר לחזור לקרבן אח"כ, אבל אם היה מפרידן זה מזה וחזר וקרבן אפשר דשרי דקריבה לאו מעשה הוא.

#### 6 - [מוסיף סברא נוספת להיתר]

וכ"ש בספר דעומד לנעול ולפתוח, דקריבתו והרחקתו לאו כלום הוא.

#### הערות על דברי הרמ"א

ב] לכאוי יש להעיר על דבריו, דמה שהוכיח מאות אחת בציפורי, זה רק לפי פירוש רש"י שם, אבל לפירוש רב האי גאון, וכן לפירוש הרשב"א שם, אין ראיה לזה.

ג] יש לעיין אם לפי דעת הרמ"א, מי שיכתוב שני חצאי אותיות בטבריא ושני חצאי אותיות בציפורי, האם יהיה חייב.

ד] וכן יש לעיין אם יהיו כתובים שני חצאי אותיות בטבריא ושני חצאי אותיות בציפורי, ומחקם בשבת, האם יהיה חייב.

**ד-1] שיטת הלבוש – שאסור לפתוח הספרים, וקרוב לחיוב חטאת עיי בלבוש או"ח סי' שמ סעיף ד'.**

**ה] דחיית המאמר מרדכי והאבני נזר על הרמ"א [מועתק מתוך ספר ארחות שבת עמ' תקסז]**

ד. ובספר מאמר מרדכי וכשו"ת אבנ"ז סי' ר"י כתבו לדחות את ראיית הרמ"א והט"ז מהגמ' דאות אחת בטבריא ואות אחת בציפורי, וטענתם היא דאין לדמות כלל קירוב ב' אותיות זו לזו לקירוב ב' חצאי אות, דקירוב ב' אותיות אינו מלאכה כלל כיון שכל אות בפני עצמה כבר כתובה, אך קירוב ב' חצאי אותיות זה לזה יוצר את עצם צורת האות, לכן כתבו לאסור ריתוק חלקי האות זה מזה מטעם איסור מחיקה. [אמנם בספר רובין, יצחק מרדכי עמוד מס 586 הודפס עיי תכנת אוצר החכמה

ו] יש לעיין מה עומק מחלוקת הרמ"א והמאמר מרדכי.

**סברתו החדשה של הפרישה להצדיק פסק הרמ"א**

ז] עיי בפרישה על הטור או"ח סי' שמ סק"א, ד"ה ומה שכתב בית יוסף בשם המרדכי [עמ' תקנה בטור מכון ירושלים].

ח] יש להתבונן מה הסברא החדשה שהביא הפרישה לסוגיא, והאם סברא זו יכולה להכריע את הויכוח דלעיל, מכיוון שונה.

**ט] דחיית החזו"א את סברת הפרישה [מועתק מספר ארחות שבת עמ' תקסז]**

והנה החזו"א סי' ס"א ס"ק ב' כתב לתמוה על הפרישה שדימה דין זה לדלת העומדת להפתח ולהסגר, דהא יש לחלק בין מלאכת בונה לבין מלאכת כותב, דבמלאכת בונה עיקר שם המלאכה הוא משום חיבור החלקים וקביעותם זה בזה ולכן דלת אינה נחשבת מתוכרת לכותל כלל ואין כאן מציאות של בנין, אבל מלאכת כתיבה לא מצינו בה ענין חיבור וקביעות, וא"כ כל שנצטרפו חלקי האות זה לזה ונוצרה צורת האות הרי זו כתיבה ומה בכך שעומדים לחזור ולפתוח את הספר. [ומכאן <sup>לפי שטתו</sup> כתב רובין, יצחק מרדכי עמוד מס 586 הודפס עיי תכנת אוצר החכמה

י] יש להתבונן מהי טענת החזו"א נגד הפרישה, ומה יכול הפרישה להשיב על זה.

**מסקנת ההלכה בנידון פתיחת וסגירת ספר**

יא] דעת המשנה ברורה - עיי משנה ברורה, סי' שמ בשו"ע סעיף ג' ומשנ"ב ס"ק יז  
יב] דעת החזו"א – עיי בפסקי החזו"א שבסוף ספר משנ"ב [בחלק מהדפוסים] לסי' ש"מ סעיף ג', ד"ה ועיין שם ד"ה ובאותיות.

**הוספות מספר שמירת שבת כהלכתה**

יג] עיי בספר שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה ח', בשם הגרשז"א. ויש להתבונן מה טעם הדבר.  
יד] עיי בספר שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה ז'. ויש לעיין איך אפשר ליישב הערתו.

## מראי מקומות (34)

### שבת קד:

### בענין ספר קרוע, פאזל, קריעת אותיות שע"ג אריזות

**כהקדמה – פסק המשנ"ב לגבי ספר שכתובות אותיות על חודי הדפים**  
א[ עיי' משנה ברורה סי' שמ ס"ק יז, מ"וספר שכתוב עליו" עד סוף הסעיף.

#### קירוב חלקי דף קרוע זה לזה

- ב[ עיי' שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף ג'.  
ג[ עיי' אגרות משה יו"ד ח"ב סי' ע"ה ד"ה ובדבר דף קרוע.  
ד[ וצל"ע באיזו נקודה נחלקו השש"כ והאג"מ, והאם יש לנו ראייה לאחד מהם.  
ה[ ועיי' ארחות שבת פרק טו הערה יט, שביאר את הצדדים בזה.  
ו[ ועיי' בספר וביום השבת מלאכת כותב סעיף ה.

#### אם משאיר בין שני הצדדים רווח הניכר

- ז[ עיי' ארחות שבת פרק טו סעיף יב קטע ראשון, והערה כ'.

#### סגירת ספר כזה

- ח[ ארחות שבת סי' טו סעיף יב ד"ה ומ"מ פשוט.  
ט[ וביום השבת מלאכת כותב סעיף ו'.

#### קריעת אריזת נייר שיש עליה אותיות

- י[ עיי' ארחות שבת פרק טו סעיף יח והערה כו-כח.

#### משחק בפאזל בשבת

- יא[ עיי' שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כג.  
יב[ עיי' אגרות משה או"ח ח"א סי' קלה.  
יג[ ועיי' ארחות שבת פרק טו סעיף יג-טו, ובהערות כב-כג.  
יד[ יש לעיין האם יש לנו מקור או ראייה לסברת הגרש"ז אויערבאך והאגרות משה, לחלק בין דבר הנאחז לדבר שאינו נאחז.

#### משחקי ילדים נוספים

- טו[ יש לעיין לגבי משחק ילדים שמורכב מקוביות שעל כל קוביה כתובה אות, וצריכים לצרפם יחד למילים.  
טז[ לגבי "משחק חמש עשרה", עיי' בשמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כד.  
יז[ יש לעיין לגבי משחק ילדים שבו יוצרים ציורים או אותיות ע"י קירוב עיגולים קטנים רבים זה לזה [דוגמא - אצל].

#### חיבור והפרדת מילים זה לזה

- יח[ עיי' ספר שלמי ניסן עמ' רנח [מובא מעבר לדף]  
יט[ ויל"ע מנין לקח יסוד זה שאין כותב ומוחק במילים שלמות, שלכאוי לא הביא כל מקור לזה.

## ספר שלמי ניסן פרק הבונה עמ' רנח

ויצרפם זו לזו לא יהיה חייב משום כותב, ומה שחייב המשנ"ב באלפא ביתא התם החיוב משום שכתב שתי אותיות ומ"מ נחשב נהגין יחד כיון שמצורפים ויכולין להקרות בצירוף. ודו"ק.

### להפריד בין תיבות

כגון בת-שבע בן-נון וכדומה

ועדיין יש להסתפק במפריד בין שתי תיבות היוצרות תיבה אחת דאפשר בכה"ג חשיב כמוחק דיש לשני תיבות אלו משמעות אחת והוי כמו מילה אחת וכיון שיש לזה משמעות אחרת נמצא כשמקרב כותב וכשמרחיק מוחק, או דילמא כיון דכל תיבה היא תיבה בפני עצמה אף שביחד יש להם משמעות אחרת מ"מ אין זה נחשב לכותב ומוחק במקריבו ומרחיקו וצ"ע. ומ"מ למי שמתיר להפריד בין אותיות של אותה תיבה כדלקמן פ"ג אות ג' ודאי דמותר להפריד בזה. ועיין לקמן

שבת (הבונה) קפלן, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 275הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

### להפריד בין תיבות

ז. ונראה דכל מה דנחלקו הפוסקים אם מותר להקריב או לרחק אותיות אם יש בזה משום כותב ומוחק או לא היינו דוקא בין האותיות שבתוך התיבה, אבל להפריד בין שתי תיבות מותר לכו"ע דאין הם מצטרפים אחד לשני ואינו נחשב ככותב ומוחק ואפילו שיש המשכיות וקשר בין שתי התיבות.

ואין להקשות ממה שכתב הביאור הלכה סימן ש"ו דכשהיה כתוב אל"ף ולידו כתוב ביי"ת והוסיף א' בסוף כל תיבה ונהיה כתוב אלפ"א בית"א חייב דנחשב כותב שתי אותיות הנהגין יחד שקוראין אלפא

שבת (הבונה) קפלן, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 275הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ביתא, ולכאורה חזינן דחיבור תיבות יש בו משום כותב, וא"כ במפריד שתי תיבות יהיה חייב משום מוחק. וצריך לומר דודאי אין כאן כותב או מוחק במקריב או מפריד שתי תיבות וודאי אם אדם יקח שתי תיבות

שבת (הבונה) קפלן, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 275הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

# מראי מקומות (35)

## שבת קד:

### בענין כתב שעל גבי העוגה

#### המרדכי שכתב להחמיר בזה

[א] עיי במרדכי [בסוף הגמרא] סימן שסט.  
[ב] עיי בשו"ע סי' שמ, סעיף ג' ברמ"א, שפסק כהמרדכי.

#### בחילוק שבין אותיות על גבי העוגה לבין אותיות שהן מגוף העוגה

[ג] עיי מגן אברהם סי' שמ ס"ק ה'.  
[ד] וצ"ב מהי הסברא לחלק בין אותיות מגוף העוגה לאותיות שעל גבי העוגה.  
[ה] עיי דגול מרובה [מבעל הנודע ביהודה ז"ל, נדפס על דפי השו"ע] על המגן אברהם הנ"ל.  
[ו] להבנת ראית הדגול מרובה, עיי בגמ' פסחים לז. מ"ת"ר יוצאין בפת נקיה" עד "וסריקי בייתוס מותרין", וברש"י.  
[ז] עיי משנ"ב סי' שמ ס"ק טו.  
[ח] עיי חזו"א סי' סא ס"ק א' ד"ה ומש"כ במ"ב דכשהאותיות, וד"ה ואמנם אין.

#### בחילוק שבין שבירה בידי וביסכין, לבין אכילת העוגה

[ט] עיי בט"ז סי' שמ ס"ק ב', מתחילת הסעיף עד "ובלבוש כי ונ"ל דה"ה", שהתיר בדרך אכילה.  
[י] עיי חזו"א או"ח סי' סא סק"א ד"ה ומש"כ הט"ז, שתמה על סברא זו.  
[יא] סברא נוספת להתיר בדרך אכילה, עיי בשלמי ניסן [מעבר לדף]

#### האם זה נחשב לכתב שאינו מתקיים, ולכותב על גבי דבר שאינו מתקיים

[יב] עיי חזו"א או"ח סי' סא סק"א קטע ראשון.  
[יג] החזו"א העלה השערה, שהדגול מרובה היקל בגלל כתב שאינו מתקיים. האם אכן כך כתב הדגול מרובה.  
[יד] עיי מגן אברהם סי' שמ סק"ה.  
[טו] עיי פרי מגדים אשל אברהם סי' שמ ס"ק ה.  
[טז] יש לעיין במה נחלקו החזו"א והדגול מרובה עם הפרי מגדים.  
[יז] עיי משנה ברורה סי' שמ ס"ק טו שפסק להקל במי פירות.

#### סיכום להלכה

[יח] עיי ארחות שבת חלק א' עמ' תלח-תלט.

#### לתת עוגה כזו לקטן

[יט] עיי וביום השבת מלאכת כותב סעיף י' קטע שני.

**עוד סברא להתיר כשאוכל האותיות  
דליכא בהו משום מוחק**

**והנה** באור שמח פרק כ"ג מהלכות שבת הלכה ב' <sup>ה"ה</sup> הביא דברי הגה"מ שהוכיח מהא דרב יהודה אמר מסיקין בכלים אלמא דאין סתירה בכלים, והקשה ע"ז האור שמח ולפלא איך שייך זה לסתירה כיון שמבערו לגמרי ואף דאשכחן להירושלמי כו' אבל כאן במבעיר שיקרא סותר זו לא שמענו, והוי כמבעיר ספר האם נאמר דחייב משום מוחק, ולדוגמא אשכחן דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח דשורף אינו שובר כמו כן אינו סותר לענין שבת ויפלא, וזה פשוט דבשורף לגמרי שתהא מלאכה לענין

שבת (הבונה) קפלין, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 295הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

<sup>ה"ה</sup> שבת משום סותר או מוחק ודאי לא מסתברא ואכמ"ל. עכ"ד.

ולפי דבריו מסתבר דבאוכל עוגה שיש עליה אותיות ומכלה אותה אין שייך לאסור משום מוחק ורק בשובר העוגה בידיו דאז עדיין אינו מכלה אותו שייך לומר דאסור משום מוחק. והאריך בזה הגרש"ז במנחת שלמה ח"ב סימן י' לענין מעשן סיגריות שיש עליהם אותיות ומתכלות בשריפה אי אסור משום מוחק או לא.

שבת (הבונה) קפלין, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 295הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**כתב שעל גבי סגריה**

**ב) והנה** מצוי בסגריות שכתוב עליהם איזה תיבות ודנו הפוסקים לנהגים לעשן ביו"ט אי שרי לעשן סגריה שיש עליה אותיות או לא. ובקיצור שולחן ערוך סימן צ"ח סעיף ל"ב הביא בשם הפרמ"ג ושו"ת כ"ס או"ח ס"ז לאסור, ולעומתם המהרש"ם ועוד התירו. ומו"ר הגרש"ז אורבאך במנחת שלמה ח"ב סימן י' הורה להיתר [וכן הוא בשש"כ י"ג ל' בשמן] מכמה טעמים א. דכמו דמתיר המג"א בסימן תק"א י"ג להסיק בכלים ביו"ט דמתוך שהותרה הבערה הותרה סתירה הוא הדין דהותרה מחיקה לצורך אוכל נפש. ב. ועוד דהוי מחיקה כלאחר יד ושאינו מתכוין ושלא על מנת לכתוב וכמו שהתיר בדגול מרבבה, וחשיב נמי דרך אכילה כיון שהוי אוכל נפש. ג. דעל פי האור שמח דבמבעיר ליכא משום מוחק ניחא. [ואף שצריך ביאור מהמרדכי

שבת (הבונה) קפלין, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 295הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

דאסר בעוגה, וצריך לומר ששם שבר ואחר כך אבל, אבל בשורף מבואר באור שמח הנ"ל דליכא משום מוחק ושרי.

שבת (הבונה) קפלין, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 296הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (36)

שבת קד:

בענין כתיבה כלאחר יד

### הסוגיא שלנו

א] עיי' במשנה קד: לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפיקו פטור.  
ב] ועיי' במשנה קג. הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו. ועיי' שם בגמ' מ"בשלמא אימין ליחייב" עד "בשולט בשתי ידי". ועיי' חידושי הר"ן קג. [ד"ה הא מני ר' יוסי היא], דמבואר שטעם פטור שמאל הוא משום "כלאחר יד".

### תשע חקירות בדין "כלאחר יד"

**חקירה א]** האם פטור "כלאחר יד" זה רק במקום שהתוצאה יוצאת פחות מוצלחת [כמו במשנתנו] או גם באופן שהתוצאה יוצאת אותו דבר אלא שהמעשה נעשה באופן משונה.

**חקירה ב]** יש לחקור מה הסיבה שכתובה כלאחר יד פטור, והאם זה דין מיוחד בהלכות שבת בגלל שצריך "מלאכת מחשבת" או שזה דין בכל התורה כולה.

**חקירה ג]** האם כלאחר יד זה תמיד פטור אבל אסור, או שיש מקומות שזה מותר.

**חקירה ד]** האם כלאחר יד זה רק אם עושה שינוי בגופו [כמו בדוגמאות של משנתנו] או גם בשאר סוגי שינויים, כגון שמשמש בכלי שאינו מקובל למלאכה זו, או שעושה ביד במלאכה שמקובל לעשותה בכלי, וכן להיפך שעושה בכלי במלאכה שמקובל לעשותה ביד.

**חקירה ה]** הנה ברור ששינוי קל אינו מספיק כדי להחשב כלאחר יד, וצריך להתבונן מה הגדר איזה שינוי נחשב כלאחר יד ואיזה לא.

**חקירה ו]** יש עוד סוג שצריך לדון אם זה כלאחר יד, אדם שעושה מלאכה בצורה נורמלית לכאורה, אלא שכל המעשה הוא לא מקובל. למשל אדם שיונק מבהמה, [שבד"כ להוציא חלב מבהמה זה מפרק תולדה דדש] האם זה כלאחר יד או לא.

**חקירה ז]** האם הגדר של "כדרכה" נקבע לפי דרך העולם, או לפי מה שהיה במשכן, או שניהם.

**חקירה ח]** אם אדם מסוים הרגיל עצמו לעשות מלאכה מסוימת בצורה משונה, עד שאצלו זה כבר רגילות, אבל אצל כל העולם זה נחשב למשונה, האם נחשב לשינוי או לא.

**חקירה ט]** יש לעיין אם אדם אוכל עוגה במטרה למוחקה האם זה כלאחר יד או לא, כי מצד אחד הרי בד"כ אין דרך למחוק בפיו אלא בידיו, אבל מצד שני הרי בעוגה עם כיתוב זה כן דרך למחוק בפיו.

### נפקא מינה בין מלאכה כדרכה למלאכה כלאחר יד

ה] מלאכה כדרכה זה דאורייתא, וכלאחר יד זה דרבנן. ועיי' ארחות שבת ח"ג פרק ל' סעיף מז ובהערה. ויש עוד הרבה נפק"מ.

### עיין בחקירה א

ו] עיי' במשנה שבת צב.. האם יש מכאן ראיה מוכרחת או שאפשר לדחותה.  
ז] עיי' בגמרא שבת עג: מ"והקוצר" עד "ואין דרך פריקה בכך". האם יש ראיה מכאן.  
ח] עיי' בגמ' שבת קנה: משורה 6 מלמטה "דתניא אחד נותן את הקמח" עד שורה 5 מלמטה "עד שיגבלי". ועיי' גמ' קנה: שורה אחרונה "ת"ר אין גובלין את הקלי" עד קנו. סוף השורות הצרות. [ומה שכתוב בגמרא "על יד על יד", עיי' ברש"י ביצה יב: ד"ה על יד, (מובא במוסף רש"י)].  
ט] בסה"כ מובאים שם בגמ' ג' מיני שינויים, ועיי' רש"י ד"ה רבי יוסי, שהשינויים מועילים מדין "כלאחר יד". ויש לעיין האם ניתן לפשוט מהם חקירתנו.  
י] עיי' ארחות שבת ח"ג פרק ל' סעיף מג-מד, ובהערות שם.

# מראי מקומות (37)

## שבת קד:

בענין כתיבה כלאחר יד [ב]

בענין פטור כלאחר יד בשאר מצוות ועבירות שבתורה

### החקירה

**חקירה ב** יש לחקור מה הסיבה שכתובה כלאחר יד פטור, האם זה דין מיוחד בהלכות שבת בגלל שצריך "מלאכת מחשבת" או שזה דין בכל התורה כולה.

### ראיות לצד א

א] עי' רמ"א אבן העזר סי' קכג ס"ק ה', וחלקת מחוקק שם ס"ק ה'.

ב] עי' גמ' ביצה יג: מ"תנן התם המקלף שעורין" עד "מלאכת מחשבת אסרה תורה" (נקודתיים), ורש"י. ולכאורה מבואר כאן כדברי החלקת מחוקק.

ג] ולכאוי' צ"ע מדוע זה פטור מדין מלאכת מחשבת, הרי אדרבה הכותב בשמאל צריך לחשוב כפליים.

ד] אך באמת יש שלשה ביאורים למושג מלאכת מחשבת. 1 – שיחשוב על מה שעושה [רש"י חגיגה י: ד"ה מלאכת]. 2 – מלאכה חשובה [רשב"ם בבא בתרא נה: ד"ה במסכת]. 3 – מלאכת אומנות [רש"י ביצה יג: ד"ה אלא מאי]. ולפי"ז אפשר להבין מדוע "כלאחר יד" פטור מדין "מלאכת מחשבת".

ה] שחיטה כלאחר יד - חולין לא. "מתני' נפלה" – גמ' "ואע"ג דלא מיכוין". הרי מבואר דנחשב לשחיטה למרות שזה כלאחר יד.

### ראיות לצד ב'

ו] לכאורה יש לעיין, אם זה רק מדין מלאכת מחשבת, א"כ מדוע כתב הרמ"א לגבי גט שלכתחילה יכתוב ביד ימין.

ז] וכן עי' בית יוסף או"ח סי' לב סעיף ה', ושו"ע שם, שפרשיות תפילין שנכתבו בשמאל פסולים להרבה דעות, ועי' משנ"ב שם ס"ק י"ט.

ח] וכן עי' מועד קטן ב. במשנה ר' אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית וחכמים אומרים עושין את האמה בתחילה בשביעית. ובגמ' ד: מ"י (נקודתיים) ר' אלעזר בן עזריה אומר" עד "מפני שמכשיר אגפיה לזריעה", וברש"י, ותוס' ד"ה מפני. ולכאוי' בתוס' מבואר כצד ב' בחקירתנו.

### שלוש שיטות באחרונים בפתרון חקירה זו:

#### שיטת הקובץ שיעורים – כצד ב' בחקירה

ח] עי' קובץ שיעורים כתובות סי' רב, ופסחים סי' צו [מובא במסגרת כאן]

#### קובץ שיעורים כתובות סי' רב

דף ס. יונק מפרק כלאחר יד הוא. נראה דהא דפטור בשבת בעושה כלאחר יד אינו דין מיוחד באיסורי שבת כמו מקלקל, מלאכה שאין צריכה לגופה, אלא כן הוא בכל דיני התורה, שלא נאמרו אלא כפי דרך הרגיל, ומהאי טעמא פטור באכילת והנאת איסור שלא כדרך אכילה והנאה [גמ' פסחים כד: ], דכיון דכתב קרא "אכילה" סתם לא איירי אלא בכדרכה, ותנא דבי רבי ישמעאל ריש פרק העור והרוטב על כל זרע זרוע כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה, וראיה לזה, דפסח שבישלו בחמי טבריא דפטור כמו בשבת, דתולדת חמה אינו בישול, וטעמא דפטור בשבת משום דאין דרך בישול בכך, כמו שפירש"י שבת ל"ט, ונראה דהוא הדין לענין מבשל בשר בחלב בחמה דגם כן פטור משום דאין דרך בישול בכך.

#### קובץ שיעורים פסחים סי' צו

זהו כלל גדול כי כל דיני התורה לא נאמרו רק בכדרכן ולא שלא כדרכן ומשום הכי האוכל שלא כדרך אכילה פטור, וכן באכילה של מצוה אם אכל שלא כדרך אכילה לא קיים המצוה כמ"ש במשנה למלך פ"ה מיסודי התורה, וכן באיסורי מלאכה אם עשאו שלא כדרכן פטור, לבד בביאה שלא כדרכה דילפינן מקרא לחיוב.

ט] להבנת דין "אכילה והנאה שלא כדרכה", עיי' גמ' פסחים כד: "א"ר אבהו אמר ר' יוחנן כל איסורין" – עד "אמר ר' זירא".

**שיטת הברכת אברהם – חולק על הקובץ שיעורים, ונוקט כצד א' בחקירה**  
יא] עיי' ברכת אברהם פסחים כד: [מובא במסגרת כאן]

**ברכת אברהם פסחים כד:**

ג) וראיתי בקובץ שיעורים (לעיל כ"ג ע"א) שפירש כלל  
ח' הנ"ל דזה כלל בכל דיני התורה, והשורה לזה

פסחים, הגדה של פסח ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 72הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

דין דמלאכה כלאחר יד דאינה אסורה אלא מדרבנן, וצ"א  
שלא כדרכה צעין קרא לרבות, וכן פי' מש"כ רש"י שם

פסחים, הגדה של פסח ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 73הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

אמנם עיי' בבי"ט (ה"ע קכ"ג ס"א צהגה) לכתחילה  
יכתוב צידו הימנית, וצ"מ (סק"ד) כתב העט  
דאינו מעבז מביט דצבצת שאני דדין כלאחר יד דפטור משום  
דמלאכה מחצבת אסרה תורה, ול"ש נגזי כתיבה גוט.  
וצ"ש הביא צבס הצ"י מחלקת ראשונים לענין תפילין, דצבס  
ספר התרומה והגב"מ נמד משצת לתפילין ופוסל דדיעבד  
צבצת צשמאל, והרא"ש והסמ"ג הכשירי דדיעבד. ומשמע  
דנחלקו צזה אם זה כלל, או דצבצת הוא הנכח מיוחדת  
מדין מלאכה מחצבת, ולפ"ז הרי מיכח עכ"פ להנך ראשונים  
דאינו כלל צכל מעשה.

ונראה פשיט דאין לדמות לזה מה דצעין קרא לצ"א שלא  
כדרכה, דהתם הוה מעשה אחר נגמרי, וצ"י קרא  
לא מקרי צ"א כלל, לא מפני שאינו כדרך אלא מפני צזה  
מקום אחר. ופשוט שאם שניה מדרך האדם כגון הוא נמטה  
והוא למעלה וכיו"צ אין מקום נפטור. וגם למש"כ רש"י

פסחים, הגדה של פסח ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 73הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

ד) ואשר על כן נראה דענין שלא כדרך אכילה הוא כלל  
צצורת אכילה, דאיפנים ידועים לחז"ל שאינם  
צכלל אכילה. והנה המל"מ (יסוד"ת פ"ה כ"ח) מסתפק

פסחים, הגדה של פסח ארלנגר, אברהם בן שמשון רפאל עמוד מס 73הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

**שיטת האגלי טל – עשה כעין פשרה בזה**

טז] עיי' אגלי טל בפתיחה אות ג' [במהדורה הישנה דף ג: ד-].  
יז] ועיי' ארחות שבת ח"ג פרק ל' הערה סג קטע שלישי, שהביא את האגלי טל לדינא.

# מראי מקומות (38)

## שבת קד:

### בענין כתיבה כלאחר יד [ג]

#### בענין הדיוט שעשה מלאכת אומנות

[א] ע"י בגמ' שבת עד: מ"אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטווה" עד "חכמה יתירה שאני". להבנת הגמ' ע"י גם בגמ' צט. משורה ראשונה "ת"ר יריעות" עד "וטווי מן העיזים" (נקודתיים).

[ב] ע"י רש"י ד"ה חכמה יתירה. ובתוס' ד"ה חכמה יתירה. האם לדעתך נחלקו רש"י ותוס', ואם כן - באיזו נקודה.

[ג] ע"י חוט שני הלכות שבת פרק כ [מובא במסגרת כאן]. האם לדעתך הבנתו בתוס' מוכרחת.

#### חוט שני שבת להגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א פרק כ

##### כתב שכותבים אותו רק בעלי אומנות

במס' יומא [טז] איתא דר קמאר לא רצה ללמד על מעשה הכתב. ומפרשין בגמ' שהיה קושר ד' קולמוסין בד' אלצעותיו וכותב שם בן ארבע אותיות כאחד.

וגראה לכאורה שכתיבה באופן זה אין זה נחשב כותב בשניו לענין שבת מפני שזוהי אומנות מיוחדת ולמי שידע אומנות זו חשיב כותב כדרכו.

ולכאורה קשה מאנשי הו"ל דאמרין במס' שבת [יז] שהיו רגילין להוציא משאוי על ראשם, ואמרין שם שהמוציא משא בשבת על ראשו פטור, ואף אנשי הו"ל פטורים דבטלה דעתן אלל כל אדם [ועי' רמב"ם [יח] דאירי דוקא משאוי קל שהדרך לאוחזו בידו וזוהי אמרין שאם הוציא על ראשו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין, עיי"ש], ולפי"ז הוא

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 151 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הדין לכאורה באומנות הכתיבה של דר קמאר נימא דבטלה דעתו אלל כל אדם. זה אינו, דדבר שהוא אומנות אינו נחשב לשניו מה שרק האומן יודע לעשותו שהרי כל אדם שילמד יודע זאת האומנות ידע לעשות את הפעולה הזו, ממילא לא שייך למימר ציה בטלה דעתו,

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 152 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אלל באנשי הו"ל שנשאו משא על ראשיהם אין זה מעשה אומנות אלל שכך נהגו לשאת משאות ולכן אמרין בזה שאם רוצ העולם אין נוהגים כן בטלה דעתם.

ואמנם כל זה חלוי בציאור מה דאיתא בגמ' במס' שבת [יט] אמר רבה דר בר חנה א"ר יוחנן, הטווה אמר שעל גבי זהמה בשבת חייב וכו' רב כהנא אמר וכו' אין דרך טוויה בכך, והמניא משמיה דרבי נחמיה שטוף צעזים וטוו צעזים אלמא על גבי זהמה שמה טוויה, ומשני, חכמה יתירה שאני. פרש"י כדכתיב וכל אשה חכמת לב אלל להדיוט אין דרכו בכך והוי כלאחר יד, עכ"ל. מבואר דלמי שידע את החכמה יתירה הוי דרכו וחייב, אלל להדיוט אין דרכו בכך ופטור, והיינו כנ"ל.

אך התוס' כתבו וז"ל, חכמה יתירה שאני, והעושים אותם בטלה דעתם אלל כל אדם כדאמרין [כ] גבי אנשי הו"ל, עכ"ל. משמע דאף דבר שהוא אומנות יתירה נחשב לשניו אף למי שידע לעשות את האומנות הזו, ואולי כוונתם דוקא להדיוטות שעושים כן וכמו שפרש"י.

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 152 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[ד] לכאוי צ"ע [בין לרש"י בין לתוס'], דאם פטור כלאחר יד הוא מטעם שאינו מלאכת מחשבת, ופירש רש"י מלאכת אומנות, ורשב"ם פירש מלאכה חשובה, א"כ מדוע כאן נחשב שאינו מלאכת מחשבת, והרי אדרבה זה מלאכת אומנות מאד חשובה.

ובפרט צ"ע על תוס', איך יתכן שגם האומנים העושים כן בטלה דעתם, הרי במלאכת המשכן כתוב במפורש "מלאכת מחשבת" ואיך יתכן למעט מלאכה זו ולומר דאינו בגדר מלאכת מחשבת.

[ה] ע"י רמב"ם הלכות שבת פרק ט' הלכה ז'. האם לדעתך פסק הרמב"ם כרש"י או כתוס'.  
[ו] ע"י בספר חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין שבת ס. [מובא במסגרת]

## חשוקי חמד שבת ס.

דף ס ע"א

לא יצא האיש בסנדל

הוציא בקבוק על ראשו דרך ריקוד או על שיניו

**שאלה** מה דינו של אדם רקדן שהוציא מביתו עד רשות הרבים, בקבוק על ראשו או על שיניו ורקד כך כל הדרך, כשחל פורים בערב שבת, ולא שם לב שכבר נכנסה השבת, האם חייב?

**תשובה** נראה שפטור משום דנאמר במסכת שבת דף עד ע"ב הטוה צמר שעל גבי בהמה בשבת, פטור משום דאין דרך טוהיה בכך, ומקשה הגמרא ממלאכת המשכן בה נאמר 'טוה את העזים' שטוה בגופן של עזים, וכמו שביאר רש"י בפרושו על התורה (שמות לה, כו) שהיא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טוהים אותם. ומתמצת הגמרא 'חכמה יתירה שאני'. וביאר התוס' (ד"ה חכמה) חכמה יתירה שאני - והעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם, ולכן פטור. אם כן גם בענינו כן, לא מתחשבים ברקדנים כי אם בכל אדם שאין זה דרך הוצאה.

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 298הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ד] האם יש מה להעיר על פסק זה.

חקירה ג] האם כלאחר יד זה תמיד פטור אבל אסור, או שיש מקומות שזה מותר.

ה] ע"י בספר נתיבות שלום שבת סי' מב סעיף ב [מובא במסגרת]

ג] בדרך כלל יש איסור דרבנן במלאכה כלאח"י אך מצינו מקרים שציינו גמור התירו ולא גזרו כלל, וכגון בשבת קמ"א. [שו"ע שכ"א ס"ז] דשרי לדון פלפלים בקתא דסכינא, וע"ע ז"י סי' ש"כ בשם שני הלקט דשרי למנוח ענבים בפיו כיון שהוא שינוי גמור [ועיי"ש שיש חולקין].\*

פה  
י"ח

שבת גלבר, שלום יוסף בן קלונימוס קלמן הלוי עמוד מס 162הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ב] ומצינו נכמה מקומות לשונות של "אין דרך המלאכה בכך" ופשוט שאין הכונה להך פטור דכלאח"י אלא דחסר בזה עיקר שם המלאכה. עיין רש"י שבת ג. ד"ה ידו שכתב וז"ל אין דרך הולאה בלי עקירה והנחה עכ"ל. וז"ה דה"ה מש"כ רש"י דף ל"ט ד"ה דשרי דהמזגל בחמה פטור דאין דרך ביטול בכך, אין הכונה לפטור דכלאח"י אלא דחסר בזה שם ביטול, ומה"ט גם המזגל בשר בחלב בחמה יפטר, ואינו ענין לנידון דמלאכת מחשבת כלל.

א"ת 234567

שבת גלבר, שלום יוסף בן קלונימוס קלמן הלוי עמוד מס 162הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (39)

### שבת קד: בענין כתיבה כלאחר יד [ד]

חקירה ד] האם כלאחר יד זה רק אם עושה שינוי בגופו [כמו בדוגמאות של משנתנו] או גם בשאר סוגי שינויים, כגון:

- 1 - שמשמש בכלי שאינו מקובל למלאכה זו.
- 2 – או שעושה ביד במלאכה שמקובל לעשותה בכלי.
- 3 – או להיפך, שעושה בכלי במלאכה שמקובל לעשותה ביד.

[א] עיי בגמ' שבת עד. מ"ת"ר היו לפניו מיני אוכלין" עד "מתקיף לה רב המנונא". וברש"י ד"ה בקנון, וד"ה פטור אבל אסור.

[ב] עיי במשנה שבת מד. וברש"י מד. ד"ה חוץ מן הנר הדולק. ועיי גמ' שבת מו: מ"רמי ליה אביי לרב יוסף" עד "מתיב רבא", וברש"י ד"ה איסורא דאורייתא.

#### דוגמא מעשית לשימוש בכלי אחר

[ג] עיי שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף כח והערה עג.

#### החלפה מכלי ליד ומיד לכלי

[ד] עיי שבת צד: מ"מתני' הנוטל צפרניו" עד בגמרא "להודיעך כחן דרבנן קמ"ל [נקודתיים]". וברש"י. עיי שו"ע ס"י שמ סעיף א' [שורה ראשונה] ומשנ"ב ס"ק ב.

[ה] עיי תורת היולדת פרק ט, שדן לגבי מי שצריך לחייג בשבת איך ימעט באיסורים [מובא במסגרת כאן]

#### תורת היולדת פרק ט

ב. החיוג.

החיוג יעשה כפי שאמרנו לגבי הרמת השפופרת ובאותו סדר: א. ע"י נכרי. ב. ע"י קטן. ג. בשינוי כגון ע"י מפתח, קיסם או עט (שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לטלטלו ולהשתמש בו לצורך גופו כשאין לו כלי אחר) שבעזרתם יחייג. (ובטלפון לחצנים ילחץ על הספרות בכלים אלו) וי. ד. ע"י שנים שעשו.

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 68הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ד. כמבואר בשבת דף ק"מ לגבי "שופתא דטומא" דהיינו קנה של שום, שאם מערבבים ובוחשים בו הוי שינוי, מאחר ובימות החול בוחשים ביד.

רוטשילד, משה בן יוסף עמוד מס 68הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[ו] להבנת הראיה שהביא, עיי בשבת קלט: במשנה ונותנין ביצה במסננת של חרדל, וברש"י שם ד"ה ונותנין ביצה במסננת. ובגמ' קלט: מ"וונותנין ביצה במסננת" עד קמ. "ובחשי ליה בשופתא דתומא ואכל".

#### שינוי כלים שנחלקו בו אם זה שינוי או לא

[ז] עיי תפארת ישראל על המשניות ע"ז פ"ב אות ו' לגבי החותך טבור באיזמל.

[ח] עיי נתיבות שלום סימן מב סעיף ה' [מובא במסגרת כאן].

#### נתיבות שלום סעיף מב סעיף ה'

לגמרי למעשה זה כגון ע"י משור או מגל יחשב כלאח"י אף אם התולאה היא לגמרי כתיקונה דסו"ס מלך לורת העשי אין זו מלאכת מחשבת, וכ"ש אם יחתוך בכלי שקשה לחתוך בו ומה"ט אין דרך לחתוך בו, ומ"מ יש לדון באיזמל שמא אינו נחשב שינוי גמור אלא רק כדינת מלח צמוד של עץ להרמב"ן ור"ן הג"ל. ול"ע.

שבת גלבר, שלום יוסף בן קלוימוס קלמן הלוי עמוד מס 163הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

עייך בתפארת ישראל על המשניות ע"ז פ"ב אות ו' שכתב דאם חותכין הטבור באיזמל ולא במספרים כנהוג בחול, אין בזה איסור תורה לכו"ע. וראיתי לגאון אחד. שתמה דגם באיזמל נעשית המלאכה כתיקונה אלא שהוא פחות נוח ולא סגי בזה להיחשב שינוי. ונ"פ שאם יחתוך את הטבור ע"י כלי שהוא זה שבת גלבר, שלום יוסף בן קלוימוס קלמן הלוי עמוד מס 163הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ט] האם תוכל להוסיף מעצמך דוגמאות לשינויי כלים שיהפכו את מלאכות דאורייתא להיות כלאחר יד.

## מראי מקומות (40)

### שבת קד:

#### בענין כתיבה כלאחר יד [ה]

חקירה ה' יש לעיין מהו המודד הקובע אם זה שינוי או לא, [1] האם מה אנשים עושים בדרך כלל. [2] או כמה מאמץ זה לשנות. [3] או השינוי בתוצאה. [4] או שכל אחד מהגדרים הנ"ל הוא סיבה מספיקה להקרא שינוי. [5] או הגדרה אחרת.

[א] עיי' שבת צד: מ"מתני' הנוטל צפרניו" עד בגמרא "להודיעך כחן דרבנן קמ"ל [נקודתיים]". וברש"י ד"ה אבל לחברו. האם רואים כאן גדר איזה שינוי צריך.

[ב] עיי' חידושי הר"ן קג. ד"ה אמר אביי, מ"ואיכא למידק" עד סוף הקטע. האם ניתן לדייק מלשונו איזה סוג שינוי צריך.

[ג] עיי' במשנה שבת צב., וברש"י ורע"ב. עיין בציורים השונים של הוצאה כלאחר יד, איזה סוג שינוי יש שם.

[ד] עיי' משנ"ב מהדורת "דרשו" סיי שמ הע' 56.

[ה] רצוי להזכר בגמרות נוספות של "כלאחר יד" ולבדוק איזה סוג שינוי היה שם.

[ו] מסקנה לחקירה זו.

[ז] לאור מסקנת חקירה זו, האם ניתן לפשוט את המחלוקת שהבאנו אתמול לגבי החותך חבל הטבור באזמל.

&&&

חקירה ו': מה שלא נפשוט בחקירה הקודמת [דהיינו בין אם צריך שינוי מדרך בני אדם, או שינוי בתוצאה, או שינוי במאמץ], הנה ברור ששינוי קל אינו מספיק כדי להחשב כלאחר יד, וצריך להתבונן כמה גדול צריך להיות השינוי כדי שיהיה נחשב כלאחר יד.

דוגמאות לחקירה זו: אדם שמחזיק עט באצבע שונה מהרגיל, האם נחשב שינוי. אדם שמוציא משא כבד ביד שמאל, שבדרך כלל אנשים לוקחים אותו ביד ימין.

[ח] עיי' גמ' שבת פא. מ"אמר רבא אסור למשמש" עד "כלאחר יד". וברש"י ד"ה למשמש, ליסתכן, ומשני. וכן נפסק בשו"ע סיי שיב סעיף ז.

[ט] בספר נשמת אברהם [סיי שמ סעיף ? ס"ק 2] בשם הגרי"י נויבירט שליט"א, שרופא שצריך לכתוב לפיקוח נפש ואם עיי' שיכתוב ביד שמאל עלול לחול עיכוב, יכתוב ביד ימין אך במקום לאחוז את העט בין האגודל לאצבע הראשונה, יאחוז אותה בין אצבע ראשונה ושניה ללא סיוע של האגודל. אמנם בתורת היולדת [פרק לד סעיף א] כתב דאם כותב ביד ימין, ורוצה לעשות שינוי, יאחז את העט בין אצבעותיו כשהחוד מכון כלפי גב היד והופך ידו וכותב, עכ"ד. האם יש ראייה מן הסוגיא הנ"ל, לאחת השיטות?.

[י] עיי' במשנה שבת מד. וברש"י מד. ד"ה חוץ מן הנר הדולק. ועיי' גמ' שבת מו: מ"רמי ליה אביי לרב יוסף" עד "מתלב רבא", וברש"י ד"ה איסורא דאורייתא. ולכאורה קשה, הרי אין הדרך לכבות נר עיי' הולכתו ממקום למקום, ומדוע זה נחשב כיבוי כדרכו.

יא] ע"י גמ' שבת קכא : מ"תנו רבנן נזדמנו לו נחשים" עד "עקרב דורסו לפי תומו", וברש"י, ובשו"ע סי' שטז סעיף י'.  
יב] וע"י בספר נתיבות שלום שבת סימן מב [מובא במסגרת כאן] מה שביאר בנידון זה.

### מתוך נתיבות שלום שבת סימן מב

**וכל שאין שינוי גדול מהאופן הרגיל רק שינוי קל אין די בזה להיחשב כלאח"י, ומלינו כמה מקרים שנחלקו בהם אי חשיב כלאח"י, או שאינו נחשב אלא שינוי קל. והנה איתא בשבת קכ. דטלית שאחז בה האור**

שבת גלבר, שלום יוסף בן קלונימוס קלמן הלוי עמוד מס 162הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**עוד מלינו בשבת קכא: שהמזיקין נדרסין בהילוך לפי תומו ודעת הרמב"ן [דלא כרש"י] דאיידי אף במכויץ להורגן ולפ"ז ל"צ טעם ההיתר, ובספר תורת שבת סי' שט"ז ס"ק י"ח כתב שעיקר הטעם הוא משום שהריגה ע"י דריכה לפי תומו הויא כלאח"י, אך ברמב"ן במלחמות שם [דף מה: בדפי הרי"ף]. מפורש דלא חשיב**

שבת גלבר, שלום יוסף בן קלונימוס קלמן הלוי עמוד מס 162הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**כלאח"י דכתב שהדורס מזיקין לפי תומו חייב סקילה וחטאת לפי ר"י, וכל ההיתר בגמ' הוא רק לר"ש.**

**ולכאורה הפותח דלת כנגד המדורה ועי"ז נתלצתה האש או נכזה הנר הוי מצעיר ומכבה כלאח"י. דאף שדרך ללצות ולכבות ע"י נפיחה בפה או ביד, מ"מ פשוט שאם ישיב רוח ברגלו ועי"ז יכבה הנר הוי כלאח"י וא"כ ה"ה אם עושה כן ע"י פתיחת דלת.**

שבת גלבר, שלום יוסף בן קלונימוס קלמן הלוי עמוד מס 163הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יג] וע"י בספר ארחות שבת ח"ג פרק ל' סעיף מב והערה עא.

## מראי מקומות (41)

### שבת קג.

#### בענין כתיבה בשמאל [ב]

#### פטור "שמאל" בשאר מלאכות שבת, ובשאר כתיבות שבתורה

[א] קג. מ"מתני' הכותב שתי אותיות" – עד הנקודתיים בגמרא "א"ר יהודה מצינו". וברש"י.

#### מה הטעם שכתובה בשמאל פטור

[ב] כהקדמה כללית להבנת הנושא, רצוי לעיין בארחות שבת ח"ג פרק ל' בהקדמה שלפני סעיף לו.

[ג] ע"י במשנה קד: הכותב לאחר ידו וכו' פטור.

[ד] יש לעיין האם הטעם שפטורים על כתיבה בשמאל הוא מדין "כלאחר יד" שהוא פטור כללי במלאכות שבת, או שזה דין פרטי במעשה "כתיבה", שכתובה בשמאל אינה כתיבה, וכן יהיה בשאר מקומות בתורה שצריך כתיבה כגון כתיבת גט וסת"ם.

[ה] ראיה לצד א' –

ע"י חידושי הר"ן ד"ה הא מני ר' יוסי.

[ו] ראיות לצד ב' –

ע"י פירוש המשניות להרמב"ם כאן, מה שביאר בטעם שפטור בשמאל.

ע"י בית יוסף או"ח סי' לב סעיף ה' בשם ספר התרומה.

תוספת עיון בצד א' –

[ז] ע"י רמ"א אבן העזר סי' קכג ס"ק ה', וחלקת מחוקק שם ס"ק ה'.

[ח] ויש לעיין מהו מקור הענין ד"מלאכת מחשבת", ע"י במשנה חגיגה י'. הלכות שבת כהררים וכו'. ובגמ' חגיגה י'. למטה "מאי כהררין" – עד דף י': בנקודתיים "חגיגות". וברש"י י': ד"ה מלאכת מחשבת.

[ט] ולכאוי דברי החלקת מחוקק צ"ב, מדוע מלאכה בשמאל אינה "מלאכת מחשבת".

[י] וע"י רשב"ם בבא בתרא נה: ד"ה במסכת שבת [שורה 4 מלמטה] שנותן פירוש נוסף למילים "מלאכת מחשבת".

#### יש לדון האם פטור "שמאל" נאמר רק במלאכת כותב, או גם בכל מלאכות שבת

ראיות לצד א –

[יא] ע"י בחיי אדם הלכות שבת כלל ט' סעיף ב', שהביא ראיה מתוספתא. ויל"ע אם הראיה מוכרחת.

[יב] ע"י משנ"ב סי' ש"מ ס"ק כב בסוף הסעיף [דף קצ: בדפי המשנ"ב, טור שני, שורה 3], שפסק כהחיי אדם.

ראיות לצד ב –

[יג] ע"י חידושי הר"ן בסוגיין ד"ה אמר אביי, מ"ואיכא למידק דהכא" עד סוף הקטע.

[יד] ע"י חידושי הר"ן שבת דף קל. ד"ה ר' אליעזר.

[טו] ע"י חידושי רבי אליעזר משה מפינסק לגמ' פסחים סו. [נדפס בסוף גמ' פסחים עמ' לו: טור ראשון למטה] [בכדי להבין דבריו יש לעיין בגמ' פסחים סו. "תנו רבנן הלכה זו" – עד "כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון"].

[טז] ע"י אליה רבה בסי' שמ סוף סעיף ג', שכתב דמי שרוצה לפתוח ספר שכתובות אותיות על חודי הדפים, יפתחנו ביד שמאל.

כעין פשרה בזה

[יז] בספר חזון יחזקאל על התוספתא שבת פ"י הי"א, כתב מהלך בזה, דכל המלאכות שדרכם לעשותם ביד אחת, פטור בשמאל, וכל המלאכות שהדרך לעשותם בשתי ידים, חייב בשמאל.

[יח] אמנם לכאוי צ"ע בגמרא בסוגיתנו, שמבואר ד"רושם" בשמאל חייב. ולכאוי הרי רושם הדרך לעשותו ביד אחת.

## מראי מקומות (42)

### שבת קד:

בענין כתיבה כלאחר יד [ו]

האם הולכים לפי האדם או לפי מנהג העולם

### בהשוואת דין "כותב בשמאל" ל"כותב ברגלו ובפיו"

- [א] עיי' במשנה שבת קד: הכותב לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור.  
[ב] עיי' במשנה שבת קג. "הכותב בין בימינו בין בשמאלו חייב". ובגמ' שם מ"בשלמא אימין ליחייב" עד "בשולט בשתי ידיו".  
[ג] ויש לדון האם הפטור על כתיבה בשמאל הוא מאותו פטור של "כלאחר יד" או שזה דין אחר. ועיי' חידושי הר"ן קג. [ד"ה הא מני ר' יוסי היא].  
[ד] וצ"ע דלכאורה א"כ המשנה היתה צריכה לכלול את דין "שמאל" יחד עם דיני משנתנו, ולמה הפרידה אותו.

### חקירות במי ששינה דרך כתיבתו

- [ה] יש לחקור אם אדם נולד ימני והחליט להפוך עצמו להיות שמאלי, או להיפך, מה דינו.  
[ו] וכן יש לחקור אם שינה עצמו לשמאלי בגלל שידו הימנית נקטעה או השתתקה, מה דינו.  
[ז] וכן יש לחקור במי שידו הימנית אסורה באזיקים או חבושה בגבס באופן זמני, ולכן כעת הוא כותב ועושה כל מעשיו בשמאל, האם כעת הוא יחשב לאיטר.  
[ח] ועתה יש לחקור בכל מה שהסתפקנו באות ה-ו, אך לגבי רגלו ופיו. מה דינו לגבי הכותב ברגלו ובפיו, דאפשר שדינו שונה מהכותב בשמאלו.

### מראי מקומות לפשיטת חקירות אלו

- [ט] עיי' חידושי הר"ן קג. [בקובץ מפרשים] ד"ה גמרא א"ר ירמיה. להבנת קושיתו, עיי' בגמ' לעיל צב.  
[שורה 9 מלמטה] מ"אמר רב משום רבי חייא המוציא משאוי בשבת על ראשו" עד המשנה.  
[י] עיי' שפת אמת קג. ד"ה במשנה הכותב, מה שהקשה על הר"ן [מובא במסגרת כאן]. וצ"ע מה יענה הר"ן על זה.

### שפת אמת קג.

הקשה בחידושי הר"ן דנימא בטלה דעתו. ותי' כיון דאינו יכול לכתוב בימין ליכא למימר דבטלה דעתו... אבל קשה לדברי הר"ן הנ"ל בשולט בשתי ידיו דיכול לכתוב בימין אמאי חייב בשמאל נימא דבטלה דעתו אצל כל אדם וצ"ע.

[א] עיי' משנ"ב מהדורת דרשו סי' שמ הערה 57.

[ב] עיי' אגלי טל בפתיחה אות ג' ד"ה אך ברור, לגבי מאמן ידו לכתוב בשמאל.

[ג] עיי' במשנ"ב הל' תפילין סי' לב ס"ק יט במעשה באחד בארץ מצרים.

[ד] האם תוכל כעת לפשוט חקירות ה-ח.

### מנהגים שנהגו במקומות מסוימים

- [טו] יש לעיין דהנה ידוע שבחורי ישיבה פותחים קופסאות שימורים עם סכין, ויל"ע להחזו"א שפתיחת קופסת שימורים חייב חטאת, האם הפותח בסכין נחשב שינוי ופטור. עוד יל"ע  
[טז] עיי' תוס' צב: ד"ה ואם תמצ' לומר. להבנת דבריהם, עיי' לקמן קמד. "דתניא סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברמונים ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים", וברש"י ד"ה ובעוזרדין, וד"ה אבל לא ברמונים, וד"ה ושל בית מנשיא. ובגמ' שם קמד: [מ'שורה 10] של בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים" עד [שורה אחרונה מהשורות הצרות] "אלא היינו טעמא כדבר חסדא", וברש"י ד"ה כרב חסדא, אע"ג דלעלמא לא חשיב כיון דאחשיב איהו לדידיה משקה.  
[יז] עיי' חידושי הר"ן צב: ד"ה בטלה דעתו.  
[יח] עיי' ריטב"א החדשים דף צב: ד"ה ואם תאמר אנשי הוצל. [להבנת דבריו, עיי' בגמ' עירובין כט: מ'שורה 5 מלמטה] "אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהוא ליפתן" עד ל. [שורה 5 מלמעלה] "קשיא", וברש"י שם.  
[יט] יש לסכם מה נקודות החילוק בין הראשונים.  
[כ] האם תוכל לפשוט את החקירה שבסעיף טו.

### סוג אנשים מסוים שנהגים בצורה מסוימת

- [כא] יש לעיין לגבי בעל מקצוע שהולך בצורה מסוימת, האם חייב עליה, והאם נחייב את כל העולם בגללו. כגון נגר שיצא עם עפרון באזנו.  
[כב] עיי' בגמ' שבת יא: "דתניא לא יצא" עד יב. "הא ר' יהודה הא ר' שמעון".  
[כג] עיי' בגמ' שבת סב. מתניתין "לא תצא אשה במחט" – עד הנקודתיים בגמרא "ולא בכוליאר".  
[כד] עיי' ארחות שבת ח"ג פרק כח סעיף קיח ובהערה קצח.

## מראי מקומות (43)

### שבת קד:

### בענין כתב על גבי כתב

[א] עיי' במשנה שבת קד: כתב על גבי כתב פטור.  
[ב] עיי' בגמרא קד: מ"כתב על גבי כתב מאן תנא" עד "אין השם מן המובחר". וברש"י ד"ה וטעה, וד"ה מעביר.

**האם מדובר שהכתב העליון בדיוק כמו התחתון או שהכתב התחתון היה חלש ומחזק אותו**  
[ג] עיי' רש"י במשנה ד"ה כתב ע"ג הכתב.  
[ד] עיי' מאירי, עמ' לו בדפי הספר, ד"ה כתב לאחר ידו, מ"כתב ע"ג כתב" עד סוף הקטע.  
[ה] ויש לעיין האם כשאינו מוסיף בו כלום אולי זה מותר לגמרי. ועיי' בקובץ עיון הפרשה [מובא מעבר לדף].

**ולכא' צ"ב דהרי רבנן אומרים "אין השם מן המובחר" משמע דמדינא גם הם מודים דהוי כתיבה, וא"כ משנתנו לא כרבנן ולא כר' יהודה.**  
[ו] ועיי' רשב"א ד"ה וחכמים אומרים.  
[ז] ועיי' ריטב"א החדשים ד"ה מעביר, בסוף הדיבור מ"וא"ת ולדידן דסבירא לן" עד סוף הקטע.

**האם צובע על גבי צובע דינו כמו כתב על גבי כתב**  
[ב] עיי' שו"ת אבני ישפה להג"ר ישראל פסח פינהנדר זצ"ל ח"ב או"ח סי' לט. [מובא מעבר לדף]  
[ג] עיי' חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין בסוגיתנו [מובא מעבר לדף].  
[ד] עיי' שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קכז בשם הגרשז"א.  
[טו] וצריך לעיין בסברת הגרשז"א והגר"י זילברשטין, שהרי גם בכתיבה יש ענין יש שיעמוד לזמן רב, וא"כ כשהכתב התחיל להתבלות וחיזק אותו שיעמוד זמן רב, מדוע אינו חייב בכתב ע"ג כתב.

**מה הדין בשאר מלאכות שבת**  
[טז] יש לעיין מה הדין במחזק בורג בבנייה קיימת, האם עובר משום בונה. או במחזק נטיעה קיימת ע"י זיבול, האם עובר משום נוטע. וכן במחזק תפירה קיימת האם עובר משום תופר. וכן בשאר מלאכות שבת.

**האם כתב ע"ג כתב זה מדין מלאכת מחשבת בשבת או שזה דין בכתיבה בכל התורה**  
[ח] עיי' גמ' גיטין כ. מ"אמר רב חסדא גט שכתבו שלא לשמה" עד "אמר רב חסדא יכילנא". וברש"י.  
[י] לכא' מדוע אומרת הגמ' שכתב ע"ג כתב זה חסרון ב"ואנוהו" הרי הכתב יוצא יפה כמו רגיל.

**האם יש סתירה בין הגמ' בגיטין כ. לגמ' בסוגיתנו שבת קד:**  
[יא] האם יש סתירה בין הגמ' אצלנו לגמ' שם. עיי' רשב"א אצלנו ד"ה מעביר עליו, מתחילת הדיבור עד "וא"ת ולרב אחא".  
[א] עיי' ר"ן גיטין יט. ד"ה דיו על גבי דיו, מ"וא"ת ולרב אחא בר יעקב" עד סוף הקטע.  
[ב] עיי' תוס' בסוגיתנו ד"ה אמר רב חסדא.

[ב] עיי' מנחת חינוך ח"א עמ' קעד ד"ה אבל אם נאמר, מ"והתוס' כאן" עד "וצ"ע".  
[ג] ויש לעיין [לאור דברי המנ"ח] אם ימלאו את האותיות הנ"ל בשבת, האם יהיו חיבים משום כותב, והאם הס"ת יהיה פסול.

ט. גדר 'מלאכת מחשבת'

"כל מלאכה לא תעשו" (ויקרא כג, ג)

"מלאכת מחשבת אסרה תורה" (בב"ק דף כ"ז ע"ב, ועיי"ש במסורת הש"ס).

יש לחקור, בהאי דינא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, מה דין מלאכה שעושה האדם שלא מוסיף בתוצאה כלום, היינו שגם בלי מלאכתו היתה נעשית בדיוק אותה תוצאה, האם כהאי מלאכה נמי אסרה תורה כיון שמצד מלאכתו מלאכה גמורה היא, או דנימא דכיון דלא הוסיף שום דבר בתוצאה, ממילא לאו שם "מלאכת מחשבת" מלאכתו.

יא (קרח - בלק, ענייני שבת) קובץ עיון הפרשה עמוד מס 57הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ונפק"מ הרבה איכא להאי חקירה: גרירת עצים נקוב ממקום למקום בתוך השדה, דכמעשהו הוא עוקר ונוטע, אך גם ללא מעשהו היה ממשיך לצמוח נ"ע במאירי (שבת דף פ"א ע"ב) ובדבר אברהם (ח"א סי' כ"ה). וכן הכותב כתב על גבי כתב נ"ע ברמב"ן (גיטין דף י"ט ע"א). הוספת מים לאילן הנמצא בתוך שלולית מים נ"ע בשו"ת הר צבי (ארי"ח סי' קל"ה). הוספת שמן לגר בוער, חיובו על זמן הבעירה שיכל לבעור גם בלא הוספתו נ"ע ברא"ש (פ"ב דביצה סי' י"ז). שפיכת מים לתוך כלי ששרוי בו בגד מלוכלך במים נ"ע במשנ"ב (סי' ש"ב ס"ק נ"ה). ויש לדון הרבה בכל זה.

יא (קרח - בלק, ענייני שבת) קובץ עיון הפרשה עמוד מס 57הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

קטעים מתוך שו"ת אבני ישפה להג"ר ישראל פסח פינהנדלר זצ"ל ח"ב או"ח סי' לט

ומו"ר גאון אחד שליט"א אמר שהוא אינו יודע סברא להיתר, כי יש כאן ממש צבע שמתהפך, וההוכחה לכך היא שכאשר נמצאים כפנים הוא נשאר צבוע עד שחזור להיות בהיר, ע"כ. ונ"ל בפינהנדלר, ישראל פסח בן יוסף עמוד מס 103הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועוד טענו לי שאחר זמן מסוים נעשים המשקפיים תמיד כהים, ורק מוסיפים צבע כאשר יוצאים לחוץ. אבל אין זה נראה לי היתר, שהרי מצאנו בכתב על גבי כתב שפטור בשבת, אבל איסור דרבנן יש גם בכה"ג כמ"ש המ"ב סי' ש"מ ס"ק כ"ב אות ג' שהוא פטור, וכל פטור של שבת אסור פרט לכמה מקומות מפורטים. בפינהנדלר, ישראל פסח בן יוסף עמוד מס 103הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בענין משקפיים הנקראים "פוטוגריי" או "פוטובראון" שהם מיוחדים להגנה מפני השמש, ובזמן שאדם יוצא לחוץ, משתנה הצבע שלהם לצבע כהה כמו משקפי שמש, אבל כאשר נכנס שוב לצל הם נהפכים לצבע בהיר. ונשאלתי אם יש לחוש בהרכבתם משום צובע בשבת.

בפינהנדלר, ישראל פסח בן יוסף עמוד מס 102הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובספר שמירת שבת כהלכתה פ' י"ח הערה ע' כתב וז"ל: ואין בזה משום איסור צביעה, מכיון שהאדם עצמו אינו צובע, והוא דומיא דאדם שיושב בשמש ומשתזף עכ"ל. ונראה מה שאין בפינהנדלר, ישראל פסח בן יוסף עמוד מס 103הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

חשוקי חמד

דף קד ע"ב  
כתב על גבי כתב

שהיה בבית מלון ולפתע מצא שציחצחו נעליו בשבת

שאלה מעשה בראובן שהתאכסן במלון, והיות והיה זה בימות החורף התלכלכו נעליו בכרך ולכן פשטם והשאירם בחוץ, והנה להפתעתו כאשר הלך לביהכ"נ רואה שנעליו מצוחצוח ומבריקות, והתברר לו שזה הנהגה כאן שמשאירים את הנעליים בחוץ, והעובד שהוא במקרה דנן אינו יהודי מצוחצוח ומבריקן. ונסתפק בראובן האם מותר לו ללבשן או לא משום דנהנה ממעשה שבת?

תשובה כתב בתפארת ישראל (כלכלת השבת אות לו מלאכת מחסן) דאם נכרי השחיר מנעליו לצורך ישראל, אסור לו ללבשן עד לערב בכדי שיעשו. והקשה בשו"ת תשורת שי (סימן שכח): 'ולי צ"ע דהא המג"א (סימן רב ס"ק ג) כתב דאם הגוי החליק ותיקן המנעל בשבת, שרי ללבשו בשבת דהא היה ראוי ללבשו בלא"ה, וכמש"כ (בסימן רג א) לענין תבשיל דאם החזירים עכו"ם בשבת מותר אם כבר נתבשלו רק שהוא מצטמק ויפה לו... והנה יש

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 475הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לעין מה האיסור בהשחרת הנעלים [ויקסען]. משום צובע ליכא למימר, דהא מבואר בפרק הבונה קד ע"ב כתב ע"ג כתב פטור, ופרש"י העביר קולמוס על אותיות כתובות בכרך, וחושן, משמע אף דעתה משחיר יותר בכ"ז פטור, והכי נמי ויקסין דהמנעל כבר שחור רק עתה מחדשו, וכ"כ הנודע ביהודה (אבהע"ז פה) שדיו על גבי דיו אפילו כשהשני משחיר יותר פטור. וה"ה צובע. אך צ"ע אם יש בזה ממרת. דאינו כשעוה אלא כשמן עב, דאסור רק מדרבנן, עכ"ל.

והנה מה שדימה צובע לכתב ע"ג כתב, צ"ע, דיסודו של כתב הוא התקשורת שבין אדם לחברו שהיא נוצרת בעזרת הכתיבה, שע"י כך יודע חברו מה רצונו ממנו, ע"י הכתיבה יודע הוא כיצד לנהוג, ולכן אם בין כך יש עדין רושם לכתיבה הראשונה ואפשר לקרא בה, אם כן אינו מוסיף שום דבר חדש ומשום כך פטור, והדבר דומה למש"כ הכף החיים בהלכות זורע שאם בין כך יש מים בורעים, אין מלאכה כהוספת מים. משא"כ בצובע שיסודה יפוי וע"י כך שהנעלים נתלכלכו וחזר והשחירם הרי שכעת מיפה אותם מחדש, יתכן שחייב ואינו דומה לכתוב. ויעיין בתפארת יעקב שם על התפא"י שכתב שחייב גם משום צובע.

אגב אפשר ליעץ שבמקרה כזה ילכלך חזרה [שנית] את נעליו באבק ובחול ואז נתבטלה מעשה השבת, והדבר דומה למה שדן התהלה לדוד (סימן שיה סק"ג) שאם קלקל החזיר את המצב לקדמותו לא נאסר. ועיין גם בפמ"ג (סימן שיט א"א סק"א) ובשו"ת רב פעלים (ח"א סימן יג).

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 476הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (44)

### שבת קד:

### דיו על גבי סיקרא

הגמ' גיטין יט.

א[ עיי' גמ' גיטין יט. מ"איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא" עד "מפני שאנו מדמין נעשה מעשה", וברש"י.

עיונים בגמ' הנ"ל

ב[ יל"ע מהי נקודת המחלוקת בסיקרא ע"ג דיו, ועיי' רש"י ד"ה מקלקל הוא.  
ג[ יש לעיין למאן דפטר בסיקרא ע"ג דיו, מה הדין אם אדם מעונין בדוקא בסיקרא, האם חייב. ועיי' חוט שני להגר"נ קרליץ ח"א פ"כ [מובא כאן].

**הכותב סיקרא ע"ג דיו פטור דהוי מוחק**  
כן מצוהר במס' גיטין [כד] והטעם  
פרש"י וז"ל, שמתחילה היה כתב הגון מעתה,  
עכ"ל, והיינו שכל זכע שאינו שחור שזכעו  
ע"ג שחור חשיב קלקול לגבי כתב השחור,  
מפני שזכע השחור הוא הכתב הנרצה, וכמ"ס  
רש"י שהוא כתב הגון.

שבת א"ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 53 להודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ונראה דאף אם יש לו ענין באיזה זכע אחר  
זלא זכע שחור כגון אותיות  
אדומות וכדו' כמו שמלוי בזמניו [שמושך את  
העין וכדו'] מ"מ יהיה דינו כמוחק, משום  
דכלפי עזם הכתיבה זכע שחור טפי מעלי  
לגופא דכתיבה, וכל שאר זכעים בטלים  
וטפלים הם לגבי כתב השחור, וכל כמה  
שמכסה את השמירות הרי הוא מוחק.

שבת א"ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 53 להודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ד[ עיי' חידושי הגר"ח סטנסיל ס"י קמה, 4 קטעים ראשונים.

**מה הפשט "מפני שאנו מדמין נעשה מעשה"**

ה[ עיי' רש"י ד"ה וכי מפני, וד"ה נעשה מעשה.

ו[ עיי' רמב"ם שבת פ"א הי"א והלכה ט"ז, ופ"א מגירושין הלכה כג. ולכאוי הרמב"ם לא מתאים לגמ'  
וגם סותר עצמו משבת לגיטין, וצ"ע.

ז[ והאחרונים ביארו דבריו עפ"י הירושלמי [שמובא במסגרת] ברם צ"ע מה באמת החילוק בין שבת  
לבין אשת איש.

דברי יחזקאל דהרמב"ם סמך דבריו על הירושלמי בגיטין (פרק ב הלכה ג) ובשבת  
(פרק יב הלכה ד) ששם מובאים דברי רבי יוחנן בלשון זו: "מפני שאנו עוסקים  
בהלכות שבת אנו מתירין את אשת איש" והיינו — שעיקר כוונתו היא שאין ללמוד  
את הדין בהלכות גיטין מהלכות שבת.  
א שלזינגר אליהו עמוד מס 483 להודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**הלכה למעשה לגבי דיו על גבי סיקרא**

ח[ עיי' משנה ברורה ס"י שמ סעיף כב אות ג.

## מראי מקומות (45)

### שבת קד:

בענין כתב סתרים [והמסתעף לענין: מצלמת פילם, טביעת אצבעות, משקפיים מתכחות, מדחום מחליף צבעים, ועוד]

#### הנושא

- א] יש לדון בכותב כתב נסתר, ואח"כ שמים עליו חומר שמגלהו א] האם הכותב הראשון עובר. ב] האם המגלה את הכתב עובר.
- ויש כמה סוגים:
- 1 - יש סוג שבזמן הכתיבה רואים, אח"כ נבלע ונעשה נסתר, ואח"כ יכולים לחזור ולגלותו, ויש סוג שכבר מתחילה זה נסתר.
- 2 - יש סוג שמגלים ע"י פנס וכד' שאינו משנה כלום בעצם הכתב, ויש סוג שמגלים למשל ע"י חום האש, שזה משנה את החומר של הדיו עצמו.
- 3 - יש סוג שכשמגלים אותו הוא מתגלה לתמיד, ויש סוג שהוא מתגלה באופן זמני [כמו ע"י פנס].

#### הגמרות

- ב] גמ' גיטין יט: מ"אמר שמואל נתן לה נייר חלק" עד "שמואל נמי חיישין קאמר".
- ג] ע"י גמ' גיטין יט. מ"איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא" עד "מפני שאנו מדמין נעשה מעשה", וברש"י.
- ד] ע"י תלמוד ירושלמי שבת פ"ב ה"ה עם פירוש קרבן העדה [מובא במסגרת כאן]

#### תלמוד ירושלמי שבת פ"ב ה"ה

כתב לא חוקק. וכתב לא המטיף. כתב לא השופך. \*וכתב לא חוקק. אית תניי תניי אפי' חוקק. אמר רב חסדא באן דאמר לא חוקק בבולט מקום הכתב כגון הדין דינרא. מ"ד אפי' חוקק כגון ההן פנקסא. וכתב לא המטיף. ר' יודן בי רבי שלום ורבי מתניה. חד אמר בשלא עירב נקודות. וחורנה אמר אפי' עירב נקודות. וכתב לא השופך. א"ר חייא בר בא אילין בני מדינחא ערומין סגין. כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקין לחבריה הוא כתב במי מילין וההן דמקבל כתבייה הוא שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב. עשה כן בשבת מהו. רבי יוחנן ורשב"ל תרווייהון אמרין והוא שכתב י \*דיג"ג דיו. וסיקרא ע"ג סיקרא. אבל אם כתב דיו ע"ג סיקרא. וסיקרא ע"ג דיו חייב. רבי יצחק בר משרשיא בשם רבנן דתמן חייב שתיים משום מוחק ומשום כותב:

מועד א תלמוד ירושלמי. תרפ"ו. וילנה עמוד מס 145 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

#### פירוש קרבן העדה

כזה בשבת: כתב. כגט כתיב וכתב לה ודרשין וכתב אבל לא חוקק כסכין כמזלל: וכתב ולא המטיף. שטושה נקודות כעין איחיות: לא השופך. מפרש כסמך: כגון הדין דינרא. שהוא מכה בקורנא חותם המטבע על הדינר ותוכו וסביבות לורת החותם שהיא שוקעת והם מלאים דוחקין את תוכו וסביבות לורת הדינר וכנגד שקיעת רושם החותם אין הדינר של זה נדחק וממילא הלוירה עומדת במקומ': כגון ההן פנקסא. כעין אותן של סוחרים שחוקקין עליהם כעט: כשלא עירב הנקודות. שלא חזר והעביר הקולטם על הנקודות ועכאן אות שלם אבל עירב את הנקודות יחד כשר: אפילו עירב את הנקודות. יחד פסול דלא הוה כתב: אילין בני מדינחא ערומין סגין. אלו בני מזרח חכמים הם ביותר: כד חד מנהון וכו'. כשאחד מהם רוצה להודיע

מועד א תלמוד ירושלמי. תרפ"ו. וילנה עמוד מס 145 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

#### המשך פירוש קרבן העדה

לחזירו דבר סתר: הוא כותב במי מילין. שהם מי עפלים כותב בהם ע"ג הנייר ואינו ניכר הכתב ההוא לשום אדם וסוברים שהוא נייר חלק: וההן דמקבל כתבייה. והאין דמקבל כתב הוא: הוא שופך על הנייר דיו שאין בה עפלים. אלא קומום וקנקלתום והוא קולט מקום הכתיבה של מי עפלים וכיכרת הכתיבה והיינו השופך לאחר שנכתב הגט במי עפלים והוא

מועד א תלמוד ירושלמי. תרפ"ו. וילנה עמוד מס 145 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

פסול שאין כתב על גבי כתב: עשה כן בשבת ששך הדיו על נייר כחוב במי מילין מהו שיהא חייב: וסיקרא על גבי סיקרא. פסול שהרי הוא ככתמלה לא כתב ולא מחק: משום מוחק. שהוא מוחק החתומות של סיקרא: משום כותב. העליונות של דיו:

מועד א תלמוד ירושלמי. תרפ"ו. וילנה עמוד מס 145 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

#### הפוסקים

- ה] ע"י פרי מגדים ס"י שמ משבצות זהב סק"ג, מ"ואותן הכותבים" עד סוף הקטע.
- ו] עין בספר שיעורי מבשר טוב [מובא במסגרת כאן] שהביא מחלוקת בין הפרי חדש לאבני נזר בזה.

## שיעורי מבשר טוב להאדמו"ר מביאלא שליט"א

"ויש לעיין גס בתחילה לא יחשב כחב דהוא דבר שאינו מתקיים שיכלעו, וזריך לומר משום דאפשר להפליטן ע"י מיא דנרא, ונראה לי ללמוד מזה דלאחר שפלט שוב חשיב כחב הראשון, ואם נתן לה א"כ כשר כו', שאם נאמר פנים חדשות באו לכאן - אם כן הוי תחילה כחב שאינו מתקיים.

"והא דקאמר צירושלמי: וכחב - ולא הפולט, היינו שהפלט לא חשיב כחביה, ונפקא מינה אם נכתב בתחילה שלא לשמה, שאין תקנה להפליט לשמה כו', ודלא כפר"ח (סי' קכ"ה סק"ד) שלמד מירושלמי הנ"ל דאחר שפלט פסול, וליתא כמו שכתבתי, עכ"ל האבנ"ו.

שבת ב רבינובך, בצלאל שמחה מנחם בן ציון עמוד מס 192הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אינו גט, וז"ל הפר"ח: "שמעי' השמא מן הירושלמי שאם אחר שנבלע האותיות חזר והפליטן לחוץ ע"י מיא דנרא, ונתנו לה - שאינו גט, כיון שלא נעשה כחב ע"י שפיכת מיא דנרא, הא קרא <sup>שבת</sup> כחב וכחב ולא השופך כו", עכ"ל.

שבת ב רבינובך, בצלאל שמחה מנחם בן ציון עמוד מס 192הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

וכתב האבנ"ו נזר (או"ח סי' ר"ג): "בגיטין מפורש דמי אפלא אחר כחביה נבלעין, בשעה שנבלעין אם נתן לה גט אינו גט - אף אם פלט אחר כך ע"י מיא דנרא, דהשמא הוא דפלט".

שבת ב רבינובך, בצלאל שמחה מנחם בן ציון עמוד מס 192הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## פרטי ההלכה למעשה

### כתב סתרים

[ז] עיי' משנ"ב מהד' דרשו סי' שמ הערה 46 פסק למעשה.

**צילום במצלמת פילם, ופיתוח פילם.**

[ח] עיי' ארחות שבת פרק טו סעיף לח והערה נז.

**משקפיים מחליפות צבע**

[ט] עיי' ארחות שבת פרק טו סעיף סו והערה צו.

[י] ועיי' חוט שני [מובא להלן].

[יא] ועיי' שו"ת אבני ישפה בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א

## קטעים מתוך שו"ת אבני ישפה להג"ר ישראל פסח פינהנדלר זצ"ל ח"ב או"ח סי' לט

ומו"ר גאון אחד שליט"א אמר שהוא אינו יודע סברא להתיר, כי יש כאן ממש צבע שמתהפך, וההוכחה לכך היא שכאשר נמצאים כפנים הוא נשאר צבוע עד שחזור להיות בהיר, ע"כ. ונ"ל ב פינהנדלר, ישראל פסח בן יוסף עמוד מס 103הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בענין משקפיים הנקראים "פוטוגריי" או "פוטובראון" שהם מיוחדים להגנה מפני השמש, ובזמן שאדם יוצא לחוץ, משתנה הצבע שלהם לצבע כהה כמו משקפי שמש, אבל כאשר נכנס שוב לצל הם נהפכים לצבע בהיר. ונשאלתי אם יש לחוש בהרכבתם משום צובע בשבת. - ב פינהנדלר, ישראל פסח בן יוסף עמוד מס 102הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מד חום שמראה מספרים לפי מידת החום

[ב] עיי' ארחות שבת פרק טו סעיף לז, ובמה שציין בהערות.

[ג] ועיי' חוט שני מובא להלן.

## חוט שני ח"א עמ' קנז

מד חום שמשמין על המצח, ומשקפיים שמשחירין בחמה

מד חום שנהמאס לדרגת החום נלצע איזה קוים או נקודות צמד החום, והנצע נשאר קיים ולא נמחק כל עוד שלא מורידים אותו, נראה דהוי רשם מדרבנן ולא מן התורה. דאף דהנצע מתקיים כל עוד שלא משנים אותו מ"מ אין לו דין מתקיים כיון שלא נעשה כדי להתקיים אלא רק כדי לראותו באותו הרגע וא"כ למוחקו, והרי הוא בכלל אינו מתקיים דאסור מדרבנן. ודחויא שאין צו סכנה יש להקל להשתמש בו דהוי כלאחר יד דשרי.

שבת א ב קרליץ, שפיריהו יוסף יוסיס בן נחום האיר עמוד מס 154הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מד חום שמשמין על המצח, ומשקפיים שמשחירין בחמה

מד-חום שמשמין על המצח וע"י זה מאירין אותיות וסימנים שמראה את מידת החום, אסור להשתמש בזה בשבת, כיון שע"י פעולתו נעשה איזה רשם של כחיה והוי בכלל רשם שאינו מתקיים שאסור מדרבנן [אבל לא הוי כחב המתקיים כיון שאין לו קיום בפני עצמו אלא צריך את פעולת החום כדי להחזיק את קיומו]. אב"י מותר לילך בשבת במשקפיים שמשחירין כשהולכים בזה צמח, דגרע טפי מכחב שאינו מתקיים, שאף כלפי הרגשת האדם אין נראה שנעשה כאן איזה פעולת המחשבות.

שבת א ב קרליץ, שפיריהו יוסף יוסיס בן נחום האיר עמוד מס 154הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[ד] ועיי' עוד בארחות שבת פרק טו סעיף לד ובהערה נד.

# מראי מקומות (46)

## שבת קד:

### בענין כתב אות אחת והשלימה לספר

- [א] עיי' במשנה שבת קד: "כתב אות אחת סמוך לכתב... פטור". וברש"י ד"ה כתב אות אחת.  
[ב] עיי' גמ' שבת קד: מ"תנא כתב אות אחת והשלימה לספר" עד "להשלים שאני". וברש"י.  
[ג] עיי' גמ' שבת קד: מ"תנא הגיה אות אחת חייב" עד "שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו ריש". וברש"י.

#### האם מדובר על ספר מתנ"ך או כל ספר שהוא

- [ד] ועיי' מנחת חינוך [חלק א' דף קעד] מוסך השבת מלאכת כותב אות ב', ואות יד.  
[ה] עיי' חוט שני לגר"נ קרליץ הלכות שבת ח"א עמ' קנו [מובא מעבר לדף].  
[ו] ועיי' ביאור הלכה סי' שמ מ"לענין כתיבת אות אחת עיי' במ"ב" עד "ובענין הגיה אות אחת".

#### בסברת הדין

- [ז] לכאוי' עיקר דין זה צ"ע, הרי שהשיעור לכתיבה הוא ב' אותיות, ואיך מתחייב כאן על כתיבת אות אחת.  
[ח] ועיי' ריטב"א החדשים ד"ה להשלים.  
[ט] ועיי' ר"י מלוניל קד: ד"ה תנא כתב אות אחת. וצ"ב מה מועיל שזה חשוב, הרי אין כאן שיעור.  
[י] ועיי' מאירי קד: ד"ה אף על פי שביארנו, שכתב "שכל שהשלים בה חשובה היא כשתיים".  
[יא] ועיי' משנה ברורה סי' שמ ס"ק כב אות ד', מ"ואות אחת שאמרנו" עד "דאחנו מעשיו טובא".

#### בשיטת הירושלמי

- [יב] עיי' רשב"א ד"ה אמר רב אשי. וצ"ע מה זה "את השם".  
[יג] ולכאוי' צ"ב, דהרי במשנה מפורש שאות אחת סמוך לכתב אינו חייב, ולכאוי' אינו כהירושלמי.  
[יד] להלכה עיי' רמב"ם שבת יא ט, ובמשנ"ב הנ"ל.  
[טו] עיי' משנ"ב מהדורת דרשו סי' שמ הערה 52.

#### האם חייב משום כותב או משום מכה בפטיש

- [טז] עיי' שפת אמת ד"ה שם בגמ' להשלים.  
[יז] וצ"ב מנין באמת לקחו הראשונים שזה משום כותב ולא משום מכה בפטיש.

### חוט שני לגר"נ קרליץ הלכות שבת ח"א עמ' קנו

#### כתב אות אחת והשלימה לספר

גרסינן במס' שבת [כה] תנא, כתב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב. פרש"י, והשלימה לספר, אות אחרונה של אחת מכ"ד ספרים, עכ"ל.

ובמנחת חינוך [כו] כתב דנראה מפרש"י דדוקא בלכתב מכ"ד ספרים הדין כן, וצ"ע מנא ליה=והרמז"ס סתם, נראה דכלל הספרים מיירי, וכמו שמבואר בגמ' שם דוגמא ארג חוט אחד והשלימה לבגד, איזה

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף יניסין בן נחום מאיר עמוד מס 53 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בגד שיהיה הוא הדין השלים לספר. וצ"א דבמנ"ח"ס דאפשר דסתם ספר צ"ס נקרא רק אחד מכ"ד ספרים, וגם הספרא נותנת כן, דכל הספרים דמוסיפין וגורעין לא שייך השלמה, אלא אפילו בספרים הקדושים דיכולים להוסיף קצת או לגרוע לא שייך השלמה כלל לחייב, אך בספרי תנ"ך שהמציאות והאותיות הכלל במנין ובמספר מאת השי"ת, וכל זמן שנחסר אות לאו קדושת ספר עליו,

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף יניסין בן נחום מאיר עמוד מס 53 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

א"כ בהשלמה היו ליה תיקון גדול וחייב על אות אחת, עכ"ל.

ואמנם יש לפרש בדעת רש"י דסתם "ספר" צומן הגמרא הכונה היא על אחד מכ"ד ספרים, ולפי"ז אין כונת רש"י לאפוקי שאר ספרים. ולכאורה לפי"ז אם קיים לכתוב אות אחרונה שבגמרא וכדו' יהיה חייב.

והנה דלענין ספר שאינו מוגה איכא נמי בשאר ספרים, מ"מ אין ראיה משום דסתם סגי צמה שהענין מובן ע"י ההגהה, מ"מ אם הוא צסת"ס לא סגי צמה שהענין מובן דלכתי ליכא האות הנלכח.

ובמזוזה אם השלים אות אחרונה שהיה פסול ומשלימו לא מוזכר שחייב, ואפשר דלא גרע מנטליה לגנו של ח"ת ועשה צ' זיינין דחייב אע"פ שלא עשה עיקר הצורה, וצ"ע.

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף יניסין בן נחום מאיר עמוד מס 53 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (47)

### שבת קד:

### בענין המסרט על בשרו

#### הגמרא

א] ע"י במשנה קד: הכותב על בשרו חייב המסרט על בשרו ר' אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין. וברש"י.

ב] ע"י בגמרא קד: מ"המסרט על בשרו" עד "מן השוטים". וברש"י.

#### הערות על הגמרא

ג] במאירי כתב: המסרט, במכתב או בסירה. וברור שברש"י הוא ט"ס.

ד] ע"י חידושי הר"ן ד"ה הכותב על בשרו, שמדובר כאן שצריך לאותה כתיבה. וצ"ב מדוע יש תנאי כזה.

ה] ע"י שפת אמת שהקשה מדוע הביא ר' אליעזר ראיה מבן סטדא, והרי זה רק אדם אחד שעשה כן.

#### מה הטעם שפטור לפי חכמים

ו] ע"י בספר מי טל [מודבק כאן] שהביא 2 טעמים בזה.

מתנ"י. המסרט על בשרו, ר"א מחייב

חטאת וחכמים פוטרין. והנה מסרט

היינו שעושה סריטה בבשרו ע"י ברזל

וכדומה. והטעם שפטור כתב בפסקי ר"ד

ובמנ"ח משום דהוי כלאחר יד, ואמנם

בחיי אדם [כלל ל"ז הלכה ב'] כתב

דהטעם דפטור משום דאין דרך כתיבה

בכך. ויבאר לקמן נפק"מ בין הנך תרי

ביאורים.

שבת (חבונה) קיפלי, ניסן שלמה בן נפתלי הכהן עמוד מס 183 והודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ז] וכן ע"י בפירוש המשניות לרמב"ם ובר"ן על הרי"ף שכתבו כהחיי אדם.

ח] יל"ע לרבנן אם מילא השריטה בדיו אם חייב, ע"י מנחת חינוך מלאכת כותב סעיף יא.

#### מה הדין מסרט על נייר או קלף או קיר

ט] ע"י רמב"ם שבת יא טז, ובנושאי כלים שם.

י] ביאור הלכה ס"י ש"מ ד"ה כמו שרושמיין.

יא] ויש לעיין במי שמייצר "שבילונה", האם עובר משום כותב. וע"י משנ"ב מהד' דרשו ס"י שמ הע' 59 לגבי חיבור אותיות בדפוס.

#### צורות כתיבה נוספות שיש לדון אם נכללות בשם "כתיבה"

יב] יש לעיין כיון שראינו שכתבה לא צריכה דוקא דיו, מה הדין המצמיד אותיות שלמות לפרוכת של ארון קודש.

יג] ע"י ארחות שבת ח"א פרק טו סעיף יז ובהערה כה.

יד] וע"י משנ"ב מהדורת דרשו ס"י שמ הערה 60.

טו] יש לדון במי שמדביק מדבקה עם אות האם זה כותב, אולי זה תלוי אם כל המדבקה זה האות או שזה אות כתוב על דף.

טז] ע"י חשוקי חמד שבת קד: [הודבק מעבר לדף].

## חשוקי חמד שבת קד:

דף קד ע"ב

המסרט על בשרו

### **נחטף על ידי שודדים וכתב בשבת בדם קריאת הצלה**

**שאלה** אדם חולה שנחטף ע"י שודדים, והוחזק בדירה בבנין מגורים. וכדי להודיע לאנשים מבחוץ שיבואו להצילו, פצע את עצמו עד זוב דם, ובעזרת נוצה או קיסם כתב על קרטון את מקום הימצאו וזרק את הקרטון לרחוב, האם על כתיבה כזו חייבים בשבת או אולי נחשב לשינוי? והנפקא מינה כשאנו במצב של פקוח נפש ממש, שאיסור תורה אסור לעבור, אבל איסור דרבנן הותר גם לחולה שאין בו סכנה, כמבואר בשו"ע (סימן שכח סעיף יז).

**תשובה** אין כאן שינוי בעצם הכתיבה, דהרי כתב כדרך כל אדם, (והשימוש בקיסם יתכן שאינו שינוי בדם), ואף על פי שהכתב הוא בדם ואין דרך העולם להשתמש בו, בכ"ז צ"ע דיתכן דחייבים על דיו של דם, ויעוין בתוספתא (שבת פ"ב ו) כתב בקליפי אגוזים... בדם חייב, אך גירסת הגר"א היא בדם קרוש.

**ויעוין במשנ"ב** (סימן שמ סק"כ) שכתב וז"ל: "ואם רשם כמין אותיות בדברים הקרושין כגון בדם וחלב שנקרש משמע בתוספתא דחייב, וכן כתב בביאור הלכה (ד"ה במשקין) וז"ל: איתא בתוספתא או שכתב בדם הקרוש וחלב הקרוש והיינו על ידי שריטה מדלא קאמר על דם הקרוש וכדמסיים על עליה זית" וכתב בשער הציון (ס"ק לב) לפי מה שבארה בספר חסדי דוד וכן מוכח שם מהגהות הגר"א, ובספר חסדי דוד (שם) כתב "היינו שכותב עליהן, וקמ"ל דהיינו דבר של קיימא, אע"ג דעבידי דנימוחים על ידי האור".

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 471הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**ונראה** דמה שפירשו דמיירי בדם קרוש ולא פירשו שכתב בדם, משום דכל הדברים הכתובים שם בתוספתא מיירי בדברים שכותבים עליהם, ואפשר נמי דמשום זה כתבו בדם קרוש משום שאם הדם משמש בתור דיו, פשיטא דחייב, אלא דאפשר נמי דמה שלא פירשו דכתב בדם, דהכותב בדם פטור, דאיתא בשבת (דף קד ע"ב) "המסרט על בשרו ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרים, אמר להו ר' אליעזר לחכמים, והלא בן סטדא הוציא כשפים ממצרים בסריטה שעל בשרו, אמרו לו שוטה היה, ואין מביאין ראיה מן השוטים", והכא נמי אפשר דהכותב בדם הוא שוטה ופטור.

**ונראה** שלכך מאיסור כתיבה יש כאן גם איסור של חובל בהוצאת הדם, וכמו שכתב המשנ"ב (סימן שטז סק"ל) דאם הוא מקיז דם לרפואה כשאין בו סכנה או בבהמה חייב לכו"ע דהוא בכלל מתקן, וגם הוא מלאכה הצריכה לגופה דהא רוצה עתה בחבלה זו כדי להתרפאות, וא"כ ה"ה בעניננו שהוא צריך לגוף הדם שהוא חייב, ועיין בביאור הלכה (שם ד"ה והחובל) דדעת הרמב"ם דחובל חייב משום מפרק, שהוא תולדה דדש, שמפרק הדמים מתחת העור, ולפי זה בעינן שיצא דם כשיעור גרוגרת—ממקום למקום לענין חיוב חטאת, והחובל ואינו צריך לדם להרמב"ם פטור, ומ"מ בעניננו אף להרמב"ם יהיה חייב כיון דצריך לדם.

שבת זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף עמוד מס 472הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

## מראי מקומות (48)

### שבת קה.

### בענין הכותב שתי אותיות בשתי העלמות

#### השלמה

ראשית יש להשלים הגמרא [שבין הסוגיא הקודמת לסוגיתנו] דף קה. "כתב אות אחת נוטריקון" – עד המשנה.

#### מחלוקת רש"י ותוספות

א] עיי' שבת קה. מ"מתני' הכותב שתי אותיות בשתי העלמות" – עד סוף הפרק, וברש"י ותוספות.  
ב] וצ"ע מה יענה רש"י לקושיות התוספות.

#### השוואה לסוגיא דפרק כלל גדול

ג] עיי' במשנה סז: "כלל גדול אמרו בשבת", וברש"י ותוספות על המשנה שם.  
ד] ולכאוי צ"ע, מדוע אצלנו לדעת רש"י מספיק יום אחד כדי שיזכר בינתיים, ואילו בפרק כלל גדול צריך שבוע בשביל זה, וכן הקשה התוספת יו"ט אצלנו.

#### ספק בדעת רש"י

ה] יש להסתפק האם כוונת רש"י שחכמים שיערו שבזמן שבינתיים בודאי נודע לו, או שעצם זה שעבר זמן ארוך זה עצמו מחלק.  
ו] ועיי' מאירי ד"ה אמר המאירי כתב, באיזה אופן הביא דעת רש"י.  
ז] ועיי' בספר קול הרמ"ז [מובא במשניות ע"ג פירושים בליקוטים שעל גליון המשניות], שהבין לא כהמאירי.

#### להלכה

ח] עיי' רמב"ם הלכות שגגות פרק ו' הלכה ח', כיצד פסק במחלוקת התנאים, וכיצד פסק במחלוקת רש"י ותוספות.

#### האם שני חצאי שיעורים מצטרפים רק בכותב או גם בשאר מלאכות שבת

ט] יש לעיין האם גם בשאר מלאכות שבת מצטרפים שני חצאי מלאכות. ואם כן, האם צריך לצרף את שני חצאי המלאכות זה ליד זה או שאין צורך בזה.  
י] עיי' גמ' שבת פ. מ[שורה 10] "ואמר רבא הוציא חצי גרוגרת אחת והניחה" – עד "ואמר רבא" [שבשורה 16], וברש"י.  
יא] עיי' פרי מגדים בפתיחה להלכות שבת ד"ה ומה שראוי.  
יב] עיי' בגמ' מנחות נז. מ"גופא אמר רבה בר בר חנה" עד "דחזו לבבא דאקלידא". וברש"י שם.  
עיי' ברמב"ם הנ"ל שכתב שהאות השניה צריכה להיות "סמוכה לה".

#### בשאר איסורים שבתורה

יג] יש לעיין האם בשאר איסורים שבתורה ג"כ שני חצאי שיעורים מצטרפים זה לזה.

## מראי מקומות (49)

### שבת קה.

### בענין כתיבה במחשב ומצלמה דיגיטלית

#### הקדמה לנושא

יש שלש סוגיות ב"כותב" שנחוצות לכאן:

[1] כתב שאינו מתקיים.

[2] כתיבה כלאחר יד.

[3] כתב סתרים.

[א] ע"י ארחות שבת פרק טו סעיף לה-לו, והערה נה.

[ב] ע"י ארחות שבת עמ' תקיג תשובת הגר"ש וואזנר שליט"א.

[ג] ע"י משנה ברורה מהדורת דרשו סי' שמ הערה 58.

[ד] ע"י חוט שני לגר"נ קרליץ.

#### חוט שני לגר"נ קרליץ

#### מלאכת כתיבה בכתיבה במחשב

**כתיבה במחשב, יש לדון אי מיקרי כתיבה**  
מה"ח לענין מלאכת כותב בשבת  
[חזן מן המלאכות האחרות שיש בזה], דאף  
שאין בזה מעשה כתיבה כדרך הכותבים, מ"מ  
כיון שע"י מעשיו נפעל צורת אותיות אפשר  
דמיקרי כתיבה.

ולענין מתקיים, י"ל דאינו בכלל "אינו  
מתקיים" דאסור רק מדרבנן אלא  
דחשיב מתקיים, כמו שביארנו לעיל [ג] דגדר  
מתקיים הוא אינו דוקא שיהיה מתקיים זמן  
רצ כדרך כתיבת ספרים וכדו' אלא סגי  
בקיום במשך זמן שדרך בני אדם להנטרך לו  
לנורך אותו הדבר שכותב וזה מיקרי  
מתקיים, וכגון אם עושה חשבון סגי שיתקיים

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 150הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כל זמן שעוסק בחישוב שיהא הכתיבה לנגד  
עיניו וכדו'. וה"ה במחשב כיון שיש לו תכלית  
סיהיה כתוב לנורך עכשיו שפיר מיקרי  
מתקיים, ואף שיש לו עוד תכלית שיתקיים  
לזמן ארוך, מ"מ כיון שמתקיים לתכלית  
הראשונה שיהיה כתוב לעכשיו י"ל דמיקרי  
מתקיים.

ועב"פ מה שנשמר בזכרון של המחשב אף  
בזמן שהמחשב אינו פועל, זה  
פשיטא שאין זה מיקרי כלל כתב שהרי נוצר  
דבר אחר לגמרי מן האותיות.

שבת א ב קרליץ, שמריהו יוסף ניסים בן נחום מאיר עמוד מס 151הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[ה] ע"י מאור השבת חלק ד'.